

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2015

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2015

SUMAR

**martie
2015**

4 Dreptatea,
spaima celor care
trăiesc din nedreptate
D. BOLINTINEANU

**REGELE A MURIT,
TRĂIASCĂ
REGELE!**

5 Mărturia istoricului
și versiunile
unor participanți
I. SCURTU

12 Nu știa
Bucureștiul
ce știa Parisul
F. BANU

17 Tinerețe
revoluționară
*Documente din
Arhiva Cominternului
despre Ceaușescu*
C. DIAC

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

21 Scandal
cu Basarabia pe masă
*Primele conflicte între
Moscova și București*
I. CONSTANTIN

25 Datoria
față de neamul
din care mă trag
**P.N. HALIPPA,
M. ȘTEFAN**

29 Secretele
târgului roman
de la Porolissum
C.H. OPREANU

EVENIMENT

33 Călătoria tatălui
povestită de fiu
*Jurnalul lui Paul din Alep
tradus din arabă*
I. FEODOROV

EXCLUSIVITATE

38 Marele război,
perspectiva americană
**B. COOK,
R. GERLICH**

42 Un general rebel
și un prim-ministru
îngăduitor
*„Plebiscitul“
generalului
Alexandru Iarca*
P. OTU

47 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

51 Perla scenei
contelui Șeremetiev
F. DOLGHIN

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 3 (576)

martie 2015

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Tabloul votiv aflat în pronaosul Mănăstirii Arnota îi reprezintă pe Preda Brâncoveanu și fiul său Papa, devenit peste ani tatăl lui Constantin Brâncoveanu. Căsătoria lui Papa Brâncoveanu cu Stanca Cantacuzino a fost fericită, dar scurtă, boierul nepierind cu prilejul vreunei nunți domnești, ci în timpul răcoalei seimenilor și dorobanților, când a fost prins și ucis în Dealul Mitropoliei

2 Macarie al III-lea patriarh al Bisericii Antiohiei și a Întregului Orient, așa cum ni-l înfățișează un portret realizat la Moscova în 1667

3 Masa de la Teschen, Masa Europei sau Masa Păcii achiziționată de curând de Muzeul Luvru, a fost cadoul oferit de prințul elector de Saxa, în anul 1779, baronului de Breteuil pentru contribuția acestuia la încheierea Tratatului de la Teschen

4 Contele rus Nikolai Șeremetiev, un favorit al țarului Pavel I (1796-1801), a întreținut o relație de-a dreptul glacială cu succesorul acestuia, Alexandru I. Un cunoscut pictor al vremii, Vladimir Lukici Borovikovski, autor al multor portrete de nobili de la Curtea țaristă, l-a înfățișat însă, conform tradiției, în vecinătatea unui bust de marmură al noului țar, ignorând parcă sentimentele reale dintre cei doi

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

CORESI
Tipărit în CNE, 2015/02/25

DREPTATEA LA ROMÂNI

Intro țară unde oamenii trăiesc din nedreptate, dreptatea este spaima tuturor, de aici această nepăsare de dreptate. Nu este atât guvernul ce blamăm când vorbim de nepăsarea religiei, patriei, dreptății, cât nația. Guvernul sub constituției este voința nației. Într-o nație unde dreptatea domnește și este în sentimentele sale, în cugetările sale, în dătinile sale, un guvern nu violează dreptatea fără a se ucide.

Unde însă din contra sentimentele de dreptate naturală ființei omenesci părăsesc pe om și îl lasă degradat în starea de vită, un guvern ce ar apăra dreptatea ar fi victima frumoaselor sale sentimente. Amar acelui popor unde guvern și guvernanti se unesc să sdrobească dreptatea [...]

Dar poate fi dreptate într-o țară unde guvernul nu are conștiința de dreptate? Pentru care dreptatea este împăcată când a permis unui mizerabil instrument să violeze dreptatea? Când un guvern dispune de judecători, prin urmare de judecăți, și când acel guvern este o facție, este apăsător în față cu partide, cu nația pe care o torturează? Este garantată dreptatea când Curtea este ocolită de favoriți ce trăiesc din pradă și nu mai poate asista decât prin toleranța acestor apăsători, a ucide dreptatea? Când în aceste condiții miniștrii fac trafic cu averea statului și nu plătesc sau când fură! Când judecătorul este ordonat de ministru să omoare pe cel care are dreptate, să scape pe cel ce nu o are, când judele tremură și i se răspunde că are a face ce i se ordonă sau se va destitui [...]

De unde vine nepăsarea nației de dreptate? De unde vine și cauza atâtor procese între oameni? Atâtor avocați, care au înecat țara, ca în nefericita Sicilie. Voi avea curajul a

DIMITRIE BOLINTINEANU

o spune: din corupția datinilor politice și civice [...]

Avem constituție, după această constituție, nația alegătorilor au dreptul a trimite la cameră deputați și senatori, fie expresia violenței și corupției, fie expresia alegătorilor, sunt cetățeni, sunt stimati, onorați de lume, au datorii grave, au o patrie, au o misiune, au un rol care este totdeauna în interesul public. Au diurne, ca să poată fi neatârnați de orice ispită. Aici este tot. Camerele nu vor să-și facă datoria, să-și întrebuițeze drepturile lor de rezistență legală,

atunci nu mai este nație... nu mai este nimic de zis [...]

Nepăsarea de dreptate este chiar în inima acelora care reprezintă nația [...]

Patriotism, religie, dreptate, aceste trei mari simptome de viață, de putere, de viitor, nu mai există.

Luxul omoară o nație, dacă nu se iau măsuri să o oprească în pieirea sa. Desfrânata lăcomie de aur pentru fiecare ca să mulțumească slăbiciunile materiale lovește toată comunitatea. Ea suferă când acest viciu ia o mare întindere [...]

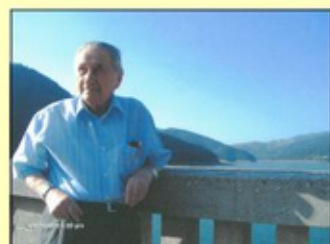
Abia intră în lume, le trebuie aur, aur mult a trăi ca toți [...] Cheltuieli care niciodată nu sunt proporționate cu resursele. Adevărata imagine a bugetului țării. Cel care câștigă o mie de lei pe lună cată să cheltuiască patru, căci el trebuie să trăiască ca un milionar, căci astfel trăiesc toți, căci altfel nu sunt în lume.

(Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români, Tipografia Lucrărilor Asociați, București, 1869)

56 „Să-m postescu
sufletu“

O. SENCIUC

60 La centenar
Profesorul constructor
Panaite Mazilu

R.P. VOINEA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Prin America
românilor

M. CARP

PASTILA DE CUVINTE

70 Faianță,
franciscan, fazan

M. SALA

72 O femeie,
o rochie, un vis

Edit von Coler
spioana de la București

G. DAMIAN

77 Călători
în Lumea de Apoi,
din greșală

Istorii adevărate
cu oameni îngropați de vii

M. CAZACU

82 Nunți măcel
în Evul Mediu
românesc

C. ȘENCHEA

85 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

89 Diavolul
sau iepurele?

Ciudate urme pe zăpadă

T. STĂNESCU-
STANCIU

HOOVER INSTITUTION

93 Starea emigrației
române

RUBRICI

63 Telex

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

55; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

întâlnit la Facultatea de Istorie cu profesorul Ladislau Bányai, reales deputat, pentru a discuta despre seminarul special din acea săptămână, pe care urma să-l conduc eu, ca de obicei atunci când domnia sa lipsea. După ce mi-a comunicat tema, mi-a spus că a primit indicația să vină la ședința M.A.N. în haine de culoare închisă.

Deputații au procedat în mare grabă la realegerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcția de președinte al Consiliului de Stat și a lui Ion Gheorghe Maurer în cea de președinte al Consiliului de Miniștri.

După ce a anunțat că Gheorghiu-Dej nu putea participa la lucrări din motive de sănătate, Ștefan Voitec, președintele M.A.N., i-a informat pe deputați că acesta a trimis o scrisoare, căreia i-a dat citire. Era un text ambiguu: pe de o parte mulțumea pentru încrederea acordată și se angaja să-și consacre „întreaga energie pentru binele poporului și al patriei”, iar pe de altă parte afirma necesitatea de a se acționa, în continuare, pentru apărarea independenței naționale, dezvoltarea economică a României, îmbunătățirea situației materiale și culturale a poporului român, cuvinte care semăna cu un testament politic.

Seara, la orele 22.30, s-a transmis la radio buletinul medical prin care se anunța că Gheorghiu-Dej suferă „de o afec-

Delegația României la a XV-a sesiune a Adunării generale a O.N.U., 1960; după acea vizită, Dej și-a nuanțat percepția despre „imperialismul” american

țiune pulmonară, care în ultimul timp s-a agravat prin apariția de complicații hepatice cu icter și insuficiență hepatică. Se aplică tratamentul corespunzător”. Având în vedere secretomania regimului, transmiterea acestui comunicat am considerat-o ca o dovadă a faptului că liderul comunist nu avea nicio șansă de supraviețuire.

Vineri, 19 martie, am fost de permanență la Comitetul U.T.M. pe Centrul Universitar, aflat în Casa de Cultură a Studenților, din Calea Plevnei, de la 15.00 la 21.00. Erau acolo încă vreo 15 utemiști din alte institute de învățământ superior din Capitală. În acea cameră se afla un aparat de radio, care tran-

smitea muzică populară și muzică simfonică. Buletinul de știri de la ora 17.00 a început cu un comunicat prin care se anunța că starea de sănătate a lui Gheorghiu-Dej s-a agravat, aflându-se în „stare comatoasă”. Constantin Popa (viitorul mare medic neurolog), student la Medicină, ne-a explicat că aceasta însemna „faza finală”. Priveam unii la alții, nu scoteam nicio vor-

bă, așteptând noi vești.

Buletinul de știri de la ora 18.00 a început cu o întârziere de șapte minute. Crainicul, cu o voce gravă, a citit *Comunicatul C.C. al P.M.R.* și al Consiliului de Stat prin care se anunța „cu profundă durere” încetarea din viață a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la ora 17.53 „după o boală grea”.

Mănat de un imbold pe care nu mi l-am explicat până astăzi, am plecat spre sediul Comitetului Central. Aici, erau deja adunate câteva sute de persoane și în scurt timp s-a umplut toată Piața Palatului. N-am scos o vorbă, dar ascultam ce zicea lumea. A murit prea devreme (avea 64 ani); Să mai fi trăit măcar cinci ani pentru a consolida independența României. Oare cel

ce va urma va fi în stare să continue politica de independență promovată de Gheorghiu-Dej? Să ne ferească Dumnezeu de o nouă ocupație sovietică.

Seara, la 22.30, am ascultat la Radio buletinul medical: Gheorghiu-Dej a fost răpus de cancer la fi-

Chivu Stoica, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Gh. Apostol în vara lui 1957

MARTIE 1965

MOARTEA LUI GHEORGHIU-DEJ

*Gheorghe Gheorghiu-Dej la aniversarea
zilei de naștere, 8 noiembrie 1961,
în spate dreapta Nicolae Ceaușescu*

ALEGEREA LUI NICOLAE CEAUȘESCU

Mitingul de doliu din 24 martie 1965

IOAN SCURTU

După ce în octombrie 1962 am fost încadrat în funcția de preparator la Facultatea de Istorie a Universității din București, principală mea preocupare era să mă specializez în istoria contemporană a României. Frecventam Biblioteca Academiei, unde obținusem permis la Sala III (Fond Special), și Arhivele Statului, urmărind să-mi fac o imagine despre perioada interbelică, întrucât cea dobândită în timpul studenției nu mi se părea corectă.

Eram foarte interesat și de istoria pe care o trăiam, mai ales după Declarația din aprilie 1964, când am participat la dezbaterile organizate la nivelul Centrului Universitar și al Universității, prilej cu care am aflat „adevărul despre ajutorul sovietic”: Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, Sovromurile, consilierii sovietici, limba rusă etc.

Pe la mijlocul lunii februarie 1965 se zvonea că Gheorghiu-Dej era bolnav și de aceea nu mai apărea în public.

In ziua de 7 martie 1965 urma să aibă loc alegeri pentru Marea Adunare Națională și am reținut faptul că Gheorghiu-Dej nu a participat la nicio întâlnire cu alegătorii, așa cum obișnuia. A apărut o singură dată la TV, unde a citit cu destulă greutate un text (se auzea în microfon o respirație grea). În ziua alegerilor, Gheorghiu-Dej s-a prezentat la

secția de votare pe înserate (de regulă vota la prima oră), iar singura imagine din apropiere de câteva secunde, când depunea buletinul în urnă, era a unui om suferind.

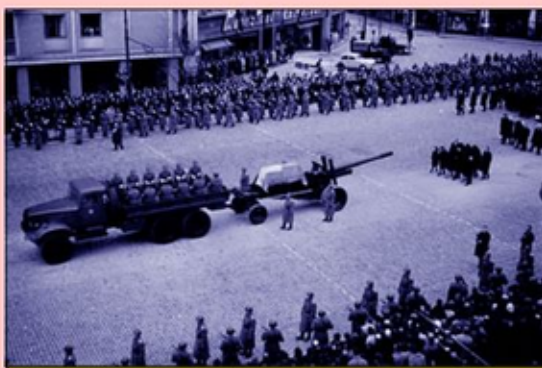
Peste mai puțin de o săptămână, la 12 martie 1965, a încetat din viață profesorul și criticul literar George Călinescu. Asistasem la câteva cursuri ținute la Facultatea de

Filologie, citisem excepțională sa monografie despre viața lui Mihai Eminescu, savuram *Cronica optimistului* din revista *Contemporanul*, astfel că moartea lui Călinescu am simțit-o ca pe o pierdere personală.

În ziua de joi, 18 martie 1965, s-a deschis sesiunea Marii Adunări Naționale. Dimineață, la ora 07.30, m-am

În holul mare de la parter, Gheorghiu-Dej era așezat pe un catafalc înalt, în fața căruia era un tablou mare al defunctului, iar de jur împrejur coroane de flori. Trecând prin dreptul sicriului am observat că mâinile erau întinse de-a lungul corpului (nu pe piept), iar fața, era roșiatică (nu galbenă). Am ieșit pe ușa dinspre Biserica Krețulescu, obosit și transpirat, întrebându-mă în sinea mea dacă a meritat această tevdură de peste patru ore. Mă consolam cu gândul că am trăit un moment de istorie.

După îmbulzeala din prima zi, s-au luat măsuri organizatorice ca totul să intre în ordine. S-au transmis dispoziții în instituții și întreprinderi privind numărul de cetățeni, locurile de adunare, traseul de

Funeraliile naționale ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

străbătut, comunicarea echipei de ordine cu milițienii aflați în stradă. Am fost înscris pe tabelul Facultății de Istorie, cerându-mi-se să fiu în curtea Facultății de Drept, marți, la ora 10.00. Coloana Universității a parcurs mai multe străzi și a ajuns în fața catafalcului pe la 14.30. Am constatat că fața lui Gheorghiu-Dej devenise pământie, ceea ce însemna că trupul intrase într-un rapid proces de descompunere.

S-a anunțat că se putea vizita cabinetul de lucru al lui Gheorghiu-Dej aflat în clădirea C.C. al P.M.R., dar nu m-am simțit în stare să mai stau încă vreo două ore la coadă.

În timp ce lumea continua să-și ia adio de la Gheorghiu-Dej, am ascultat la Radio comunicatul,

prin care se anunța că în ziua de 22 martie 1965 a avut loc ședința plenară a C.C. al P.M.R.: „La propunerea Biroului Politic plenara a ales în funcția de prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român pe tovarășul Nicolae Ceaușescu“. Mi s-a părut o decizie normală.

S-au anunțat și hotărârile privind „eternizarea memoriei“ lui Gheorghiu-Dej: edi-

Apoi Ceaușescu i-a propus lui Emil Bodnăraș să devină prim-secretar al C.C. al P.M.R. Are o vastă experiență politică, știe să impună disciplina de partid așa cum a făcut-o și în armată ca ministru, este un activist curajos, dovadă fiind discuția din 1955 cu Hrușciiov, când i-a cerut retragerea trupelor sovietice din România. Nici Bodnăraș nu a acceptat, declarând că el avea o origine etnică încurcată, a mai fost și pe la Moscova în anii ilegalității și nu vrea să se nască discuții pe seama sa, cu consecințe negative asupra partidului.

Ultimul căruia i-a propus să fie ales prim-secretar al C.C. al P.M.R. a fost Alexandru Drăghici,

Ștefan Andrei (stânga) și Nicolae Ceaușescu

argumentându-i: este un activist tânăr, are o bogată experiență pe linie de partid și de stat, a dovedit energie și curaj în împrejurările grele prin care a trecut partidul. Nici Drăghici nu a acceptat, obiectând: el este învățat să execute hotărârile partidului; în calitate de ministru de Interne a luat unele măsuri dure, care s-ar putea întoarce împotriva sa (Ceaușescu a dedus că Drăghici se referea la omorârea lui Lucrețiu Pătrășcanu).

A urmat „runda a doua“. Ceaușescu i-a spus lui Maurer că s-a gândit, ar putea accepta funcția de prim-secretar, dar numai dacă „conu Jorj“ rămâne în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri; el (Ceaușescu) are nevoie de experiența lui Maurer pe linie guvernamentală, mai ales în privința relațiilor internaționale. Maurer s-a învoit și astfel a obținut un vot extrem de important.

cat. La ora 23.00 s-a anunțat declararea do-
liului național până în
ziua de 24 martie.

In dimineața zilei
de duminică, 21
martie, am aflat că
trupul neînsuflit al
lui Gheorghiu-Dej va
fi depus la Consiliul de
Stat (fostul Palat Re-
gal, devenit al Repu-
blicii), pentru ca „oa-
menii muncii” să-și ia adio de
la „ilustrul conducător”. Am
socotit că era bine să mă duc
printre primii, deoarece mai
târziu vor veni muncitorii din
marile întreprinderi și va fi
aglomerație. M-am înșelat. De
la Universitate am luat-o pe
Calea Victoriei, dar în dreptul

De veghe la catafalc

Palatului Tefoanelor era un
baraj din camioane militare,
care blocau accesul spre Piață.
Am văzut oameni care se
strecurau printre camioane sau
se rostogoleau pe sub ele și
intrau în respectiva zonă. Eu
am trecut prin Pasajul Victoria
și am ieșit în strada Academiei,

am luat-o la dreapta pe
strada Câmpineanu,
spre Bulevardul Băl-
cescu, apoi la stânga pe
strada Onești (fostă și
viitoare Dem I. Do-
brescu) și am ajuns în
Piață. Aici era o înghe-
suială greu de imagi-
nat. Cei din spate îm-
pingeau cu putere și se
forma un fel de „valul
mării”, astfel că m-am
trezit lângă gardul de

fier care înconjura Palatul,
aproape să fiu strivit. Cu multă
greutate am reușit să intru pe
poartă. Abia în curte milițienii
stăpâneau situația: făcuseră
un baraj, impunând formarea
unui rând de câte trei per-
soane, care putea să înainteze
spre intrarea în Palat.

În primăvara anului 1993, plecând de la Ministerul Învățământului spre Universitate, în fața Conservatorului „Ciprian Porumbescu” m-a oprit un domn îmbrăcat destul de modest, care mi s-a adresat: „Domnule profesor Scurtu, îmi pare bine că v-am întâlnit”.

După voce și înfățișare l-am recunoscut pe Ștefan Andrei, fost ministru de Externe al României. „Vreau să-ți arăt ceva!” A deschis portbagajul mașinii sale, care era plin cu zeci de caiete cu coperte tari, cartonate. „Sunt agendele mele și vreau să vă citesc dintr-una.”

Am urcat în mașină și l-am ascultat. Era vorba despre o întâlnire a mai multor conducători de partid la Scroviștea, prilej cu care Nicolae Ceaușescu a relatat despre modul cum a fost ales el prim-secretar al C.C. al P.M.R. Nu am reținut data însemnărilor, dar am aflat următoarele.

În ziua de 19 martie 1965, imediat după ce a murit Gheorghiu-Dej, liderii P.M.R. prezenți în casa acestuia din Cartierul Primăverii au început să discute despre cine urma să devină liderul partidului. Nu a fost o ședință, nu era momentul potrivit, corpul lui Dej încă nu se răcise, astfel că se vorbea în șoaptă, unul cu altul.

Ceaușescu l-a abordat mai întâi pe Ion Gheorghe Maurer, căruia i-a spus că el (Maurer) trebuia să fie ales prim-secretar al C.C. al P.M.R.: a lucrat mulți ani cu Gheorghiu-Dej, are experiență politică, știe să lucreze cu oamenii, este un bun diplomat, este cunoscut pe plan internațional. Maurer a replicat că el era intelectual, iar P.M.R. este partidul clasei muncitoare; are o anumită vârstă; nu cunoaște aparatul de partid. Cel mai potrivit este el, Ceaușescu: tânăr, curajos, energic, cu o bogată experiență în munca de partid, cunoaște activul în calitatea sa de secretar cu probleme organizatorice.

Ceaușescu nu a zis nimic și l-a abordat pe Chivu Stoica, declarându-i că el (Chivu Stoica), este cel mai îndreptățit să devină prim-secretar: este un vechi tovarăș și prieten al lui Gheorghiu-Dej, care i-a încredințat numeroase munci de răspundere pe care le-a îndeplinit cu succes; are origine socială sănătoasă; este cunoscut ca unul dintre fruntașii luptelor muncitorești de la Atelierele Grivița din 1933; are o bogată experiență politică. Chivu Stoica i-a spus că el nu este potrivit pentru o asemenea muncă, a lucrat întotdeauna sub îndrumarea lui Gheorghiu-Dej, nu avea nici pregătirea intelectuală pentru a se implica în dezbaterile din mișcarea comunistă internațională.

pe strada 11 Iunie până în Parcul Libertății (fost și viitor Carol). În acest timp, televiziunea transmitea imagini de pe traseu, inclusiv cu oameni plângând. Sicriul a fost depus în incinta Monumentului „eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei pentru socialism”.

De-a lungul anilor m-am gândit adesea la moartea celor doi lideri politici: Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Primul a murit în casa sa din Bulevardul Primăverii, i s-au organizat funeralii naționale, i s-au dedicat pagini întregi în

Gheorghe Gheorghiu-Dej (în dreapta) și Gheorghe Apostol „ucenicul” preferat al maestrului

ziare și ore de transmisie la Radio și TV, nu numai în România, ci și peste hotare, inclusiv în S.U.A., Marea Britanie, Germania Federală, Franța, India, Brazilia etc. Cel de-al doilea a fost împușcat

într-o unitate militară din Târgoviște, iar vechia morții sale a fost primită de aproape toți românii cu un sentiment de ușurare că au scăpat de „criminalul dictator”. Și pe plan internațional dispariția lui Ceaușescu a fost considerată benefică pentru români, precum și pentru Europa, pentru democrație în general.

Mentalul colectiv a fost influențat decisiv de ultimii ani de conducere a celor doi oameni politici. Istoria a demonstrat că cele mai dure represii s-au

În noiembrie 1994 l-am vizitat pe Gheorghe Apostol în apartamentul său din București, strada Barbu Delavrancea nr. 29, împreună cu Virginia Călin, redactor la Secția Istorie Orală a Societății Române de Radio. Cu acel prilej l-am întrebat cum s-a rezolvat problema succesiunii lui Gheorghiu-Dej în fruntea partidului.

Gheorghe Apostol ne-a povestit că, având în vedere starea de sănătate extrem de gravă a lui Gheorghiu-Dej, a discutat cu două zile înainte de moartea acestuia cu Ion Gheorghe Maurer și Alexandru Drăghici despre desemnarea noului prim-secretar. Inițial, Drăghici a avut o ezitare, zicând că nu era bine să se discute această chestiune atât timp cât Gheorghiu-Dej era încă în viață, dar până la urmă a acceptat argumentele lui Maurer: trebuia găsită rapid o formulă de conducere, nu era timp pentru ezitări. Cu certitudine, a apreciat Ion Gheorghe Maurer, succesorul trebuie să fie Gheorghe Apostol – are origine muncitorească, absolut necesară pentru conducerea Partidului Muncitoresc Român; era un colaborator apropiat și de încredere al lui Gheorghiu-Dej; avea o amplă experiență politică pe linia mișcării sindicale, a guvernului și a muncii de partid. Argumentul suprem a fost că Apostol a mai îndeplinit funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R. în perioada aprilie 1954-octombrie 1955.

Apostol nu a participat la alte discuții, ci și-a pregătit discursul pe care urma să-l rostească după alegerea sa. A fost total surprins când la Plenara C.C. al P.M.R. Ion Gheorghe Maurer nu l-a propus pe dânsul, ci pe Nicolae Ceaușescu. A rămas pur și simplu înmărmurit, cu discursul în buzunar. A înțeles că fusese „lucrat” pe la spatele lui Maurer, care a propus un ins pe care credea că îl va putea manevra, dar s-a înșelat amarnic. Ceaușescu nu numai că nu i-a fost recunoscător, dar peste nouă ani l-a mazilit din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și l-a pus sub supravegherea Securității.

Ceaușescu a fost mai dibaci, a manevrat mai bine, i-a asigurat pe susținătorii săi că vor avea de jucat în continuare un important rol politic.

Apostol a crezut că dacă a obținut sprijinul prim-ministrului și al ministrului de Interne era suficient, deoarece postul de prim-secretar al C.C. al P.M.R. i se cuvenea. A rămas cu un gust amar și cu o ură neostoită împotriva rivalului său, pe care a făcut-o publică abia în martie 1989, prin „scrisoarea celor șase”.

tarea operei și a biografiei acestuia; ridicarea de statui în București și Cluj; de busturi în mai multe orașe; așezarea de plăci memoriale; editarea unui timbru; amenajarea unei săli memoriale la Muzeul de Istorie a P.M.R.; acordarea numelui său orașului Onești, precum și unor întreprinderi și instituții (între care Institutul Politehnic din București), unor străzi etc.

Funeraliile s-au desfășurat în ziua de miercuri, 24 martie. Vremea s-a deteriorat brusc. Dacă în ultima săptămână fusese cald și plăcut, dintr-o dată cerul s-a înnorat și a început să bată un vânt rece.

Mitingul de doliu s-a desfășurat în fața Palatului Re-

Delegați străini participă la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

publicii. Venisem să asist la acest eveniment, dar era prea multă lume. Am auzit, de la microfoanele instalate, un bocet de bărbat, și cuvintele: „Gheorghiu-Dej, Gheorghiu-Dej, cui ne lași?”. Am aflat ulterior că era glasul lui Chivu Stoica.

Am plecat din piață și am urmărit împreună cu familia

Almaș la TV cuvântările rostite de Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Ion Gheorghe Maurer și mai ales de Nicolae Ceaușescu, noul prim-secretar al C.C. al P.M.R. Acesta a vorbit încâlcit, cu unele dificultăți de pronunție. Imitându-l parcă pe Stalin la ceremonia funerară pentru V.I. Lenin, Ceaușescu a spus „Îți jurăm, tovarășe Gheorghe

Gheorghiu-Dej, să păstrăm ca lumina ochilor unitatea partidului, să urmărim exemplul tău luminos, să dăruim tot ce avem mai bun partidului, poporului, patriei noastre dragi”.

Convoiul funerar a străbătut Bulevardul Nicolae Bălcescu până la Piața Națiunii, apoi a cotit la dreapta

A mers la Chivu Stoica: el (Ceaușescu) era gata să accepte funcția de prim-secretar, dar numai dacă Chivu preia președinția Consiliului de Stat; nimeni nu putea să îndeplinească ambele sarcini avute de Gheorghiu-Dej și trebuia să se facă o despărțire a celor două funcții, iar Chivu să preia conducerea Consiliului de Stat. Chivu Stoica a acceptat și Ceaușescu a mai obținut un vot.

Discuția cu Emil Bodnăraș s-a purtat în același ton: el (Ceaușescu) acceptă funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R., numai dacă Emil rămâne membru al Biroului Politic și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, pentru a se putea consulta în problemele de partid și de stat, în care el (Bodnăraș) are o bogată experiență. Bodnăraș s-a învoit, iar Ceaușescu a mai primit un vot.

În sfârșit, discuția cu Drăghici: s-a gândit (Ceaușescu), acceptă funcția de prim-secretar, dar numai dacă Drăghici este de acord să rămână în fruntea Ministerului de Interne; la orice schimbare de lider se produc frământări și este nevoie de o „mână de fier” care să stăpânească situația; bineînțeles să fie și în Biroul Politic pentru a colabora cât mai strâns. Drăghici a acceptat, astfel că Ceaușescu a obținut sprijinul principalilor lideri (baroni) ai partidului.

Plenara C.C. al P.M.R. din 22 martie 1965 a fost o formalitate: Maurer a propus alegerea lui Ceaușescu. Fără a solicita alte propuneri, a pus la vot, astfel că Nicolae Ceaușescu a fost ales în unanimitate în funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R.

În cartea sa intitulată *Din frac în zeghe. Istoriile mele dintr-un pătrar de veac românesc* (București, Editura „Adevărul”, 2013), Ștefan Andrei face doar o referire la acel moment: „Peste ani, pe când mă găseam cu alți tovarăși din conducere și cu Nicolae Ceaușescu în pivnițele de la Scroviștea, acesta scotea din butoaie, cu un furtun, diferite sortimente de vinuri și ne turna în pahare pentru degustare. Din vorbă în vorbă, Nicolae Ceaușescu a amintit momentul desemnării sale ca urmaș al lui Gheorghiu-Dej și a subliniat că atunci au adoptat o poziție bună Alexandru Drăghici și Chivu Stoica” (p. 56).

Nu știu de ce Ștefan Andrei a evitat să detalieze acel moment, relatat mie mai înainte cu zece ani.

În cei peste 40 de ani ai regimului comunist din România, o succesiune la putere s-a petrecut doar o dată: la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 19 martie 1965. Modul în care Nicolae Ceaușescu a preluat prerogativele deținute de Gheorghiu-Dej a suscitat dezbateri aprinse în istoriografie.

La Congresul al IX-lea al P.C.R., Nicolae Ceaușescu era confirmat prim-secretar al partidului; în fundal tronau încă părinții marxismului; nu peste multă vreme aveau să fie înlocuiți cu portretul „tovarășului”

Întrebarea în jurul căreia s-au structurat polemice poate fi enunțată astfel: de ce dintre toți câți puteau să-i urmeze fostului lider, oameni cu experiența conducerii în partid și în stat, recunoscuți de opinia publică, alegerea a căzut asupra unui relativ tânăr pe atunci membru în Biroul Politic?

FLORIAN BANU

Pentru cineva mai puțin familiarizat cu scena politică a vremii, desemnarea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de prim-secretar al P.M.R. poate părea o surpriză. Elementele cel mai frecvent luate în calcul (vârsta, vechimea în Biroul Politic, funcțiile deținute în cadrul Guvernului, raporturile personale cu Dej) erau departe de a-l plasa pe Nicolae Ceaușescu în

poziția de favorit. La acea dată, Biroul Politic era alcătuit din 13 persoane, nouă membri plini și patru membri supleanți. Cei nouă erau: Gh. Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Ion Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, Emil Bodnăraș, Alexandru Moghioroș, Alexandru Drăghici, Petre Borilă (nume real Iordan Drăgan Rusev) și Nicolae Ceaușescu. Eșalonul „suple-

anților” era alcătuit din: Ștefan Voitec, Leontin Sălăjan (Silaghi), Leonte Răutu (Oighenstein Lev), Alexandru Bărlădeanu.

Nicolae Ceaușescu era cel mai tânăr, la cei 47 de ani ai săi (născut la 26 ianuarie 1918). Îl urmau Gheorghe Apostol, Alexandru Drăghici și Leontin Sălăjan, născuți, toți, în anul 1913.

înregistrat în timpul lui Gheorghiu-Dej. Atunci au fost arestați sute de mii de oameni, mulți dintre aceștia au murit în închisori, inclusiv personalități precum Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Ion Mihalache. La Canalul Dunăre-Marea Neagră și-au pierdut viața sute de oameni, fără lămurire și fără cruce. Zeci de mii de țărani au fost schingiuiți și obligați să se înscrie în gospodăriile agricole colective. Aproape întreaga elită economică și o mare parte din elita intelectuală au fost distruse. Și totuși, în martie 1965 foarte mulți români îl regretau pe Gheorghiu-Dej.

S-a întâmplat un fenomen oarecum similar cu cel din 1918-1920, când Alexandru Averescu dobândise o extraordinară popularitate în rândurile țărănimii. N. Iorga nota că atunci când li se amintea sătenilor că Averescu a fost cel care a condus represiunea din 1907, aceștia replicau: „Taica ne-a bătut pentru că noi nu am fost cumiți”.

În martie 1965 mulți români apreciau că toate necazurile pe care le-au suferit în timpul lui Gheorghiu-Dej se datorau ocupanților sovietici și că el (Gheorghiu-Dej) a îndurat multe greutăți, a avut de făcut față amenințărilor venite de la Kremlin, dar până la urmă a reușit să-i scoată pe ruși din țară și să pornească pe calea independenței naționale, i-a eliberat pe toți deținuții politici în 1962-1964, a desființat cotele pentru țărani, a asigurat o bună aprovizionare a orașelor cu produse de primă necesitate, mulți intelectuali cărora li se interzisese să publice la începutul anilor '50 erau

acum reabilitați și susținuți de regim.

În ziua de 22 martie 1965 m-am întâlnit la Catedra de Istoria României cu profesorul Constantin C. Giurescu, reîncadrat în urmă cu un an în Universitate. Crezând că-i va face plăcere am zis: „A murit cel cere v-a ținut cinci ani de zile în închisoare”. Spre surprinderea mea, profesorul Giurescu mi-a ținut o lecție de „realism politic”. Nu Gheorghiu-Dej, ci sovieticii au hotărât arestarea sa și a multor alora, intelectuali și oameni politici, dar și țărani și chiar muncitori. Gheorghiu-Dej și prietenul său Petru Groza l-au eliberat din închisoare, l-au încadrat mai întâi la Institutul de Istorie și apoi a fost reinstalat la catedra sa de la Universitate. Acum poate publica și chiar este solicitat de redacțiile revistelor de istorie și de edituri. Ar fi bine ca eu, ca tânăr istoric, să înțeleg că politica este arta posibilului. Când a fost posibil, Gheorghiu-Dej

a demonstrat că era un bun român. Să dea Dumnezeu ca și Nicolae Ceaușescu să dea dovadă de același curaj cu cel pe care l-a avut Gheorghiu-Dej. Am plecat puțin nedumerit după această lecție, dar am reflectat adesea la spusese profesorului Giurescu.

În cazul lui Ceaușescu mentalul colectiv s-a manifestat exact invers. Românii parcă uitaseră la 25 decembrie 1989 că în timpul lui Ceaușescu se realizase cel mai înalt ritm de dezvoltare economică din istoria României, că mai mult de jumătate dintre orașeni primiseră apartamente gratuite de la stat, că în august 1968 l-au admirat pentru curajul de a condamna intervenția militară a sovieticilor și sateliților lor împotriva Cehoslovaciei, că Bucureștiul devenise un centru al diplomației mondiale.

În decembrie 1989, românii îl urau pe Ceaușescu pentru că după 1981 a introdus restricții la lumină și căldură, i-a obligat să stea ceasuri întregi la coadă pentru un pachet de unt sau chiar pentru o pâine, că redusese programul TV la două ore pe zi, iar cultul personalității sale și al Elenei Ceaușescu devenise absolut insuportabil.

Interesant este că cei mai acerbi critici ai lui Ceaușescu erau tocmai stalinisti din timpul lui Gheorghiu-Dej, în frunte cu Silviu Brucan, cel care ceruse, într-un articol publicat în *Scântea*, organul C.C. al P.C.R., din 1 august 1947, nu numai dizolvarea Partidului Național-Țărănesc, dar și condamnarea drastică a liderilor săi, în frunte cu Iuliu Maniu și Ion Mihalache. ■

Mormântul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din cimitirul Bellu

posesia unor informații sensibile despre figurile marcante ale partidului, dar, teoretic, ar fi putut să-și impună și prin forță militară conducerea. Din păcate pentru el, teama pe care o inspira în rândul colegilor din Biroul Politic i-a făcut pe aceștia să se unească într-un front comun, după modelul sovietic pus în practică la moartea lui Stalin, când Beria a fost neutralizat.

Care erau punctele forte ale lui Ceaușescu în competiția pentru supremația în partid? În primul rând, acesta, prin funcția de șef al D.S.P.A. și adjunct al ministrului, deținută timp de patru ani, își crease contacte extrem de solide în rândul ofițerilor superiori din Armată. În plus, în perioada 7 octombrie 1955-16 ianuarie 1956 fusese responsabil în cadrul Biroului Politic al C.C. al P.M.R. cu Secțiile Organelor Conducătoare de Partid, Administrativă, Transport-Telecomunicații ale C.C. al P.M.R., Direcția Superioară Politică a Armatei, Direcția Politică a M.A.I., Direcția Politică a C.F.R., Crucea Roșie și Asociația Voluntară pentru Sprijinirea Apărării Patriei. Din 16 ianuarie 1956 și până în martie 1965 Nicolae Ceaușescu a fost responsabil cu Secțiile Organelor Conducătoare de Partid, Agrară și Administrativă ale C.C. al P.M.R., cu C.C. al U.T.M. cu Direcția Politică a M.A.I. și cu Direcția Superioară Politică a Armatei.

Între 22 martie 1961 și 22 martie 1965 Ceaușescu a coordonat Secția Organizațiilor de Partid, Secția Organizațiilor de Masă, Secția de Cadre, ale C.C. al P.M.R., precum și Grupul de instructori M.A.I. și M.F.A. din Direcția Organizatorică a C.C., Consiliul Central al Sindicatelor și Consiliul Național al Femeilor.

Pentru cine cunoștea mecanismele de selecție și de promovare a cadrelor din nomenclatura de partid și din aparatul de stat, era limpede

trecutul oarecum proletar și identificarea cu linia lui Dej, plus neonaționalismul acestuia, pe care el l-a ridicat la cub), îi lăsa în urmă sub unele aspecte pe ceilalți membri ai conducerii. În orice caz, la moartea lui Dej, niciunul dintre membrii Biroului Politic nu dispunea de atâta putere ca el.

Referindu-se la poziția pe care Ceaușescu și-o construise cu răbdare de furnică, Alexandru Bărlădeanu completa, într-un interviu din anii '90: „Nu știți ce autoritate aveau înainte în țară instructorii veniți de la C.C.! Țștia erau Dumnezei pentru regiuni! Ei, toți, erau oamenii lui Ceaușescu, așa că puterea reală în partid o avea Ceaușescu!”.

O altă relatare, care confirmă poziția privilegiată a lui Ceaușescu în cadrul Biroului Politic, este aceea a lui Paul Niculescu-Mizil: „...al doilea lucru pe care îl știu este că, încă înainte de a muri Gheorghiu-Dej, s-a trasat un fel de linie în rândul aparatului Comitetului Central. Este nevoie de unitate și această unitate nu poate să aibă loc decât ascultându-l pe Ceaușescu, indicațiile acestuia [...] Mie personal mi-a spus aceasta Leonte Răutu, care era în acel moment șeful Direcției de Propagandă și Cultură [...] «Mizil, acum trebuie să-l ascultăm pe Ceaușescu»”.

Așadar, bazat pe un sistem de fidelități abil construit și consolidat, Ceaușescu se găsea în martie

Gheorghe Apostol pare a privi către principalii autori (în interpretarea lui) ai îndepărtării lui de la putere

că Ceaușescu a fost, ani la rând, în poziția de a identifica oameni fideli și de a-i promova în funcții-cheie. Această opinie era larg împărtășită în epocă de către cei care erau, fie și într-o oarecare măsură, inițiați în culisele puterii. Sorin Toma, redactor-șef al *Scântei* în perioada 1947-1960 și membru al C.C. al P.M.R., nota: „De fapt, el [Ceaușescu] nu a fost doar «succesorul». Încă din timpul vieții lui Dej, ca șef al Direcției Organizatorice a C.C. și apoi ca secretar al C.C., Ceaușescu a avut în mână multă vreme unele dintre cele mai importante pârghii ale puterii. Harnic, energic, eficient (plus

Decanul de vârstă era Ștefan Voitec, născut la 19 iulie 1900.

Din punct de vedere al vechimii în Biroul Politic, Nicolae Ceaușescu făcea parte dintr-un eșalon „de mijloc”. Devenise membru supleant la 19 aprilie 1954 și membru plin la 28 decembrie 1955, la fel cu Alexandru Drăghici, dar fiind depășit net, din acest punct de vedere, de Chivu Stoica (membru din octombrie 1945), Gh. Apostol, Emil Bodnăraș, Alexandru Moghioroș, membri ai Biroului Politic din februarie 1948. Doar Maurer (membru al Biroului Politic din 25 iunie 1960) și Alexandru Bărlădeanu (membru supleant din 23 noiembrie 1962) stăteau mai slab la acest capitol.

Nici în ceea ce privește funcțiile deținute în structurile guvernamentale, Nicolae Ceaușescu nu era în posesia unor atuuri deosebite. El fusese secretar general la Ministerul Agriculturii (13 mai 1948-2 martie 1949) și apoi adjunct al ministrului Agriculturii (2 martie 1949-20 martie 1950). Chemat la 20 martie 1950 în cadrele active ale armatei cu gradul de general-maior, a fost numit în aceeași zi în funcția de șef al Direcției Superioare Politice a Armatei (D.S.P.A.) și adjunct al ministrului Forțelor Armate (20 martie 1950-19 aprilie 1954). După această dată nu a mai deținut funcții în cadrul executivului. În schimb, Maurer era președinte al Consiliului de Miniștri din

martie 1961. Emil Bodnăraș fusese timp de opt ani ministru al Forțelor Armate, iar din martie 1957 era vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Alexandru Drăghici era, de 13 ani, ministru de Interne, Gheorghe Apostol era primvicepreședinte al Consiliului de Miniștri din martie 1961, Chivu Stoica fusese președinte al Consiliului de Miniștri în perioada octombrie 1955-21 martie 1961.

Nicolae Ceaușescu (primul din dreapta), Chivu Stoica și Gheorghe Gheorghiu-Dej

Cât despre favoriții lui Gheorghiu-Dej, aceștia erau, de departe, Ion Gheorghe Maurer și Gheorghe Apostol. Primul îi fusese foarte apropiat, începând chiar din momentul organizării evadării din lagărul de la Tg. Jiu și apoi pe parcursul perioadei cât Dej a condus Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, ulterior Ministerul Industriei și Comerțului. Gheorghe Apostol era, de asemenea, unul dintre cei mai fideli tovarăși ai lui Gheorghiu-Dej, cea mai bună dovadă fiind faptul că lui i-a cedat acesta funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R. în perioada 19 aprilie 1954-5

octombrie 1955. În opoziție cu Maurer și Apostol, ambii apreciați (din motive diferite) de Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu, fără a fi anticipat, se pare că nu avea o imagine prea bună, fiind adesea chiar ironizat de către Dej.

Totuși, indiferent care dintre cei doi a fost desemnat ca succesor, Apostol sau Maurer, trebuie menționat că ambii aveau probleme incompatibile cu funcția de prim-secretar al P.M.R. Maurer avea tată german și mamă franțuzească. În plus, Maurer era un „aristocrat”, o minte ascuțită, cu un puternic spirit de analiză, dar un tip iubitor de confort, căruia îi displaceau orice îndatoriri „funcționărești”, urând programul fix și constrângerile protocolare. La rândul său, Gheor-

ghe Apostol era perceput de contemporani drept un om lipsit de personalitate, destul de șters, bun executant, dar incapabil de a construi o strategie și de a acționa ferm pentru a o duce la îndeplinire. O slăbiciune comună era aceea a minimei influențe pe care cei doi o aveau în structurile partidului.

Un alt personaj care ar fi putut ridica pretenții pentru preluarea succesiunii era Alexandru Drăghici, omul care controla cu mână sigură Ministerul Afacerilor Interne încă din anul 1952. Având la dispoziție Securitatea, Miliția și Trupele de Securitate, Drăghici nu numai că era în

Alexandru Bârlădeanu susținea, în anii '90, că „explicația ce mi-a dat-o Maurer în legătură cu promovarea lui Ceaușescu a fost: «N-am vrut să rup unitatea partidului!». Stalin executase pe toți ai lui pe motiv de fracționism și mă gândesc că Maurer a avut în vedere pericolul unei intervenții sovietice sub pretextul unor disensiuni numite, de ei, fracționism”.

Personajul-cheie al tranșării succesiunii, Ion Gheorghe Maurer, relatează, la rândul-i, că, la acel moment, „am socotit [...] că singurul dintre toți care are curaj să dea replică unui conducător sovietic este Ceaușescu [...] De aceea, temându-mă de posibilitatea restabilirii unor raporturi umilitoare cu sovieticii, l-am propus pe Ceaușescu succesor al lui Dej”.

Regretatul academician Florin Constantiniu considera că desemnarea lui Ceaușescu drept succesor a fost o decizie pragmatică a lui Maurer. Acesta dorea să-și protejeze propria poziție în fața unor posibile represalii sovietice, simultan cu preservarea poziției speciale pe care România reușise să și-o câștige în cadrul lagărului socialist. Potrivit lui Florin Constantiniu, „s-a afirmat că cei care l-au sprijinit pe Ceaușescu – Maurer, în primul rând – au făcut-o cu gândul că ar putea fi ușor de dominat. Este puțin probabil că cineva din echipa de conducere putea să se înșele atât

de profund asupra noului lider. Prin funcțiile pe care le deținuse (mai ales ca secretar cu probleme organizatorice, adică al doilea după primul secretar!) el căpătase o foarte bogată experiență în seraiul partidului, iar prin luările de poziție în Biroul Politic se văzuse că nu era omul care să se lase manevrat. Maurer l-a sprijinit pe Ceaușescu nu pentru că spera să-l conducă el, ci pentru că era convins că

tățile franceze, numirea lui Ceaușescu nu a constituit o surpriză.

D.G.I. Direcția „C”

Ex. nr. 1

27 martie 1965

NOTĂ

cu nr. 342/E din 26 martie a.c., din Paris se raportează:

De peste un an se cunoaște faptul că tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej suferea de cancer. Acest lucru se cunoaște de către serviciul de informații francez. Înainte cu câteva zile de alegerile din 7 martie a.c., din R.P.R., sursa a fost chemată la M.A.E. francez de către directorul general adjunct la Afacerile Politice, anume Laloy Jean, și de către directorul general pentru afaceri culturale Basdevant

Jean. Aceștia au comunicat sursei că tov. Gh. Gheorghiu-Dej era în stare gravă și că moartea sa era o chestiune de zile. Ei au cerut și părerea sursei asupra persoanei sau persoanelor care-l vor înlocui.

Sursa susține că a spus celor doi, fără a avea nicio dată precisă în acest sens, că, probabil, tov. Chivu Stoica este cel care-l va înlocui.

Laloy Jean a spus că în niciun caz tov. Chivu Stoica, ci tov. Nicolae Ceaușescu este cel care are cele mai multe șanse să-l înlocuiască pe tov. Gh. Gheorghiu-Dej.

(Continuare în p. 20)

Fotografie realizată la Snagov, cu prilejul recepției organizate la 1 Mai 1965

va apăra energic orientarea formulată în «Declarația din aprilie»”.

Dacă pentru cercetarea istorică și pentru opinia publică a fost nevoie de scurgerea câtorva decenii, de publicarea memoriilor unora dintre protagoniști și de deschiderea arhivelor regimului comunist pentru a putea înțelege corect succesiunea la putere din martie 1965, altfel au stat lucrurile pentru unele servicii de informații ale vremii. Am identificat în arhiva Securității un document al rezidenței române de spionaj de la Paris care stă mărturie în acest sens: pentru autori-

1965 în cea mai potrivită poziție pentru a da asaltul final și a prelua conducerea P.M.R. Desfășurarea lucrurilor în timpul vidului de putere a ilustrat perfect abilitatea și simțul politic al viitorului lider. Cu trei zile înainte de moartea lui Dej, la 16 martie, membrii Biroului Politic (Ion Gh. Maurer, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Apostol) s-au întâlnit pentru a discuta dorința lui Dej ca Gh. Apostol să îi preia funcția. Maurer a comunicat propunerea lui Dej și a afirmat că persoana aleasă de Dej „este cea mai potrivită și corespunde tuturor cerințelor pentru a ocupa funcția”. În fața obiecției ridicate de Drăghici, potrivit căruia opinia publică n-ar privi cu ochi buni o astfel de succesiune înainte de moartea lui Dej, ședința s-a ridicat fără a se lua vreo decizie, urmând ca după decesul lui Dej, membrii Biroului Politic să se întrunească pentru a hotărî asupra propunerii formulate de Maurer.

Potrivit relatării lui Gh. Apostol, imediat după moartea lui Gheorghiu-Dej s-a dus la sediul Comitetului Central, unde i-a găsit în biroul lui Ceaușescu pe Maurer și pe Chivu Stoica. Ceaușescu i-a spus lui Apostol: „am hotărât să rezolvăm problema conducerii” și că a fost convocat Biroul Politic. După întrunirea Biroului Politic,

Maurer a luat cuvântul spunând: „Tovarăși, consultându-mă cu un număr de tovarăși mai vechi [...] având în vedere că Dej a murit, trebuie să rezolvăm problema conducerii și soluția pe care o propunem este ca tovarășul Ceaușescu să fie ales prim-secretar”. S-a așternut liniștea, care „a fost considerată de Maurer drept acord al Biroului Politic la propunerea sa”. Conform relatării lui Apostol,

Ceaușescu era considerat singurul capabil să i se opună liderului sovietic Brejnev

„apoi am plecat la plenara Comitetului Central, convocată tot de acest grup”.

Documentele de arhivă consemnează că, într-adevăr, la 19 martie, la 45 de minute după moartea lui Dej, la ora 18.30, Biroul Politic se întrunea într-o ședință extraordinară. Însă, potrivit protocolului încheiat (semnat de Nicolae Ceaușescu), în această ședință s-au luat doar deciziile principale pentru derularea ceremoniilor din zilele următoare și au fost desemnați cei care trebuia să se ocupe de organizarea și buna lor desfășurare. Tot în cursul acestei ședințe s-a luat decizia ca trupul lui Gheorghiu-Dej să fie înhumat

la „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism”, din Parcul Libertății (azi, Parcul Carol).

In afară de contradicția dintre ordinea de zi menționată în protocol și relatarea lui Gh. Apostol, mai apare o altă contradicție. Potrivit protocolului, ședința Biroului Politic din 19 martie a început la ora 18.30 și s-a încheiat la ora 21.00. Totodată, stenograma ședinței comune a C.C. al P.M.R., a Consiliului de Stat și a Consiliului de Miniștri din aceeași zi menționează ca oră de începere a ședinței ora 19.00. Având în vedere că protocolul ședinței Biroului Politic a fost întocmit ulterior, când deja Ceaușescu preluase frâiele pu-

terii, credem că versiunea relatăată de Gh. Apostol, cea a unei ședințe-fulger, e mai aproape de adevăr. Probabil că ordinea de zi a ședinței Biroului Politic din 19 martie a fost completată ulterior cu problemele discutate în ședința comună din aceeași seară.

În cadrul ședinței comune a C.C. al P.M.R., a Consiliului de Stat și a Consiliului de Miniștri, Nicolae Ceaușescu a fost cel care a adus la cunoștința participanților moartea lui Gheorghiu-Dej și a folosit prilejul pentru a afirma necesitatea continuării politicii de independență inițiată de Dej și menținerii unității partidului.

război cu Iakov Bulan, viitor general al armatei române.

În 1936, Internaționala Comunistă a Tineretului (KIM) a decis desființarea organizațiilor de tineret ale partidelor comuniste. În februarie 1938, Bela Breiner, membru al Secretariatului din țară al PCdR a plecat la Biroul Politic de la Praga, pentru a raporta despre activitatea partidului și ca să primească instrucțiuni pentru viitor. Până în decembrie 1938, când s-a întors la București, Breiner a descris activitatea partidului și a dat multe referințe despre activiști. Între altele, el informa că după desființarea UTCdR, cele mai bune „cadre” de la Tineret au fost încadrate în partid. Desființarea UTCdR a fost considerată o greșeală.

Întors în țară, în ianuarie 1939 s-a decis reînființarea organizației. Ceaușescu abia se eliberase de la Dofțana. După cum se întâmplase și altă dată în vremea ilegalității, drumul de la decizie la transpunerea ei în practică a durat. În cazul acesta, reînființatul UTCdR a primit o nouă conducere abia la sfârșitul lui 1939.

Tânărul Ceaușescu figura printre membrii Comitetului Central, alături de Miron Constantinescu, Stere Nichifor, Constanța Crăciun. Inițial, C.C. al UTCdR avusese cinci membri. Ulterior au fost „cooptați” și alții, ajungându-se la zece. Responsabilă

Propus să plece la școală în „Uniune”

din partea C.C. al PCdR, cu supravegherea activității tinerilor comuniști era Tatiana Liabis.

La sfârșitul lui 1939 ajunge la Moscova Skvorțov, membru al Secretariatului din țară, care dă primele referințe despre activiștii UTCdR. Din

constituire. În discuția cu tov. Orlov, acesta, adică Orlov, mi-a spus că el l-ar trimite pe tov. Ceaușescu în Uniune pentru Internaționala Tineretului Comunist“.

La începutul lui 1940, Cominternul a cerut ca din România să fie trimiși doi activiști în Uniunea Sovietică. Internaționala nu mai avea informații „la zi” despre situația din România și voia să remedieze această lipsă. Inițial au plecat Vasile Luca și Zighelboim Ștrul, în martie 1940. După o călătorie cu peripeții, cei doi mesageri au fost prinși la graniță și închiși la Cernăuți. În mai, spre Uniunea Sovietică au plecat Ștefan Foriș și Teohari Georgescu. După o că-

La scăldat, adolescentul Nicolae Ceaușescu () într-un grup de tineri*

lătorie la fel de aventuroasă, aceștia reușesc să pună piciorul în Mecca Roșie, la începutul lunii iunie 1940. Din nou rapoarte, ședințe, referințe, inclusiv despre UTCdR și tânărul activist Nicolae Ceaușescu, „Ionel”, pe numele conspirativ.

Un fapt foarte important, menționat ca atare de toți referenții, era comportarea bună a lui Ceaușescu în momentul arestării. Refuzul de a colabora cu anchetatorii vădea un tânăr dedicat „cauzei” trup și suflet.

Foriș, desemnat în acea vară șef al PCdR, a avut cuvinte de laudă despre cel care avea să-i succedă în funcție peste două decenii și jumătate. Îl cunoștea pe Ceaușescu, care

Cel mai bun elev al cursului clandestin pentru activiști

Nicolae Ceaușescu, fotografie din dosarul de poliție

INEDIT

Mărturia lui Ștefan Foriș despre N. Ceaușescu păstrată în arhiva Cominternului

La 26 ianuarie, lui Ceaușescu i se celebră nu doar anii de viață, ci și cei de „activitate revoluționară“. În 1978 schema sărbătorii de 26 ianuarie atingea forma ce avea să fie păstrată, cu ne semnificative deosebiri, până în 1989. Ceaușescu împlinea atunci „60 de ani de viață și 45 de ani de neîntreruptă activitate revoluționară“. Versiunea oficială era că își făcuse debutul în politica militantă la 15 ani. La acea vârstă fusese arestat pentru prima oară, în noiembrie 1933, cu ocazia unei greve a lucrătorilor de la un atelier de încălțăminte de pe Calea Victoriei, la care tânărul ucenic cizmar participase. Poliția deschisese pe numele său un dosar de simpatizant al mișcării comuniste clandestine.

După 1990, unei exagerări i s-a răspuns cu alta. În prima biografie apărută la începutul anilor '90, ilegalistul Ceaușescu era un băiețel ușor stupid, ajuns întâmplător în povestea istoriei clandestine a partidului, fără să știe nici el prea bine cum.

Documente inedite pe care le-am descoperit la Moscova, în Arhivele Ruse de Istorie Social-Politică (RGASPI), ne relevă imaginea pe care o avea Ceaușescu printre tovarășii de luptă.

NICOLAE CEAUȘESCU ÎN ARHIVA COMINTERNULUI

CRISTINA DIAC

Primul element care atrage atenția este că, în ciuda lipsei sale de anvergură în „mișcare“, arhiva Cominternului conține date despre tânărul Ceaușescu. Faptul în sine înseamnă ceva. În același timp, referințele despre el certifică un tânăr activist cu perspective, care nu apucase să facă mare lucru, dar care promitea.

Documentele despre Ceaușescu păstrate în arhiva Internaționalii Comuniste datează din 1939-1940, majoritatea, plus unul din decembrie 1944, provenit de la Constantin Pârdulescu, și un altul de la Iosif Rangheț, nedatat, dar care cel mai probabil este contemporan cu al lui Pârdulescu. În 1939-1940, Cominternul este informat

despre tânărul comunist oltean de un ilegalist important la vremea lui, ulterior pierdut prin „meandrele“ istoriei, pe nume Skvorțov; de Ștefan Foriș, ultimul secretar al PCdR în perioada de ilegalitate; Teohari Georgescu, primul ministru comunist al Internelor, după 6 martie 1945 și fosta lui șefă de la UTCdR, Tatiana Liabis, căsătorită după

cunoașterii. Toți referenții le-au remarcat în 1940. „Are uneori obiceiul de a da ordine. Îi place să vorbească mult, dar nu întotdeauna să-i asculte și pe ceilalți. Din această cauză, câțiva tovarăși din rândul celor tineri au fost nemulțumiți“, a spus despre el Skvorțov. Și mai departe: „îi place să își impună părerea în fața celorlalți. Nu explică întotdeauna suficient. Din această cauză, câțiva tovarăși din rândul celor tineri au fost nemulțumiți [...] Foarte încrezător în sine“. „Tovarășii care au lucrat împreună cu el au spus că tratează cu superioritate cadrele inferioare“, a confirmat Teohari Georgescu. La fel a scris și Foriș: „Un alt defect al său este că are o atitudine extrem de autoritară și tendința de a da ordine“. Acesta însă era îngăduitor – cu puțin

Frecvente manifestări dictatoriale în relația cu tovarășii din funcțiile de conducere. Acceptă cu dificultate critica

efort, aceste defecte se pot corecta. Aceleași neajunsuri le-a pomenit și Tatiana Liabis, semn că aroganța lui Ceaușescu era evidentă multora: „Frecvente manifestări dictatoriale în relația cu tovarășii din funcțiile de conducere. Acceptă cu dificultate critica. Greșeli frecvente în privința conspirației“. Mai mult ca sigur Tasia n-a anticipat la ce amploare aveau să ajungă „manifestările dictatoriale“ ale – pe atunci – june-lui Ceaușescu.

În 1940, Nicolae Ceaușescu nu era un necunoscut

pentru liderii din acel moment ai partidului. Bela Breiner îl cunoscuse personal, la școala de cadre organizată la Ploiești, în vara lui 1939. La sfârșitul cursurilor, liderul Secretariatului din țară a mers în persoană să-i felicite pe absolvenți. Foriș, următorul secretar general al PCdR, lucrase cu el în același an. În sfârșit, îl cunoștea și Teohari Georgescu, promovat membru al Secretariatului la începutul anului 1940. Caracterizările acestora arată un om pentru care întâlnirea cu partidul nu fusese o întâmplare, cum era cazul pentru majoritatea adeptilor comunismului dintre cele două războaie, câștigați greu și repede pierduți pentru „cauză“.

Întâlnind partidul, Ceaușescu și-a întâlnit destinul. ■

NICOLAE CEAUȘESCU „EMINENȚA CENUȘIE“

(Urmare din p. 16)

Ei au spus că, din cele ce le cunosc ei, tov. Nicolae Ceaușescu este „eminența cenușie“ a Biroului Politic și că în spatele multor acțiuni întreprinse de Biroul Politic al P.M.R. și de tov. Gh. Gheorghiu-Dej personal stau inițiativele lui Nicolae Ceaușescu.

Cei doi au spus sursei că acest lucru le-a fost confirmat de mai mult timp încă de fostul ministru la București, Pierre Paul Bouffannais.

După ce promovarea tov. Nicolae Ceaușescu a fost anunțată, sursa a fost contactată de unul din șefii organelor CIA din cadrul Ambasadei S.U.A. la Paris,

respectiv Leslie Brady, acoperit ca consilier (sic!) cultural. Acesta a cerut sursei toate datele pe care le cunoaște despre tov. Nicolae Ceaușescu. El i-a spus că ei, americanii, sunt îngrijorați de faptul că tov. Nicolae Ceaușescu, fiind un om „mai dur, mai puțin maleabil“ decât tov. Gh. Gheorghiu-Dej, s-ar putea ca pe plan intern să aibă loc o oarecare aspirare a situației. Ei, americanii, se tem mai puțin de faptul că România ar putea să se realinieze la politica U.R.S.S.

Aceeași părere a exprimat-o față de sursă și ambasadorul Angliei, Patrick Reilly, care a întâlnit-o pe sursă la clubul interaliat din Paris.

Ambasadorul britanic a manifestat satisfacție față de promovarea ca membru plin al Biroului Politic a tov. Alexandru Bârlădeanu. Tov. Bârlădeanu este un om de mare competență în domeniul economic și un om politic de valoare, după părerea ambasadorului britanic, părere pe care sursa a auzit-o adesea și de la legăturile ei de la M.A.S. francez, respectiv Jean Basdevant și Jean Laloy.

[ss] col. Ilie M[ihai]

Pentru conformitate
Maior Plătașu Florian

[2 exemplare
ex. nr. 2 trimis Serv. VI] ■

lucrase sub oblăduirea lui în a doua jumătate a lui 1939. Foriș mai aduce un detaliu necunoscut în biografia lui Ceaușescu: fusese cel mai bun elev al cursului clandestin pentru activiști organizat la Ploiești în 1939, „școală” condusă de Rodica Borțoi.

Chestionat și el despre Ceaușescu, Teohari Georgescu a scris, în general, „de bine”: „cinstit, activ, energic, dezvoltat din punct de vedere politic”. Aduce însă și un element în plus: din motive personale, a susținut ca o tovarășă insuficient pregătită să ocupe în continuare o funcție în conducerea organizației de partid din raionul Albastru al Capitalei. Deși nu o nominalizează, cu siguranță era vorba de Lenuța Petrescu, prima și unica iubire a utecistului Ceaușescu, săgetat de Cupidon în anul 1939.

După cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei către Uniunea Sovietică, majoritatea activiștilor originari din aceste provincii au părăsit România. Granițele nesigure din iunie-iulie 1940 au înlesnit călătoriile clandestine din și spre Uniunea Sovietică. În august 1940, Tatiana Liabis a ajuns la Moscova. A fost întrebată, la rândul ei, despre UTCdR și principalii săi activiști. Funcționarii Cominternului au sesizat unele inadvertențe între evaluările Tatianei-Tasia și cele ale „tovarășului de viață” din acea vreme, care se

**A susținut o tovarășă
insuficient pregătită
pentru o funcție
de conducere**

întâmpla să fie chiar Foriș. În orice caz, Internaționala s-a arătat nemulțumită de prestația tinerilor comuniști, după ce criticase crâncen și bravurile vârstnicilor. Conducerea UTCdR este prea mare și formată din persoane

**Tatiana Bulan încadrată de două militante comuniste:
Ilka Wassermann (stânga) și Constanța Crăciun**

nepotrivite, au conchis funcționarii Cominternului. Se cere o grabnică revizuire. Tasia nu mai poate rămâne șefa UTCdR, din cauza „originii sociale nesănătoase”, erorilor comise și pentru că nu se cade „ca soția unui conducător al PCdR să fie conducătoarea UTCdR”. Alți activiști aveau alte cusururi și Cominternul a cerut să fie îndepărtați. Până la viitoarea conferință, menită să aleagă o nouă conducere, N. Sluțier și I. Feodorov de la Internațională au impus ca interimatul să fie asigurat de Nicu Tudor,

**Îi place să vorbească mult
și nu-i ascultă
pe ceilalți**

Nicolae Ceaușescu, Nichifor Stere, Ivanca Gheorghieva și Vasile Tudose.

Ceaușescu era, așadar, printre cei „aleși”. „Foarte cinstit și dedicat partidului. Activ și perseverent în serviciu. Capacitate de învățare. Nivel politic relativ înalt”, a referit despre el Tatiana Liabis. Demn de menționat i s-a mai părut că Ceaușescu știa să scrie. Pentru o țară ce se plasa pe primele locuri în Europa la numărul neștiutorilor de carte, alfabetizarea lui Ceaușescu putea trece drept un lucru ce trebuia subliniat. În plus, Tatiana Liabis a informat Cominternul că Ceaușescu era în acel moment arestat. Situația de fapt – precipitarea evenimentelor, știrile

contradictorii venite din România – explică neconcordanțele din documente. Când Tasia a anunțat arestarea lui, Ceaușescu era deja „în cărți” pentru conducerea interimară a tinerilor comuniști, pe baza referințelor date de ceilalți. În plan practic, încrederea Cominternului nu-l mai ajuta cu nimic. În plan simbolic însă, girul „celui mai înalt for” merită, fără îndoială, reținut la dosarul de ilegalist al lui Ceaușescu.

Deși s-a schimbat enorm în urma exercițiului îndelungat al puterii, Nicolae Ceaușescu a păstrat până la sfârșit unele trăsături de caracter. Făceau parte, probabil, din felul lui de a fi, nealterabil nici de vreme, nici de achizițiile în planul

**Ansamblul coral „Doina”
al românilor din Basarabia
și un alt ansamblu de jocuri populare „moldovenești”**

împrejurările în care chestiunea Basarabiei a apărut ca temă de preocupare a conducerii chineze: „La un moment dat, Hrușciiov a adus vorba despre momentul în care chinezii au spus că sovieticii ne-au luat Basarabia. Eu am tăcut. «Ce le-ai răspuns?», m-a întrebat Hrușciiov. «Ce puteam să răspund?», am zis eu. Ceea ce însemna: «Ne-ați luat-o!». Hrușciiov n-a mai zis nimic. Ce să mai fi zis? Amândoi știam de partea cui este dreptatea, dar noi nu eram sub puterea dreptății, ci a lor”.

În ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R., din 23 iunie 1964, când a venit vorba de sugestia lui Hrușciiov de a organiza un plebiscit în Basarabia, avansată din proprie inițiativă la întâlnirea de la Pițunda, Gh. Gheorghiu-Dej a făcut o serie de comentarii: „Ce fel de plebiscit vreți să faceți? [...] Apoi dacă este așa, trebuie să fie adusă populația de acolo [de dincolo de Ural, unde a fost deportată o parte considerabilă a populației din Basarabia după anexarea sovietică din 1940 și după 1944

– n.n.], dacă dv. v-ați gândit la aceasta. Aduceți populația pe care ați izgonit-o de acolo și să faceți cu o comisie împărțeala și să vedem cum o să iasă?”.

Pentru „aducerea la ascultare” a românilor, Hrușciiov a încercat să obțină sprijinul mareșalului Iosip Broz Tito. Problema relațiilor Uniunii Sovietice cu România a constituit una dintre temele principale ale convorbirilor purtate timp de patru ore la Leningrad, în ziua de 8 iunie 1964, între liderii U.R.S.S. și cei ai Iugoslaviei. După cum rezultă din stenograma sovietică a discuțiilor, „tovarășul Hrușciiov a început discuția despre România. Pe un ton cam agitat, el a caracterizat starea relațiilor U.R.S.S. cu România, spunând că în România se întâmplă ceva ce el nu înțelege deloc. Tovarășii în România s-au năpustit asupra U.R.S.S. și a lui personal. Situația a luat deja o asemenea întorsătură, încât el consideră necesar s-o aducă în discuție, ca toată lumea să-și definească poziția

[...] În România se desfășoară o largă, monstruoasă propagandă antisovietică, fac, într-adevăr, lucruri groaznice. Ei cred că noi nu știm, dar «noi știm tot» [...] am discutat cu Maurer. Acum ei și-au concentrat atacul asupra noastră, a Cehoslovaciei, R.D.G. și Ungariei. În schimb, pe voi vă proslăvesc drept un ideal”. În răspunsul său, I.B. Tito a arătat: „Nu știu care sunt motivele acestui lucru, dar vocabularul folosit de români în atacurile lor asupra U.R.S.S. este pur și simplu groaznic. Probabil, ei consideră că se dorește transformarea lor într-o țară exclusiv de materii prime [...] Din partea noastră nu am dat niciun motiv ca românii să ne preamărească. Nu suntem de acord cu ei. Într-o ocazie, am să-i spun sincer lui Dej acest lucru. Ei promovează o politică incorectă. Însă, tovarășe Hrușciiov, eu cred că este bine să se aștepte puțin și să nu se ducă treaba până la o ruptură definitivă.”

În continuare, Hrușciiov a menționat, între altele, că „figura de bază în această campanie acum este [Nicolae] Ceaușescu, secretar al C.C.

**Avanpremieră
editorială**

S-a scris mult în ultimii ani despre modul cum a fost abordată problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice în vremea regimului comunist, s-au publicat numeroase documente din arhive ce fuseseră inaccesibile. Lipsea o sinteză a acestei istorii. Vom

beneficia în curând de o astfel de lucrare, cu titlul Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice din timpul Războiului Rece, editată sub egida Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului. Prezentăm un fragment din acest volum.

PRIMA CIOCNIRE CU SOVIETICI PE TEMA BASARABIEI

ION CONSTANTIN

● „Chinezii ne-au spus că voi ne-ați luat Basarabia” ● Dacă vor plebiscit, să-i readucă pe basarabeni acasă ● Tovarășii români fac lucruri groaznice ● Tito: românii promovează o politică incorectă ● Ceaușescu este cel care determină linia antisovietică ● Moscova introduce Transilvania în ecuație ● Koșighin îi cere lui Maurer să nu mai folosească numele de Basarabia

Pentru prima dată, într-o formă explicită, problema Basarabiei a apărut în discuțiile româno-sovietice, la nivelul cel mai înalt, în urma unei vizite pe care o delegație oficială a României, condusă de prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer (delegație din care făcea parte și Nicolae Ceaușescu), a efectuat-o în R.P. Chineză și R.P.D. Coreeană, în perioada 3-10 martie 1964.

La întoarcerea de la Beijing, delegația română, potrivit unui obicei mai vechi, a făcut o escală la Moscova, pentru a informa conducerea sovietică despre rezultatele vizitei în China. Întrucât prim-secretarul C.C. al P.C.U.S. Nikita Hrușciiov nu se afla atunci la Kremlin, ci în Crimeea, delegația română s-a deplasat în regiune, pentru întâlnirea cu liderul sovietic. În ziua de 15 martie, la Pițunda, delegația română a avut o convorbire cu Hrușciiov.

Referitor la acest moment, Hrușciiov notează în *Memorii*: „Îmi amintesc că o delegație română a fost în China [...] Am avut o discuție foarte prietenească și animată [...] A fost și ceva care ne-a speriat: «Chinezii ne-au spus că voi ne-ați luat Basarabia – au zis românii. Noi n-am avut decât să ascultăm deși, evident, nu mai avem nevoie de Basarabia». Astfel, românii ne-au redat doar ceea ce auziseră de la chinezi, dar ei nu exprimaseră niciun dezacord în legătură cu ceea ce au spus chinezii despre Basarabia. Această conversație ne-a lăsat un gust amar. Începeam să-i suspectăm pe români că ne-ar purta pică pentru retrocedarea, după război, a Basarabiei la Uniunea Sovietică”.

La patru decenii de la aceste evenimente, fostul prim-ministru al României Ion Gheorghe Maurer a evocat

realipită la teritoriul sovietic. Între Uniunea Sovietică și Republica Populară Română nu se ivește însă niciun litigiu de frontieră, deoarece cele două țări ale noastre sunt socialiste și sunt călăuzite de interese comune, merg spre același țel – comunismul. Dar aceasta nu înseamnă că în rândurile unei anumite părți a populației României nu există oameni care să considere că Moldova este o parte a României“.

Făcând o aluzie directă la „jocul la două capete“ pe care îl practicau liderii sovietici, conducerea română întreba „ce nevoie a fost ca în contextul cuvântului tov. Hrușciov de la Leipzig, Transilvania să apară ca o problemă“, care a fost rezolvată de istorie prin tratatele existente? Drept probe pentru poziția duplicitară sovietică, liderii români au evocat faptul că, în anii 1963 și în 1964, turiștii din U.R.S.S. care vizitau România au răspândit niște hărți pe care teritoriul românesc era ciuntit. Aceste hărți au fost puse pe masă în fața delegației sovietice.

În ziua următoare a discuțiilor de la Moscova, la 10 iulie 1964, problema Basarabiei a fost reluată, după ce N. Podgornîi, referindu-se la „zvonurile“ despre afirmațiile unor studenți sovietici pe chestiunea în speță, care fuseseră aduse drept exemplu de delegația română, a declarat că în România s-ar admite ideea că un stat socialist poate merge înainte și fără Tratatul de la Varșovia. În răspunsul său, Ion Gheorghe Maurer a arătat că partea română a invocat cazuri concrete când cetățenii sovietici întrebau direct dacă România revendică Basarabia. Față de menționarea numelui de Basarabia, prim-ministrul U.R.S.S., Aleksei N. Kosîghin, a reacționat într-o manieră dură, imputând părții române că nu folosește „denumirea oficială“ de R.S.S. Moldovenească. Kosîghin i-a cerut,

practic, lui Maurer să nu mai pronunțe numele Basarabia și să folosească, în mod exclusiv, termenii consacrați în U.R.S.S. despre R.S.S. Moldovenească, ca o republică aparte, cu un „popor moldovenesc, cu un Comitet Central și un guvern“. A urmat o discuție tensionată, încheiată cu precizarea lui I.Gh. Maurer că, din toată această polemică, nu trebuie să rezulte că România ar avea „probleme teritoriale cu Uniunea Sovietică“. Kosîghin s-a arătat mulțumit de abordare, discuția părând că se încheie în această notă.

Simțind nevoia să-l lămurească pe Maurer în privința necesității utilizării denumirii de R.S.S.M., Podgornîi a ținut să precizeze: în România trebuie să se știe și, implicit, să se țină cont că „nu există un astfel de teritoriu Basarabia“, iar la tratativele oficiale să fie folosit „termenul potrivit“, cel de R.S.S. Moldovenească. Față de observația lui Maurer că R.S.S.M. cuprindea și o fâșie de teritoriu din stânga Nistrului și că denumirea de Moldova Sovietică nu permitea delimitarea părții basarabene, care făcea subiectul discuției, Podgornîi a cerut expres să fie folosită denumirea „oficială“ de „Republică Moldovenească“. În cele din urmă, Maurer a căzut de acord cu această cerință, spre satisfacția părții sovietice.

Desfășurate timp de o săptămână într-o atmosferă tensionată, aceste discuții au avut ca obiect, din punctul de vedere sovietic, potrivit expresiei lui A.N. Kosîghin, ca „boala să nu pătrundă în interior“. La 13 iulie

1964, a avut loc o întâlnire cu prim-secretarul C.C. al P.C.U.S., N. Hrușciov. În cursul discuțiilor chestiunea teritorială nu a mai fost abordată. Hrușciov a ținut să le spună însă reprezentanților României: „Dacă nu vreți să întrețineți prietenie, nu trebuie, se poate și fără asta, dar să nu se facă scandal“. ■

Tito și Hrușciov,
la un festival folcloric din Slovenia, în 1963

al P.M.R. El este cel care determină linia antisovietică“. A arătat apoi că românii „se poartă pur și simplu provocator. Recent, delegația lor a fost la Leningrad și tovarășii de la uzina constructoare de agregate pentru întreprinderi chimice, care se construiesc în România, i-au întrebat cum funcționează utilajul sovietic. Ei au răspuns în mod grosolan: prost utilaj. Cred că a răspunde astfel este pur și simplu necuviincios“. În mod deosebit, Hrușciov era preocupat de faptul că „acum ei [românii – n.n.] ridică problema privind Basarabia, declară că va veni timpul și noi, pasă-mi-te, o vom lua înapoi de la Uniunea Sovietică. Chinezii vor să ia înapoi de la noi o parte din teritoriu, românii, de asemenea, dar a lua înapoi acum este foarte greu. Noi nu vom permite nimănui să violeze frontierele noastre“.

N. Hrușciov credea că „mai curând vom perfectă relațiile noastre cu China, decât cu România. Chinezii acționează mai înțelept: ei chiar acum nu ard toate punțile. Ei sunt adversari serioși. Altceva este în cazul conducătorilor români. Socotesc că Gheorghiu-Dej este un om onest și deschis, dar cineva i-a trântit ceva despre noi și el a crezut toate astea și a ridicat mâna asupra prietenilor lui cei mai buni“.

La întrebarea lui Tito, dacă se presupune că există vreo „influență din străinătate“ în legătură cu noua atitudine a românilor, Hrușciov s-a lansat într-o amplă diatribă împotriva campaniei de derusificare întreprinsă de conducerea de la București, pe care o asociază cu pretinse persecuții anti-maghiare ale acesteia în Transilvania: „În Transilvania au lichidat școlile în limbă maghiară, au schimbat denumirile conferite acolo în cinstea unor personalități remarcabile ungare.“

În perioada 7-14 iulie 1964 s-a aflat la Moscova o delegație din România în frunte cu Ion Gh. Maurer, care a purtat discuții cu prim-ministrul U.R.S.S., Aleksei N. Kosîghin, și Nikolai Viktorovici Podgornîi, membru al Prezidiului, secretar al C.C. al P.C.U.S. În ședința din 9 iulie, prim-ministrul român a abordat „una dintre cele mai grele probleme“ din sfera raporturilor cu U.R.S.S., problema Basarabiei. Șeful delegației române se întreba cu acel prilej: „De ce în Uniunea Sovietică se crede că România are pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică? De ce în Uniunea Sovietică se crede că în România se revendică Basarabia? Ce fapte, ce declarații, ce atitudine din partea României, a factorilor ei responsabili justifică asemenea credințe în Uniunea Sovietică?“.

Emil Bodnăraș a amintit o cuvântare a lui Nikita Hrușciov rostită la 7 martie 1959, la cea de-a IX-a Conferință muncitorească pan-germană de la Leipzig, în care acesta a abordat problemele teritoriale existente între țările socialiste. Printre altele, liderul sovietic precizase că „o parte din actualul teritoriu al R.S.S. Moldovenești a fost cotoptă de regele român și la un anumit moment a fost din nou

*Statuia lui Lenin din Tiraspol;
Ceaușescu și Kosîghin*

Istoria literaturii române de George Călinescu și cartea *Poezii și prozatorii Basarabiei până la unire. 1812-1918*, compusă de Gh. Cardaș. Sunt cărți cu ajutorul cărora cercetătorii trecutului basarabean vor putea să pătrundă latura aceasta sufletească a vieții basarabenilor sub stăpânirea rusească.

Si mai indispensabilă pentru chestia aceasta este revista mea *Viața Basarabiei*, pe care am început s-o scot din 1932 și în care s-a adunat material documentar de tot felul. La această revistă literară au participat toți condeierii basarabeni, cari în 1937 s-au organizat și în Asociație a scriitorilor provinciei noastre și tot de pe atunci s-au editat volume de poezii și proză ale asociației.

În 1940 revista *Viața Basarabiei* s-a mutat în București, căci eu n-am vrut să mă fac victimă bolșevicilor lui Stalin și Beria. De altfel, acești tirani m-au dibuit și în România și în 1952 au forțat mâna prim-ministrului Petre Groza și eu am fost transferat din închisoarea Sighetului la Chișinău, Basarabia, unde Tribunalul militar al Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești m-a judecat și condamnat la 25 ani muncă silnică corecțională, trimițându-mă în Siberia. Acolo am stat însă numai până la moartea lui Stalin și, readus în țară după trei ani și jumătate, am fost dus la închisoarea de la

Halippa (primul din stânga) în 1929, pe șantierul podului de la Albița

Gherla, unde am stat până în 1957, când am fost eliberat și venind în București, nu mi-am găsit familia în strada Donici nr. 32, unde o lăsasem la arestarea mea de guvernul Petre Groza în 1950, odată cu toți foștii miniștri și demnitari din guvernele țărănești sau liberale ale României după Unire.

Asupra acestor detalii din viața mea sub statul românesc, pentru care am lucrat și luptat din timpul primei revoluții rusești din 1905, mă opresc special pentru ca să arăt ce

lucruri groaznice se petrec în viața omenească în epocile de schimbări sociale revoluționare. Îl întrebam pe dr. Petre Groza: „De ce am fost arestat în 1950 și de ce am fost dus în 1952 de la Sighetul Marmăției la Chișinăul Basarabiei?” Petre Groza mi-a răspuns: „Nu știu. Probabil că asta au făcut-o Teohari Georgescu-Tâlhărescu și jidoanca Ana Pauker”. Am replicat: „Cum au putut să facă lucrul acesta ministrul de Interne Teohari Georgescu și ministrul de Externe Ana Pauker fără știrea dumatăle? Doar ei erau miniștri sub conducerea șefului de guvern și

chiar de stat și acesta erai dumneata, domnule Groza”. Fostul meu coleg în parlamentele României – Petre Groza mi-a răspuns: „Dar d-ta nu știi că nu noi românii guvernăm România, ci Moscova?”. I-am replicat: „Dar dumneata, domnule Groza, ești românul ardelean pe care l-am cunoscut la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, la actul unirii Ardealului cu România. Dumneata ești fostul naționalist ardelean, fostul membru al Partidului Poporului de sub conducerea generalului

Alexandru Averescu, originar din Basarabia noastră românească, și dumneata n-ar fi trebuit să semnezi decrete fabricate de Moscova lui Stalin și Beria”. Petru Groza mi-a spus: „Ai să afli că eu am făcut și lucruri bune românești, am luat legătură cu China (*Magazin istoric*, nr. 9-10/2012) și

Ion Nistor, Gheorghe Tătărescu și Marele Voievod Mihai

Dacă pentru mulți dintre noi dragostea de țară este un sentiment firesc, pentru Pan Halippa a fost o profesie. După lectura acestor pagini finale ale mărturisirilor sale (*Magazin istoric*, nr. 12/2014-2/2015), veți rămâne impresionați, ca și noi, în fața monumentului de dăruire și de suferință puse de el în slujba patriei. O lecție de curaj și demnitate. Au mai existat și alți români care au plătit scump iubirea pentru patrie. Dar mi se pare cumplit când dușmanul te osândește cu concursul alor tăi.

Marian ȘTEFAN

MĂRTURISIRI

PANTELIMON N. HALIPPA

Întorcându-mă la treburile noastre basarabene, trebuie să spun că istoria Basarabiei de pe timpul revoluției și de după Unire a căpătat o expunere sistematică în scrierile profesorului și academicianului Ștefan Ciobanu, ale doctorului Petre Cazacu, ale profesorului universitar de istorie Alexandru Boldur, ale marelui naționalist basarabean Ion Pelivan, ale profesorului de limbă și literatură și memorialistului Nicolae Popovschi (Visterniceanu), ale

ideologului social și politic profesorul Constantin Stere, ale publiciștilor de talia lui Alexie Nour (*Magazin istoric*, nr. 9/2011), profesorului universitar Vasile Harea și geografului universitar din Iași Gheorghe Năstase și atâția alții cari au colaborat la gazetele și revistele mele *Viața Basarabiei*, cum au fost preotul Vasile Țepordei, preotul Ioan Moța, preotul Iulian Friptu, profesorul universitar de la Cluj Onisifor Ghibu, profesorul de geografie de la

Iași, apoi de la București, Ion Simionescu, frații Petre și Ștefan Haneș, Ion Munteanu-Râmnic, profesorul universitar Simion Mehedinți, profesorul secundar Leon Boga, profesorul universitar de la Cernăuți Ion Nistor și mulți alții cari s-au interesat de treburile Basarabiei.

Pe acei literați cari ar vrea să reconstituie viața multilaterală a Basarabiei i-aș sfătui să găsească antologia poetului Ion Pillat,

menii, spre a sluji interesele vieții, am avut buna inspirație să-l aplic și în primul lagăr de la Taișet, din Siberia. Și inspirația mea a avut un rezultat foarte însemnat. Cele câteva sute de deținuți în lagăr duceau o viață foarte grea. Toată ziua lucrau la pădure și la minele de cărbune, iar noaptea nu aveau hodina necesară din cauza ploșnițelor și a insectelor de care erau pline cazarmele. Eu am propus administrației lagărului să văruim dormitoare, să astupăm găurile din pereți, să măturăm podelele și să le spălăm, să curățăm closetele, de care oamenii nici nu mai puteau să se folosească și își făceau nevoile pe zeci de metri împrejur. Acest serviciu de curățenie a cazarmelor eu l-am numit serviciu sanitar și el a dat rezultate foarte bune. Oamenii deținuți erau mulțumiți și mai ales le-a plăcut că eu am început să scriu pe tabela de procentaj niște proverbe și niște versuri în limba rusească și moldovenească. Și de unde înainte vreme în fața acestei table nu vedeai pe nimeni oprindu-se și cetind cifrele plictisitoare, acum se opreau cu zecile de oameni, cari ceteau cu interes și scriau și ei proverbe și cântece. O inspecție de care am avut parte a găsit inițiativa mea potrivită și eu am fost mutat în alt lagăr pentru organizarea serviciului sanitar și distracția oamenilor.

Astfel, în cei trei ani și ceva, pe care i-am petrecut în Siberia, eu am fost dus în 11 lagăre, până la Baical și dincolo de Baical, căpătând totodată dreptul să fac memorii ambasadorului nostru român, cerându-i lămurirea: de când Siberia a ajuns colonie a României, ca eu, român, să fiu adus

acolo, cu toate că sunt cetățeanul României, și în sentința de condamnare a Tribunalului militar din Chișinău se spune că sunt condamnat fără pierderea de drepturi și fără confiscarea averii. Aceste memorii au avut un rezultat foarte bun pentru mine: am fost readus în țară și internat la Gherla, unde am mai stat vreo doi ani și apoi, deoarece mereu ceream să fiu judecat de justiția țării și să știu pentru ce stau și cât am de stat la închisoare, în cele din urmă, într-o bună zi m-au adus la București.

Dar eu nu mi-am găsit familia în casa noastră din strada A. Donici nr. 32, ci într-un beci din strada Muzelor nr. 2, unde am mai stat vreo șapte ani, până când, prin intervențiile mele neobosite și prin memoriile făcute, am fost readus în casa din care am fost scos în 1950, când mi s-a confiscat tot ce aveam eu și familia, afară de câteva lucruri ale soției și cumnatei mele și afară de arhiva mea, pe care

eu în timpul legionarilor o suisem în podul casei și o drapasem printr-o zidire specială într-un ungher bine ales, ca să nu fie observat de ochii iscoditori ai poliției. Această arhivă și scrierile mele oferite Institutului de Studii al Partidului Comunist Român au avut darul să mă puie în legătură cu oficialitatea republicii și eu astăzi stăru mereu în concepția mea că numai prin muncă și luptă cetățeanul își poate apăra dreptul la viață. Cine mă crede să-mi urmeze pilda, știind că prima datorie a omului este să-și apere dreptul la libertate și viață.

Firește că punctul meu de vedere și de credință nu totdeauna duce la rezultatul obținut de mine. Cel mai mare naționalist și luptător pentru românism în Basarabia, juristul Ion Pelivan, care a făcut pușcării și exil greu în Rusia țaristă, a murit în închisoarea românească de la Sighet. Alt activist, doctorul Daniel Ciugureanu, fost prim-ministru al Republicii Moldovenești independente de la data de 24 ianuarie 1918, a murit de inimă rea în drum spre Sighet, dar acești martiri ai Basarabiei pentru cauza românească la hotarul răsăritean al neamului sunt încă o dovadă că lupta grea pentru unirea neamului nu s-a terminat și patrioții de azi și de mâine trebuie să se pregătească pentru o luptă grea care-i așteaptă.

Frate Nitreanu, dumeana care îmi ceri informații despre treburile din trecut, asta îmi este spovada și acesta îmi este și testamentul pentru toți aceia care vor să-și facă datoria față de Patria Română.

București, 27 martie 1975 ■

Cu familia, spre sfârșitul vieții

salvarea noastră numai de acolo ne va veni la timpul oportun nouă”.

Era inutil să discut mai departe. Mi-am căutat de nevoile mele, apelând la Academia Română, al cărei membru corespondent eram din 1918. Academia mi-a achiziționat proverbele și expresiile românești pe care le-am adunat în cele 11 lagăre siberiene, de la moldovenii basarabeni pe care i-am întâlnit cu sutele. Totodată, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice al Comitetului [Central al – M.Șt.] Partidului Comunist Român mi-a achiziționat o mulțime de caiete, cuprinzând *Cronica vieții mele* și *Notă*, pe care le-am scris pe 2.000 și ceva de pagini, timp de trei ani. Mai mult decât atât: sub președinția secretarului general al P.C.R. Nicolae Ceaușescu, Consiliul de Stat mi-a acordat o pensie de merit și Societatea scriitorilor un ajutor de la Fondul literar. S-a produs dovada că și sub un regim dictatorial se pot îndrepta greșelile vechi, provocate de situații grele și sub oameni așa de puțin pregătiți pentru rezolvarea problemelor de viață în variatele ei aspecte. Eu – poporanistul și socialistul revoluționar – totdeauna am fost pentru găsirea metodelor și formelor democratice.

În revoluția din 1917-1918 am încercat să servesc nevoile Basarabiei moldovenești cu guvernul provizoriu al lui Alexandru Kerenski. Dar n-am reușit și a trebuit să caut o colaborare cu Troțki și Lenin. După unirea Basarabiei cu România, în actul semnat și de mine, după ce îl redac-

Alexandru Boldur cu familia, la Royat (Franța), august 1928

tasem, am organizat, în locul Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării, marele Partid Țărănesc basarabean, care a jucat un rol mare în viața politică a Basarabiei și chiar a țării întregi. Această organizație m-a pus în conflict cu Partidul Liberal român și chiar cu unii basarabeni care se făcuseră slugi docile ale acestui partid de mari egoiști. Dar eu n-am întins corzile până la rupturi cu vechii susținători ai liberalismului burghezo-moșieresc. Am avut mult de suferit. Am fost și maltratată de un Popescu oarecare la Zgurița Sorociei. Dar asta nu însemna decât jandarmeria abuzivă și eu nu trebuia să mă războiesc cu toată România pentru un nemernic ofițer de jandarmi. De altfel, eu în viața mea

n-am pierdut nicio campanie electorală și am fost ales în toate parlamentele țării românești. Situația de opozant sau de guvernant nu mi-a schimbat credința că neamul românesc are de jucat un rol mare în Balcani și trebuie să fim elementul de pace și de progres în lumea în care trăim.

N-am fost un om mare politic, pentru că poezia niciodată nu m-a părăsit complet: în politică am făcut poezie și în poezie am făcut politică. N-are decât lumea neînțelegătoare să mă critice și chiar să și rădă de mine omul pornit de la Cubolta mea modestă, dar dornic de a deveni universal și a fi om de omenie. Eu nu sunt vinovat că natura nu m-a înzestrat cu un talent mai mare în oratorie, în scris și în faptă. M-am trudit și-am făcut ce s-a putut. Mii de oameni au fost ajutați să-și învețe copiii în limba părinților. Mii de tineri basarabeni au fost ajutați să-și facă studii universitare sau profesionale; ca ministru al Lucrărilor Publice am făcut șosele și podul de la Albița peste Prut. Ca ministru al Sănătății am făcut spitale și, între altele, Spitalul „Ion Cantacuzino” din București, unde, acum la bătrânețe, am fost și eu tratat ca bolnav, care peste câteva luni voi împlini 92 de ani. Nu m-am săturat de viață, deși sunt foarte bolnav. Aș vrea să mai trăiesc, ca să-mi văd pro-

gramul vieții împlinit. În țara noastră sunt atâtea de făcut. Dar mai ales trebuie să ne întregim republica cu ținuturile românești, care astăzi se găsesc sub stăpâniri străine.

Spiritul meu de înțelegere cu oa-

Pantelimon N. Halippa, fotografie de deținut

de veghe și semnalizare dispuse într-o rețea, avea și o mare importanță economică. Ea devenea o zonă de interacțiune economică intensă, în perioadele de pace, cu neamurile barbare de dincolo de *limes*. Unul dintre punctele cele mai importante, strategic și comercial, de pe frontiera nordică a Daciei este Porolissum (sat Jac, jud. Sălaj). Aici sunt cunoscute două castru romane, un oraș roman (*municipium Septimium Porolissense*) și mai multe linii defensive care asigurau securitatea și mai ales controlau căile naturale de acces spre interiorul Transilvaniei, folosind intens culmea Munților Meseș ca barieră naturală.

Comerțul de la granița imperiului

Cercetările interdisciplinare recente pe care le-am întreprins în această zonă au demonstrat că la sosirea romanilor peisajul natural a fost drastic modificat. Zona a fost despădurită masiv din motive strategice și din nevoia de lemn pentru fortificații. La Porolissum se termina drumul imperial care, în ultimă instanță, unea Dacia de Roma, traversând Dunărea peste podul de la Drobeta, continuând prin Banat spre Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Apulum, Potaissa, Napoca. Ultimul segment al acestui drum pavat cu lespezi de piatră a fost dezvelit pe câteva zeci de metri la Porolissum. Drumul nu mai era pavat dincolo de linia avansată de turnuri de supraveghere a centrului militar Porolissum. Dar știm din numeroase informații literare și din descoperiri de obiecte romane până în zona Mării Baltice că negustorii romani călătoreau departe spre nord, ducând mărfuri ale atelierelor romane căutate de triburile barbare. Aici, la Porolissum, la capătul drumului, a fost

Bust al lui Marcus Aurelius

cercetată arheologic o mică fortificație, unde s-au descoperit și câteva inscripții ridicate de înalți funcționari ai sistemului vamal imperial și dedicate împăratului Commodus, fiul lui Marcus Aurelius, după încheierea marilor confruntări militare cu lumea barbară, cunoscute sub numele de războaiele marcomanice. Recunoscători împăratului care a readus pacea și viitoarea bunăstare, cei care au ridicat inscripțiile îl numesc *restitutor commerciorum*, cel care a redeschis comerțul. Poziția edificiului a făcut posibilă ipoteza că era un post vamal, iar comerțul reluat era cel peste frontiera romană, cel la

distanță practicat de negustorii romani. Comerțul acesta era însă în primul rând destinat aristocrației tribale, care avea nevoie de bunuri de prestigiu pentru a-și spori autoritatea în sânul triburilor. Masa populației barbare ajungea mai degrabă accidental la râvnitele mărfuri romane.

Din *Istoria romană* a lui Cassius Dio știm că barbarii ceruseră insistent în multe rânduri să li se permită accesul periodic în târgurile romane de pe frontieră pentru a se aproviziona cu bunuri de subzistență. Doar așa ne explicăm de ce romanii le-au aplicat interdicții de acest fel celor care le fuseseră ostili în timpul războaielor. Barbarii din preajma frontierei romane depindeau economic de centrele romane, mai ales în perioadele mai grele ale anului, în special iarna. Dincolo de Porolissum, același istoric roman pomeneste neamul burilor, probabil un amestec de populații de origine

dacică și germanică, ce coborâseră treptat din regiunile de sud ale Poloniei. Au ajuns atât de aproape de Dacia, încât li s-a interzis, la un moment dat, să-și mai pască turmele la o distanță prea mică de frontieră. Acest lucru înseamnă că ei, probabil, profitau și jeftuiau zona, în pofida

Săpături la Porolissum

*Vedere aeriană a șantierului arheologic de la Porolissum.
O femeie comerciant (mozaic, stânga) și o tarabă cu negustori (basorelief, dreapta)*

UN LOC DE TÂRG ROMANO-BARBAR DESCOPERIT LA POROLISSUM

CORIOLAN HORĂȚIU OPREANU

În lumea rurală se păstrează tradiția târgurilor periodice regionale până astăzi (săptămânale, de sezon sau anuale). Ele adună vânzători și cumpărători de pe o arie de circa 20 km sau chiar de la distanțe mai mari. În țara noastră cele mai cunoscute sunt târgurile de animale, dar și cele unde se aduc produse alimentare de origine animală sau chiar obiecte manufacturate ale micilor producători. Originea acestor reuniuni sociale zonale coboară în istorie. Ele sunt bine atestate în perioada medievală în întreaga Europă, având un rol specific în evoluția socială și economică a zonelor rurale. Dar existența lor este documentată încă din Antichitate.

În epoca romană în Italia ele se numeau *nundinae*, care derivă de la *novem dies*, adică se țineau din nouă în nouă zile. *Nundinae* definea un comerț ciclic și în primul rând rural, distinct de comerțul urban, structurat pe baza producției marilor ateliere destinate în primul rând pieței. Cea de-a noua zi era rezervată omului de la țară din micile așezări izolate, când călătorea aducându-și la târg animalele și produsele economiei rurale. Aici își procura ceea ce avea nevoie, auzea vești și primea in-

formații pe care le răspândea apoi în comunitatea sa. Acest tip de comerț, bazat pe repetarea la intervale fixe de timp, s-a răspândit din Italia și în alte provincii, mai bine atestat documentar fiind în Africa romană. El trebuie să fi existat și în mediul rural al provinciei Dacia, din păcate încă slab cercetat.

Dacia era o provincie de frontieră cu o însemnată componentă militară. Zona de frontieră, controlată de unități din trupele auxiliare ale armatei romane prin castru, drumuri, turnuri

man de la Porolissum? În perioadele de liniște făceau tranzacții economice.

„Drumul chihlimbarului“ trecea și pe la Porolissum

Deosebit de interesante au fost câteva fragmente amorfe de chihlimbar găsite în timpul săpăturilor. Chihlimbarul, foarte căutat în lumea romană, era adus din nordul Europei, din regiunea Mării Baltice. Există o rută ce ajungea în provinciile romane occidentale și apoi spre nordul Italiei, așa-numitul „drum al chihlimbarului“. Iată însă că o ramificație ajungea până în Dacia. Aici este evident că barbarii aduceau acest produs natural pentru a-l vinde. Marea cantitate de veselă ceramică romană găsită pe suprafața cercetată, multe vase fiind ornamentate, arată căutarea lor de către barbari. Sigur că multe alte produse naturale și meșteșugărești se vehiculau prin târg, dar n-au lăsat urme materiale. Animalele trebuie să fi fost oferite de barbari spre vânzare, iar cerealele și vinul cultivate doar de către romani trebuie să fi fost căutate de barbari. Puținele informații pe care cercetarea arheologică a zonei ni le-a oferit, în comparație cu complexitatea procesului social reprezentat de relațiile comerciale de pe frontiera Imperiului Roman, aruncă o lumină nouă asupra evoluției societăților tribale ce trăiau în Antichitate în zona de contact cu lumea romană. Schimburile economice au influențat puternic lumea barbară. „Barbarii“, deși nu practicau o economie de schimb bazată pe monedă, nu aveau o piață internă și o producție destinată comerțului, totuși începuseră să înțeleagă mecanismele pieței romane, utilizând, cel puțin în târgurile de pe frontieră, moneda romană. Această influență era începutul destrămării societății tribale.

Fenomene interesante s-au petrecut și de partea romană a frontierei. S-a bănuțit deja mai demult că la Porolissum ar fi existat un atelier monetar semioficial care bătea monete, probabil destinate mai ales acestui mic trafic de frontieră.

Cea mai importantă descoperire pe care am făcut-o, justificând această tendință, a fost o monedă cu efigia împăratului Hadrian ce părea, la prima vedere, de aur. Totuși, când moneta a fost încadrată pe baza cataloagelor numismatice, am constatat că acel tip nu fusese emis niciodată în aur în Imperiu, ci doar în argint. Examinând mai atent piesa am constatat că era aplicată o foiță de aur peste un miez, probabil de argint. Era o monedă falsificată, destinată evident schimburilor cu barbarii, singurii care nu știau că reversul monetei dovedea că este un denar de argint, „îmbunătățit“ printr-un procedeu nu tocmai legal în Imperiu. Nu știm în ce cantități se utilizau asemenea monete, dar faptul că a fost pierdută indică existența unui număr substanțial de piese. Frecvente și bine cunoscute sunt monetele romane de argint cu miez de bronz, care circulau chiar în interiorul teritoriului roman, fiind o consecință a perioadelor de criză economică și politică, mai ales din secolul al III-lea, când armatele provinciilor solicitau sume tot mai mari în schimbul sprijinului pentru împărat sau pentru pretendenții la tronul imperial, ceea ce a dus la devalorizarea monetei de argint și la ceea ce, azi numim inflație.

Târgul roman de la Porolissum nu ne-a dezvăluit toate secretele, dar pare că a funcționat o lungă perioadă, mai ales după încheierea războaielor marcomanice în ultimele decenii ale secolului al II-lea și pe parcursul secolului al III-lea, până la sfârșitul stăpânirii romane în Dacia. Este o secvență de viață cotidiană într-o zonă de frontieră, dominată de brutalitatea armatei, de lăcomia celor care sperau în îmbogățire rapidă, de obiceiurile tribale ale barbarilor, pentru care jurământul era mai important decât actele și reglementările scrise ale birocrăției vamale romane. Un incident mă-

runt putea modifica destinul zilei de mâine, granița dintre acceptarea celui alt și ostilitatea față de el fiind precară. Viitoarele cercetări în zona de contact dintre cele două lumi ar putea nu doar să ne îmbogățească cunoștințele, dar chiar să ne schimbe percepția despre relațiile dintre romani și barbari. ■

Fotografie aeriană a șantierului arheologic de la Porolissum, zona târgului barbar

prezenței armatei romane. Toate aceste informații au făcut credibilă ipoteza că Porolissum trebuie să fi fost unul dintre castele de frontieră în care funcționa unul dintre târgurile unde barbarii aveau acces periodic. Când scriam aceste concluzii, în 1998, șansa identificării și confirmării ipotezei părea de neatins. Deși se făceau de multă vreme săpături arheologice la Porolissum, ce urme materiale ar fi putut lăsa un târg periodic după 1.900 de ani?

Prezențe barbare

Nimeni nu și-a propus și nu a sperat să găsească așa ceva. Iată însă că în 2013, la 15 ani după ce făcusem afirmațiile teoretice, logice, dar greu de demonstrat, s-a ivit ocazia în mod neașteptat. Consiliul Județean Sălaj a decis să realizeze un drum de acces modernizat spre situl arheologic Porolissum, tot mai intens căutat de turismul cultural. Ca urmare, erau necesare în prealabil săpături arheologice, care să extragă eventualele informații istorice din zona ce urma să fie supusă lucrărilor de terasare și asfaltare, distructive pentru monumentele arheologice. Deși zona părea la început lipsită de vestigii istorice, totuși câteva indicii ne-au determinat să o cercetăm.

În primul rând, ea se afla la doar câteva zeci de metri dincolo de clădirea vămii romane, în afara valului de pământ și a turnurilor de apărare ce protejau complexul militar și civil de la Porolissum. Vreme de trei luni am săpat o suprafață de circa 3.000 m². De la început era clar că nu există structuri constructive de piatră specifice epocii romane, dar materialele arheologice, inclusiv monete romane, erau destul de frecvente. Beneficiind de o echipă de tineri arheologi profesioniști bine antrenați în tehnicile moderne ale săpăturii arheologice am

Commodus

decis de la început că înregistrarea locului precis de descoperire a materialelor arheologice este extrem de importantă. Astfel, cele peste 1.000 de obiecte mărunte și numeroasele fragmente ceramice rezultate în final au fost înregistrate fiecare topografic în momentul descoperirii cu ajutorul unei stații topografice digitale. Contrastul între bogăția de materiale arheologice mărunte și precaritatea structurilor reprezentate de alveolări și gropi de stâlpi și pari de lemn, lipsa vetrelor de foc m-au făcut de la început să bănuiesc că nu este o zonă locuită, dar că era totuși uti-

lizată intens pentru anumite lucruri. Cum urme de activități meșteșugărești nu am găsit, logica ducea spre o zonă comercială. Decisive pentru această alegere de interpretare au fost cele circa 120 de monete, majoritatea de argint, găsite răspândite pe întreaga suprafață. În aceleași zone s-au găsit câteva sute de țiște mici de fier ce se utilizau pentru întărirea tălpilor sandalelor romane. Ce putea fi într-o zonă unde se circula mult, nu erau construcții de piatră și oamenii pierdeau monete pe care nu le mai găseau?

Un loc unde periodic se tranzacționau mărfuri și se vehiculau monete, un târg. Printre descoperiri, de mare însemnătate au fost cele peste 40 de fibule de bronz, agrafe specifice Antichității pentru fixarea anumitor veșminte. Majoritatea nu erau însă romane, ci specifice zonelor nordice ale Europei, locuite de neamuri germanice. S-a stabilit de multă vreme că acest accesoriu de îmbrăcăminte era utilizat

în portul feminin barbar. Am mai descoperit printre fragmentele ceramice romane și fragmente de vase lucrate primitiv, cu mâna, în așezările barbare. Prezența barbară în acest loc era așadar sigură. Ce căutau însă inamicii împreună cu romanii atât de aproape de orașul și castrul ro-

Vedere aeriană a săpăturilor de la târgul barbar

Parada sufragetelor din New York, 1912

*În Teheranul anilor '20 exista o Asociație pentru drepturile femeilor;
în imagine conducerea acesteia*

ALBUM ISTORIC

De-a lungul istoriei luna martie a fost legată de lupta pentru drepturi civile a femeilor. Percepute ca fiind cetățeni de rangul doi, ele nu aveau drept de vot, erau plătite mai puțin decât un bărbat și nu aveau dreptul la concediu medical sau concediu de maternitate. Ilustrăm planșele acestui număr cu câteva fotografii ce reface traseul luptei lor pentru drepturi egale cu cele ale bărbaților

Sufragetele britanice Emily Davison (stânga), cea care s-a aruncat în fața calului regelui Marii Britanii George al V-lea la derbyul de la Epsom, pentru a atrage atenția asupra luptei ei, murind ulterior în urma rănilor suferite, și Sylvia Pankhurst, cea care a continuat lupta mamei sale, Emmeline

John Stuard Mill, militant pentru egalitatea sexelor, într-un desen de epocă; el susținea ca bărbaților și femeilor să li se spună „persoană“, ca să dispară discriminarea dintre sexe

*Sufragetele din New York cer dreptul de a vota
în cadrul paradei de Sfântul Patrick, 27 martie 1921*

*Echipajul avionului american de bombardament
Pistol Packin' Mama: Frances Green, Margaret (Peg) Kirchner,
Ann Waldner și Blanche Osborn*

Sufragetele americane în fața Capitoliului, 1913

Protest al Ligii Sindicatelor Femeilor pentru drepturile familiilor victime ale unuiu dintre cele mai mari incendii din New York, cel de la compania Triangle Shirtwaist, în care au murit arse de vii tinere muncitoare de origine evreiască

fel ca și celelalte vetre ale creștinismului: Ierusalim, Alexandria, Salonic și Roma – a suferit feliurite persecuții

și restricții sub stăpânirea guvernatorilor trimiși de la Istanbul. Situația politică a fost permanent tulbură în Levant, în epoca otomană: în primii 184 de ani de stăpânire a Înaltei Porți s-au perindat la Damasc 133 de guvernatori, iar orașul Alep a avut 124 de pași în 161 de ani. Politica lor uzuală era aceea de colectare de impozite mereu mai mari, care să le asigure menținerea în dregătorie – pentru care plăteau peșcheșuri consistente. Disprețuiți de autorități, împărțiți în comunități aflate adesea în conflict, din rațiuni teologice ori materiale, arabii creștini din Siria și din celelalte regiuni est-mediteraneene erau marginalizați, într-o societate aflată la periferia vieții vibrante din capitala Imperiului Otoman.

Informațiile care circulau prin negustori și pelerini în Țara Sfântă despre ținuturile

Alexei I și planul Moscovei la 1650

creștine din Europa de Est înfățișau levantinilor imaginea unor țări în care populația, majoritar ortodoxă, se bucura de mult mai multă libertate politică, socială și religioasă. Cunoșcând generozitatea domnilor români, ale căror danii către mănăstirile de la Ierusalim, din Rumelia și de la Muntele Athos erau vestite pretutindeni

în Răsăritul creștin, patriarhul Macarie și-a propus să li se înfățișeze el însuși. Mica delegație siriană a pornit la drum după ce la

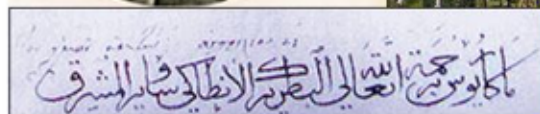
Damasc a sosit o scrisoare încurajatoare de la Vasile Lupu, domnul Moldovei, care făgăduia să-i ajute, plătind datoriile Patriarhiei Antiohene către Înalta Poartă, așa cum făcuse și pentru așezământul de la Sfântul Mormânt, pentru Patriarhia Constantinopolului și cea a Alexandriei.

Macarie al III-lea a lipsit din jilțul patriarhal șapte ani, patru luni și 20 de zile, iar în Țările Române a petrecut aproape trei ani și jumătate. Părăsind orașul Damasc în februarie 1652, ierarhii sirieni s-au îndreptat către Alep, al doilea oraș ca mărime în eparhie. În iulie au plecat către Istanbul, unde au rămas două luni și jumătate, timp în care au vizitat cele mai importante biserici și așezăminte creștine (inclusiv Sfânta Sofia), moschei, monumente și cartiere vestite. Pornind către

Dobrogea pe mare în 8 ianuarie 1653, au sosit la Constanța, apoi au mers la Galați, au traversat Moldova și au ajuns la Iași, la 25 ianuarie 1653. Aici au fost oaspeții domnului Vasile Lupu, au fost martorii bătăliilor dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, încheiate cu victoria celui din urmă, au vizitat mănăstiri mari și mici. La jumătatea lui octombrie patriarhul Macarie și suita au plecat spre Valahia, unde au fost primiți de Matei Basarab la Curtea de la Târgoviște și au petrecut sărbătorile de iarnă.

Aflați la Curte la 9 aprilie 1654, când a murit domnul, sirienii au fost apoi martorii așezării lui Constantin Șerban în scaun. După Paște, în mai 1654, ierarhii antiohieni au plecat spre Moldova și de acolo spre Țara Cazacilor. Au traversat Nistrul și au sosit la Kiev la 27 iunie: aici au vizitat Biserica Sfânta Sofia, relatând restaurarea ei de către Mitropolitul Petru Movilă, și Lavra Pecerska („Mănăstirea Peșterilor”). Ajunși la Kolomna în august 1654, au fost siliți să rămână acolo câteva luni, așteptând să treacă epidemia severă de ciumă care lovise ținuturile Moscovei și să revină țarul Alexei Mihailovici Romanov (Alexei I, 1645-1676) din campania împotriva ducatului Lituaniei.

La Moscova au ajuns abia la 1 februarie 1655, fiind primiți ca oaspeți de seamă ai țarului Alexei I și ai lui Nikon, patriarhul Bisericii Ortodoxe a Moscovei și a Întregii Rusii (1652-1666). Au rămas la Moscova neîntrerupt timp de un an și două luni, vizitând

Macarie al III-lea,
titlatura lui scrisă de mâna lui Paul din Alep
și o reprezentare de epocă a Antiohiei

Jurnalul lui Paul din Alep este cel mai cuprinzător text din literatura arabă în care sunt relatate evenimente din istoria românilor, a rușilor, a ucrainenilor și a altor popoare europene de la mijlocul secolului al XVII-lea. O nouă traducere, direct după originalul arab, însoțită de ediția manuscrisului și de bogate comentarii, este prezentată cititorilor noștri de autoarea ei, Ioana Feodorov, arabistă care s-a specializat în cercetarea și publicarea de scrieri arabe creștine privitoare la români.

JURNALUL LUI PAUL DIN ALEP

IOANA FEODOROV

Între 1652 și 1659, însoțit de mai mulți ierarhi și slujitori ai Patriarhiei Antiohiene, Macarie al III-lea, patriarhul Bisericii Antiohiei și a Întregului Răsărit (1647-1672), și fiul său Paul din Alep (Bulos Ibn al-Zaim al-Halabi) au călătorit la Istanbul, în Țara Românească, Moldova, Țara Cazacilor și Țara Moscovei.

Născut în 1627, Paul făcea parte din cea de-a patra generație de preoți din familia Al-Za'im. Crescut de tatăl său după ce rămăsese orfan de mamă, Paul și-a petrecut anii tinereții printre călugări și cărturari ortodocși, dar a cunoscut și misionari apuseni. S-a căsătorit de tânăr și a avut doi fii, Anania și Constantin (cel de-al doilea a fost ales patriarh al Antiohiei, cu numele de Chiril al V-lea).

Devenit arhidiacon de Damasc și Alep, Paul a fost și secretarul personal al tatălui său, patriarhul Macarie al III-lea, însoțindu-l în toate vizitele pastorale în Siria, Țara Sfântă, Muntele Liban, la Istanbul și în Europa Răsăriteană. Călătorind a doua oară la Moscova după 1664, Paul s-a îmbolnăvit, murind la Tbilisi, la 30 ianuarie 1669. În afară de Jurnalul prezentat în continuare, care este cea mai

amplă scriere a sa, opera lui Paul din Alep cuprinde și alte lucrări importante ce dovedesc buna sa cunoaștere a limbii grecești, a istoriei Bisericii Antiohiene și a cărților liturgice folosite de preoțimea ortodoxă siriană și greacă.

După ce oștile otomane au cucerit întinse ținuturi din Levant în 1516, Patriarhia Antiohiei care datează din epoca apostolică, la

Mănăstirea Radu Vodă

curiozitate de călătorul sirian putem desprinde, la întâmplare, câteva care să dea măsura interesului acestui text.

De pildă, este foarte prețioasă relatarea despre palatul din Coiani-Mironești (Argeș), care a adăpostit vestita bibliotecă a stolnicului Constantin Cantacuzino, și despre scrierile grecești prețioase păstrate aici, între care se aflau și *Comentariile la Psalmii Profetului David* culese de Nichita, mitropolitul Serresului.

Călătorii sirieni au fost martorii multor prefaceri politice din Țările Române, ai luptelor pentru domnie și ai năvălirilor otomanilor, tătarilor și cazacilor. În Muntenia îndeosebi viața la Curte, raporturile strict reglementate cu Înalta Poartă și prezența redusă a dregătorilor otomani i-au mirat pe ierarhii sirieni, obișnuși cu aspectul opresiv al stăpânirii otomane în Siria.

Descrierile de personaje – „de la vlădică la opincă” –, de costume populare și sărbători de peste an din satele și târgurile străbătute de Paul aduc culoare și realism acestui text deloc monotonic, plin de umor, înțelegere și căldură sufletească îndreptată către conlocuitorii din toate ne-

murile, cu care sirienii au comunicat fie în grecește, fie prin traducători.

Pasaje întinse sunt dedicate vieții duhovnicești din țările vizitate: Sf. Liturghie și celelalte slujbe și pomeniri, sfințiri de biserici, hirotonii, posturi, nunți, botezuri și îngropăciuni, cărți de cult, veșminte și odoare bisericești, închinarea la moaște etc. Prezenți la Iași la numai 16 ani de la așezarea moaștelor Sfintei Cuvioase Parascheva în Biserica „Trei Ierarhi”, Patriarhul Macarie și fiul său au lăsat amândoi, în două scrieri independente, mărturia venerației care le era închinată acestor prețioase

relicve, a căror istorie au aflat-o în cursul călătoriei lor.

Nu mai puțin interesante sunt relatările despre călătoria în Țara Cazacilor (Ucraina de azi) și la Moscova. Călătorii sirieni au vizitat Lavra Pețerska, „a Peșterilor”, aflată alături de grotle unde se găseau paraclisele Sf. Anton și Sf. Teodosie. Lavra avea o tipografie mare, cunoscută în toată țara, descrisă amănunțit de Paul: se tipăreau aici cărți bisericești, hărți ale orașelor și ținuturilor, icoane de sfinți și texte laice. Patriarhul a primit îngăduință să i se tipărească trei versiuni ale scrisorii de iertare a păcatelor, în trei formate diferite (pentru boieri, pentru bărbații din popor și pentru femei), purtând iscălitura sa în scriere chirilică, cu cerneală roșie, alături de chipul Sfântului Petru, ocrotitorul Bisericii Antiohiene. Aflat la Moscova, Paul din Alep relatează cum a sosit la Curtea țarului „mitropolitul Moldovei [Ghedeon], trimis ca sol de [Gheorghe] Ștefan-Voievod, însoțit de un logofăt și de un mare alai. El venise să se plece împăratului în țara lui și să se supună puterii lui, căci așa

Vechea Mitropolie de la Târgoviște

toate așezămintele importante și participând la viața liturgică și la disputele provocate de reformele patriarhului Nikon. În mai 1656 au plecat din nou către Moldova, au poposit la Iași de la 1 septembrie până la 16 octombrie și au pornit spre Țara Românească. Au stat la Târgoviște din 8 noiembrie 1656 până în iunie 1657, vizitând în acest timp mănăstirile din Oltenia, Curtea de Argeș (12 ianuarie), Dealu (3 februarie) și altele. Martori ai pârjolirii orașelor București și Târgoviște de oștile otomane și ai frământărilor care s-au încheiat cu detronarea domnului Constantin Șerban la 10 martie 1658, călătorii sirieni au rămas șase luni, începând din 28 aprilie, la Curtea noului domn, Mihnea al III-lea Radu (în scaun martie-noiembrie 1658). La cererea noului domn, patriarhul Macarie al III-lea l-a încoronat după ceremonialul bizantin la 30 mai, la Mănăstirea Radu-Vodă, dându-i numele de Mihail.

Grăbiți să se întoarcă acasă, patriarhul și suita lui au părăsit Țara Românească în octombrie 1658, pe o corabie care se îndrepta de la Galați spre Sinop, unde au petrecut iarna. Traversând Anatolia în primăvara următoare, patriarhul și suita lui au sosit la Damasc, la 1 iulie 1659.

Rugat de un prieten, Paul a hotărât să țină un jurnal amănunțit, în care să noteze tot ceea ce avea să vadă și să audă în călătorie. *Jurnalul* începe cu o scurtă introducere despre viața și păstoria patriarhului Macarie al III-lea, nașterea și educația lui Paul, după care acesta relatează istoria pa-

triarhilor și mitropoliților antiohieni, de la mutarea Patriarhiei la Damasc în secolul al XIII-lea și până la mijlocul secolului al

Reprezentare a Kievului la 1651 și pagini din manuscrisul de la Petersburg

XVII-lea. Această secțiune a scrierii lui Paul din Alep avea să fie tradusă în grecește, după o jumătate de veac, de un alt patriarh antiohian, Athanasie Dabbas, pentru Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, care l-a primit la Curtea de la București ca pe un oaspete de vază, acordându-i felurite danii, între care ajutor pentru tipărirea de cărți bisericești în caractere arabe pentru creștinii sirieni, prin grija și străduințele Sf. Antim Ivireanul.

Paul relatează în continuare prima călătorie în Moldova și Valahia, traversarea Țării Cazacilor, șederea la Moscova și drumul de întoarcere la Iași, apoi a doua călătorie în Moldova și în Țara Românească, întoarcerea la Damasc și situația în care au găsit Biserica Antiohiană și pe credincioșii ei.

Jurnalul arhidiaconului sirian este o comoară de știri privitoare la toate aspectele vieții politice, sociale și religioase ale ținuturilor vizitate. Autorul a descris orașe, sate, așezăminte, clădiri de toate felurile (de la palatele domnești la colibe de lut de pe malul Dunării), drumuri și

popasuri. Diversitatea informațiilor furnizate de arhidiaconul sirian este cu

totul extraordinară: de la artă ornamentală, iconografie, aspecte de limbă, etnii, port, țesături și podoabe, până la pescuit, producție agricolă, mâncăruri, muzică și petreceri, negustorie, monete și echivalarea lor.

Deosebit de importante sunt relatările sale despre biserici și mănăstiri, dintre care unele au dispărut între timp: Mitropolia veche din Târgoviște, casele Cantacuzinilor de la Mărgineni, Biserica veche cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Curtea de Argeș (anterioară actualei Biserici Olari) ori clopotnița Bisericii din Golești, distrusă de un cutremur în secolul al XVIII-lea. Descrierile de monumente de artă și arhitectură din *Jurnalul* lui Paul din Alep au fost cercetate și comentate în mai toate lucrările privitoare la secolul al XVII-lea și chiar la istoria mai veche a ținuturilor românești. La poarta mănăstirilor vizitate de Paul din Alep se găsește adesea o plăcuță care redă pasajul din *Jurnal* privitor la acel lăcaș (după versiuni românești mai vechi, întocmite după traduceri în franceză ori engleză).

Din mulțimea tablourilor zugrăvite cu pasiune și

Exclusivitate

Primul Război Mondial le-a adus americanilor un președinte cu aspirații mondiale, Woodrow Wilson, emanciparea femeilor, care au aflat că Yes we can!, adică „Da, putem!”, căci ele au luat locul în uzine bărbaților mobilizați (foto de jos), și întins cimitire

Anunțăm anul trecut (Magazin istoric, nr. 9/2014) intenția de a publica, la împlinirea a 100 de ani de la declanșarea Primului Război Mondial, o suită de articole care să prezinte cititorilor noștri modul cum istoriografiile din diferite țări au înfățișat, în timp, marea conflagrație. Adăugăm acum o contribuție venită de peste Ocean.

ISTORIOGRAFIA AMERICANĂ ȘI MARELE RĂZBOI

Prof. univ. dr. BERNARD COOK
Prof. univ. dr. ROBERT GERLICH
(Universitatea Loyola, New Orleans, S.U.A.)

Volumul Paul din Alep, *Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia* (studiu introductiv, ediția manuscrisului arab, traducere în limba română, note și indici de Ioana Feodorov, cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei/Editura Istros, București, Brăila, 2014, 620 pp.) poate fi achiziționat de la standul Editurii Academiei Române (Casa Academiei, Calea 13 Septembrie nr. 13, et. 1, sect. 5, București) sau prin poștă, accesând siteul Editurii Istros a Muzeului Brăilei și descărcând Catalogul de publicații, care cuprinde la final detalii despre comanda cu livrarea prin poștă.

hotărâseră cu toții în țară, cei mari și cei mici, din pricina ananghiei în care se aflau și a neputinței lor de a stăvili stăpânirea celor ce îi luau [mereu] în robie, îndeosebi tătarii“.

Uimit de bogăția de moaște păstrate în tezaurul Patriarhiei din Moscova, Paul îl îndeamnă pe tatăl său să-l întrebe pe patriarhul Nikon: „Se află oare la voi vreo condică sau vreun răboj unde stă scris ceea ce se știe despre toate aceste sfinte moaște?“ Această condică se găsea într-adevăr în visteria țarului, spre marea mirare a călătorilor sirieni, puțin obișnuiți cu evidența strictă ținută la Curtea moscovită. În vremea șederii la Moscova ierarhii sirieni au avut prilejul de a călători până în Siberia, unde au făcut cunoștință cu triburi ciudate, precum acela numit „Cap-de-câine“, și au aflat totul despre comerțul cu blănuri prețioase (samur, verighă petrit gris, sobol).

Paul a fost deosebit de atent la aspectele noi și nemaivăzute pentru un viețuitor în ținuturile levantine: ceremonialul de la Curte, ospetele domnești, minele de sare și exploatarea lor anevoioasă, dar profitabilă, țesăturile specifice, felurilele mâncăruri gătite de gospodine la țară, turțurii, morile, butoiașele de tisă ș.a.m.d. I-au atras atenția mijloacele de transport,

despre care povestește adesea, notând avantajele trăsurii, ale căruței și îndeosebi ale saniei trase de cai. Arhidiaconul sirian a fost interesat în mod deosebit de aspectele de limbă: el notează mereu sensurile și etimologia cuvintelor necunoscute, explicațiile primite de la vorbitorii nativi, informațiile obținute despre expresiile colocviale, în toate limbile cu care a intrat în contact.

Am început traducerea scrierii lui Paul din Alep pe când eram încă studentă a Secției de Limbă Arabă a Universității București, în anul 1984. Iată că trei decenii mai târziu, cu mijloace mult mai moderne decât mi-aș fi putut închipui (căci am trecut de la creion și gumă la tastatura cu caractere arabe...), am reușit să predau la tipar, traduse pentru prima oară după originalul arab, toate secțiunile din jurnalul arhidiaconului sirian care privesc ținuturile românești, în ordinea lor cronologică, însoțite de note bogate. Această nouă versiune a scrierii lui Paul din Alep are la bază o ediție a textului arab întocmită prin colajarea a trei manuscrise păstrate la Paris, Londra și Sankt-Peterburg (în total peste 2.000 de pagini de text arab). În realizarea versiunii arabe finale am colaborat cu colegi din institute de studii orientale din Ucraina și Rusia – îndeosebi dr. Yulia Petrova și

prof.dr. Serghei Frantsousoff. În Studiul introductiv am prezentat informații bogate despre manuscrisele scrierii, edițiile (toate parțiale) și traduceri anterioare, despre autorii acestora, cercetătorii care au valorificat acest izvor istoric unic, sursele la care am apelat pentru comentariile mele, aspecte de limbă privitoare la varietatea arabei vorbite de creștinii din Siria (deosebită de araba clasică, a Coranului) etc.

Proiectul traducerii integrale în limba română a Jurnalului lui Paul din Alep – care constituie o temă în Planul de cercetare al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române – continuă cu secțiunile privitoare la șederea ierarhilor sirieni la Istanbul, în ținuturile locuite de cazaci și în Țaratul Moscovei, inclusiv ultima parte, după întoarcerea în Siria. Un prim pas în realizarea unei traduceri românești complete, întocmite după originalul arab și cu mijloacele științifice ale zilelor noastre, volumul prezentat aici este o sursă de neocolit pentru istoricii medievaliști și, totodată, o lectură utilă pentru orice cititor interesat de societatea românească la mijlocul secolului al XVII-lea de la viața de Curte la viața omului obișnuit. ■

roasele alianțe militare secrete ce au împins națiunile spre acțiune. Iresponsabilitatea sârbilor și erorile de calcul ale Austro-Ungariei au fost urmate de agresivitatea rusească, instigată și susținută de Franța. Fay sublinia chiar că Rusia trebuie să fie învinovățită pentru lansarea deliberată a războiului, prin încurajarea Serbiei de a respinge ultimatumul austro-ungar. El susținea că graba Rusiei de a porni război nu a fost deloc împiedicată de Franța, disperată să nu-și piardă sprijinul rusesc împotriva Germaniei. În opinia lui Fay, Germania poate fi considerată mult mai puțin vinovată decât, de pildă, Franța. Germania a dat startul mobilizării nu numai după Rusia, ci și după Franța.

Fay susținea, și pe bună dreptate, că mobilizarea generală din 1914 a reprezentat în mod real o opțiune pentru război. Odată declarată mobilizarea, anularea ei ar fi condus la dificultăți. Conform analizei sale, Germania i-a acordat un „cec în alb” Austro-Ungariei, deoarece se temea să se confrunte singură cu Rusia și Franța, dar kaiserul a făcut această încercare doar pentru scurtă vreme, tocmai pentru a preveni încasarea „cecului în alb”. În ceea ce o privea, Franța, a acordat și ea un astfel de atu, în mod tacit, Rusiei, dar nu a făcut niciun fel de încercare de a o bloca să și-l valorifice.

Istoricul de naționalitate german Volker Berghahn (n. 1938), a cărui carieră s-a consolidat pe tărâm nord-american, prin intermediul lucrării *Imperial Germany. 1871-1914: Economy, Culture, and Politics* (Germania imperială: 1871-1914. Economie, Cultură și Politică), apărută în 1994, i-a oferit un alt răspuns lui Fischer. Deși i-a atribuit și el întâietate Germaniei la capitolul responsabilitate, s-a distanțat, așa cum au făcut-o mai mulți istorici americani, de afirmația lui Fischer conform căreia Germania a lansat, în mod deliberat, războiul. În opinia lui Berghahn, Germania și cancelarul Theobald von Beth-

mann-Hollweg (1909-1917) au răspuns acțiunii Rusiei. Dacă ea a ales războiul, atunci război să fie! Războiul devenise, de altfel, în mintea multora dintre reprezentanții elitei militare și politice germane inevitabil; mai bine să-l pornim acum, când se pare că toată lumea merge pe această cale, decât mai târziu, când poate va fi un disperat „salt în necunoscut”. Totuși, Berghahn a respins cu tărie concepția potrivit căreia Germania a ales, deliberat, să pornească războiul.

Pentru Arno J. Mayer (n. 1926), specialist în istoria diplomației și a Holocaustului, profesor la cele mai prestigioase instituții de învățământ universitar nord-americane, de origine luxemburgheză, un rol decisiv în declanșarea războiului l-au jucat atât stresul provocat de dezvoltarea industrială din veacul al XIX-lea, cât și intransigențele politice reacționare ale elitelor europene.

În eseu său publicat în 1967, *The Primacy of Domestic Politics* (Primatul politicii interne), a insistat tocmai pe prevalența măsurilor de politică internă asupra deciziilor luate de marile puteri în tumultuoasa vară a anului 1914. Ideile sale reprezentau o oarecare continuare a ceea ce au subliniat atât Eckart Kehr (1902-1933), în *Primat der Innenpolitik* (Primatul politicii interne), cât și Fritz Fischer, în *Krieg der Illusionen* (Războiul iluziilor, 1969).

Însă critica adusă de Mayer a fost mult mai complexă, căci el considera că amenințarea majoră a *status-quo* a motivat nu numai elita germană, ci și elitele din toate statele europene. Aceste elite, politice ori sociale, fie că erau germane, austro-ungare, britanice sau rusești, își vedeau poziția amenințată și, prin război, doreau să distragă atenția maselor. În analiza lui Mayer, războiul a reprezentat, astfel, o mișcare preventivă contra-revoluționară, luată de toți beligeranții pentru a le distra atenția cetățenilor lor de

Câțiva dintre istoricii care au analizat Primul Război Mondial (de la stânga spre dreapta în sensul acelor de ceas) Bernadotte Everly Schmidt, Harry Elmer Barnes, Fritz Fischer, Arno J. Mayer, Niall Ferguson, Volker Berghahn

Pentru a justifica intrarea Statelor Unite în Primul Război Mondial, președintele american Woodrow Wilson a marșat pe ideea unei conflagrații menite să pună capăt oricăror dispute și să instaureze pacea și democrația. Din nefericire, nu s-au întâmplat nici una, nici alta.

În zilele premergătoare războiului, impresia aproape unanimă, atât în rândul politicienilor, cât și al istoricilor sau al opiniei publice, era de a considera Germania personajul negativ, principalul instigator la ostilități. Nemții declaraseră război Rusiei și invadaseră neutra Belgie. Mai era nevoie de vreo dovadă în plus pentru rolul lor negativ?!

Una dintre figurile cele mai cunoscute din rândul specialiștilor care au văzut în Germania principalul vinovat de inițierea conflictului a fost profesorul Bernadotte Everly Schmidt (1886-1969), de la Universitatea din Chicago. În 1930, Schmidt a publicat *The Coming of the War, 1914* (Apropierea războiului, 1914), lucrare în care, cu toate că nu a absolvit de responsabilitate în totalitate nicio mare putere, a promovat cu tărie teoria vinovăției Germaniei. Opinia sa a fost preluată de marea majoritate a istoricilor americani din acele vremuri, formându-se așa-numita „școală ortodoxă“.

Gustul dulce al victoriei a dispărut, lăsând în urmă numai frustrări și deziluzii amare. Primul Război Mondial a reprezentat o adevărată catastrofă și, mai mult, a plantat semințele viitoarei conflagrații. Tratatul de la Versailles nu a reușit să impună nici pacea și nici democrația, iar ocupația franco-belgiană a zonei Ruhr, în 1923, a condus la o vizibilă reacție împotriva aventurismului agresiv al Franței, în contrapartidă cu o simpatie crescândă pentru... Germania.

În acel context, în 1926, Harry Elmer Barnes (1889-1965) a publicat *The Genesis of the World War: An Introduction to the Premises of War Guilt* (Geneza Războiului Mondial: O introducere la problema acceptării responsabilității pentru vinovățiile de război), aruncând o vină substanțială pe umerii Franței și ai Rusiei.

Doi ani mai târziu, Sidney Bradshaw Fay (1876-1967), istoric format la Harvard, și-a provocat colegii din „școala ortodoxă“. În *The Origins of the World War* (Originile Războiului Mondial), Fay a criticat nereușita aliaților de a instaura pacea la nivel mondial, dar și la afirmarea culpabilității Germaniei prin arti-

colul 231 al Tratatului de la Versailles (intitulat chiar „Vina de război“). Pentru Fay, comportamentul celorlalte state față de noua republică germană și foștii ei aliați poate reprezenta semințele unei viitoare catastrofe. În analiza sa, istoricul american a încercat să examineze cauzele profunde ale războiului și să revizuiască repartitia responsabilităților. În opinia sa, naționalismul, militarismul, alianțele secrete și imperialismul economic s-au aflat la baza inițiativelor marilor puteri.

La scurt timp, a venit și reacția extrem de dură din partea „școlii ortodoxe“, care i-a repudiat ideile, de astă dată prin pana unui reputat istoric italian, Luigi Albertini (1871-1941), *Le origini della guerra del 1914*, varianta în limba engleză – *Origins of the War of 1914* (Originile Războiului din 1914) apărând în 1953.

Mai mult, după lansarea teoriei istoricului german Fritz Fischer (1908-1999) *Griff nach der Weltmacht*, 1967, varianta în limba engleză – *Germany's Aims in the First World War* (Obiectivele Germaniei în Primul Război Mondial) – cu privire la întreaga responsabilitate germană, opinia lui Fay a fost respinsă ca simplistă și depășită. Mulți dintre tinerii istorici de stânga, manifestându-se împotriva războiului american din Vietnam, au revalorizat argumentele lui Fischer, considerându-le credibile în special pe cele conform cărora o elită politică neresponsabilă și guvernul au ales să lanseze un război general tocmai din

dorința de a-și păstra puterea internă și a-și afirma cu tărie ambițiile economice.

Ca o ironie, 60 de ani mai târziu, afirmațiile lui Fay cu privire la responsabilitate au căpătat noi valențe. În opinia sa, cauza majoră ce a condus la izbucnirea războiului a fost reprezentată de nume-

1 august 1914; la Berlin, în fața Palatului regal, se anunță mobilizarea generală

La începutul Primului Război Mondial, în momente de mare tensiune pentru România, viața politică și militară a fost marcată de un incident grav, care a avut repercusiuni diplomatice majore. Protagonisti au fost Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul țării și șef al Partidului Național Liberal, și generalul de divizie Alexandru Iarca, subinspector general de armată. Motivul disputei nu avea ca obiect vreo nemulțumire a generalului pentru grad sau funcție, ci era de ordin eminamente politic. Era vorba de orientarea externă a statului român, mai concret tabăra beligerantă la care ar urma să adere.

De la stânga la dreapta: generalul Coandă, regele Carol I și generalul Prezan

„PLEBISCITUL” GENERALULUI ALEXANDRU IARCA

PETRE OTU

Dacă personalitatea și activitatea lui Ionel Brătianu sunt bine cunoscute de specialiști și marele public, generalul Iarca este cvasi-necunoscut generațiilor mai tinere.

Puțin cam violent

Alexandru Iarca s-a născut la 21 noiembrie 1853 la Buzău, într-o familie relativ înstărită. Familia Iarca provenea din sudul Dunării, mai precis din Gopeș (Macedonia), descendenți ai acesteia stabilindu-se la nordul Dunării, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Treptat,

membrii familiei Iarca, împărțită în mai multe ramuri, au ajuns la o stare materială bună și la rosturi însemnate în viața politică, administrativă, culturală și militară a Țării Românești și mai apoi a României.

Constantin Iarca, tatăl lui Alexandru, moștenise moșia Palanca-Ojasca, astfel că viitorul general nu va fi dependent exclusiv de solda de militar, cum era cazul majorității ofițerilor din acea perioadă. Foaia calificativă pe anul 1909 reținea că poseda, afară de soldă, o avere care îi aducea aproximativ 30.000 lei anual, o sumă importantă la acea vreme.

În lunga sa carieră militară de peste patru decenii, Alexandru Iarca a parcurs întreaga ierarhie, de la sublocotenent la general de divizie și a îndeplinit funcții importante.

Foarte studios, a citit foarte mult din variate domenii, în primul rând militar, dar fără metodă, astfel că generalul Radu R. Rosetti, care l-a cunoscut bine, l-a caracterizat drept o „bibliotecă deranjată”. A scris 21 de lucrări pe teme de organizare militară, tactică și strategie, planificare, educație militară etc. Și-a publicat memoriile în anul 1922; ele au un caracter pronunțat polemic, autorul răfuindu-se

la presantele probleme interne. Mayer nu i-a omis nici pe reprezentanții vechii școli diplomatice, care au dominat Tratatul de la Versailles, și pe care i-a atacat extrem de dur.

În ciuda unei tendințe destul de vizibile în rândul marii majorități a istoricilor americani de a merge pe linia deschisă de Fischer, Samuel R. Williamson, Jr. (n. 1935), profesor la Harvard și Universitatea Carolina de Nord, a supus teza unui tir destul de critic. Încă din 1969, în *The Politics of Grand Strategy: Britain and France Prepare for War, 1904-1914* (Politica Marii Strategii: Marea Britanie și Franța se pregătesc pentru război, 1904-1914), Williamson a respins teza vinovăției explicite a Germaniei. Argumentele sale au prins mult mai multă forță, odată cu publicarea, în 1979, a lucrării *The Origins of a Tragedy: July 1914* (Originile unei tragedii, iulie 1914), apoi în 1983, *Essays on World War I* (Scrieri despre Primul Război Mondial) și *Austria-Hungary and the Origins of World War I* (Austro-Ungaria și originile Primului Război Mondial) și, în 2003, *July 1914: Soldiers, Statesmen and the Coming of the Great War* (Iulie 1914: Soldați, oameni de stat și apropierea Marelui Război, în colaborare cu Russell Van Wyk).

În opinia lui Williamson, rolul Austriei în izbucnirea conflictului a fost insuficient analizat, mai ales dacă se ia în calcul că ideea declanșării războiului s-a născut la Viena. Tensiunile naționaliste din cadrul imperiului, alături de limitatele opțiuni diplomatice ale momentului au erodat prudența habsburgică. Naționalismul sârb și politicile rusești din Balcani au fost privite ca o amenințare directă la adresa stabilității statului multinațional, chemat să răs-

Franța a acordat un atu, în mod tacit, Rusiei; soldați ruși defilează la Marsilia

Și profesorul de la Harvard, de origine scoțiană, Niall Ferguson (n. 1964), în *The Pity of War* (Păcatul războiului, 2000) a plecat de la tema vinovăției germane. Ferguson a dat vina pe Marea Britanie pentru extinderea a ceea ce ar fi trebuit să fie un conflict continental, european, într-unul mondial. El a susținut că mulți dintre germani deveniseră mai puțin belicoși, după cum reiese din analiza cheltuielilor pentru înarmare ale Germaniei, mai scăzute decât cele din statele Antantei, dar și din sporirea influenței Partidului Social Democrat. Din cauza incompetenței lui Sir Edward Grey, care a orientat politica britanică într-o direcție antigermană, s-a ajuns la „ceea ce poate fi considerată cea mai mare greșală din istoria modernă”. În estimarea lui Ferguson, aplecarea Germaniei spre război a fost provocată de un simț al slăbiciunii în fața animozității demonstrate de Antanta. În loc să reducă tensiunile, politicienii britanici au contribuit la atmosfera generală de conflict, interpretând eronat intențiile germane. Intrarea Regatului Unit în război, în opinia lui Ferguson, a fost inutilă și deloc în propriul interes. Ea a condus la un

impas, care, într-un final, a împins și Statele Unite în conflict. Participarea Americii, care a dus la înfrângerea Germaniei, a subminat posibilitatea oricărui compromis de pace și a impus dezastruosul Tratat de la Versailles.

(Va urma)

Winston Churchill (în centru) și Edward Grey (în stânga lui), promotorul liniei antigermane

**În românește de
Theo STĂNESCU-
STANCIU**

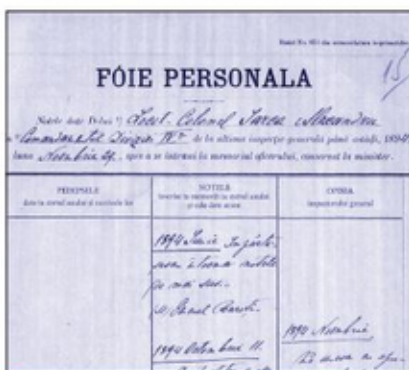
fără margini cu toți care nu-l admiră sau nu-l ascultă. Crează mijloace spre a nenoroci pe cel care pare că nu i se înconvoaie“.

În anul 1902 relațiile dificile dintre colonelul Iarca și generalul Comănescu au continuat, astfel că acesta din urmă l-a mai pedepsit cu 25 de zile de arest pentru diverse atitudini necorespunzătoare față de inferiori, dar conform unui ordin general al regelui Carol I, ele au fost reduse doar la una.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, Alexandru Iarca a fost câțiva ani sub comanda vărului său, generalul Constantin Iarca. Dacă la începutul colaborării, acesta a avut cuvinte elogioase, ulterior a introdus note critice la adresa subordonatului său. Astfel, în aprecierea pentru anul 1906, C. Iarca l-a caracterizat: „Dorește supunerea inferiorilor săi, dar dânsul nu este deprins a o da superiorilor săi, cărora le discută și critică ordinele“.

Dispute cu Ion I.C. Brătianu

Ajuns în elita militară a țării, Alexandru Iarca a avut contacte și cu oamenii politici ai epocii, între aceștia fiind și Ion I.C. Brătianu, șef al opoziției liberale până în decembrie 1913 și prim-ministru al țării de la începutul anului 1914. După încheierea celui de al doilea război balcanic, Ionel Brătianu i-a solicitat generalului Iarca un memoriu despre reformele ce se impuneau a fi introduse în armata

În perioada 1874-1876 a urmat cursurile școlii militare, la absolvirea căreia a obținut tresele de sublocotenent (1 iulie 1876), fiind repartizat la Regimentul 2 Artilerie. La 1 martie a fost mutat în Regimentul 1 Artilerie, participând cu această unitate la Războiul de

Independență (1877-1878).

Între anii 1880-1883 a urmat, cu rezultate bune, Școala de Război din Bruxelles. La 1 februarie 1888 a fost avansat maior, ceea ce i-a deschis perspectiva ocupării unor funcții mai înalte. Astfel, a îndeplinit funcția de șef de stat major al Diviziilor 1 și 2 Infanterie (1 februarie 1888-1 ianuarie 1890), lucrând apoi în Ministerul de Război timp de doi ani. La 8 aprilie 1893 a fost avansat locotenent-colonel, fiind numit la comanda Regimentului 5 Călărași. A revenit în funcția de șef de stat major mai întâi la Divizia 4 Infanterie și, ulterior, pentru o perioadă mai lungă (9 aprilie 1896-10 aprilie 1901) la Corpul 3 Armată. La 8 aprilie 1897 a fost înaintat la gradul de colonel, apoi a fost avansat general de brigadă (7 aprilie 1905) și, în final, – general de divizie (1 aprilie 1911).

A comandat Brigada 10 Infanterie (10 aprilie 1901-10 aprilie 1909), Divizia 5 Infanterie (10 aprilie 1909-1913) și Corpul 3 Armată (1913-1914). La 9 iulie 1914 a fost numit subinspector general de armată, funcție din care, la 1 aprilie 1916, a fost trecut în rezervă pentru limită de vârstă. A decedat în 1933.

Alexandru Iarca s-a căsătorit la 2 decembrie 1884 cu Irina Nicolau și a avut o fiică, Marieta, care a fost soția lui Ion Cătuneanu (1883-1937), doctor în Drept al Universității din Berlin, profesor, din 1925, la Universitatea din Cluj și deputat.

română. Acesta s-a conformat și a înaintat, în lunile septembrie și octombrie 1913, două documente în care propunea o serie de măsuri pentru îmbunătățirea capacității combative a oștirii.

Imediat după preluarea guvernării, prim-ministrul l-a consultat, din nou, pe generalul Iarca în legătură cu desti-

națiile unor sume pentru consolidarea prezenței militare românești în Cadrilater, teritoriu încorporat de România în urma păcii de la București (28 iulie/10 august 1913).

Părerile celor doi au fost împărțite. Generalul Iarca aprecia că în noua regiune trebuia făcute doar investiții minime, întrucât războiul

cu o serie de personalități contemporane, inclusiv politicieni.

În memorii se referă la dezinteresarea suveranului față de organizarea comandamentului pe considerentul că într-un eventual război cu Rusia, socotită inamicul principal, acesta va beneficia de sprijinul direct al ofițerilor germani; construirea sistemului de fortificații din jurul Bucureștiului, o inițiativă inutilă sub raport militar și financiar; privilegierea ofițerilor de geniu și artilerie în structura corpului de cadre, pornindu-se de la principiul că acestea sunt arme „savante”, ceea ce a avut consecințe negative în campania anului 1916 etc.

Mărturiile contemporanilor, coroborate cu aprecierile anuale, îl indică pe Alexandru Iarca drept o personalitate dificilă, contradictorie, care lucra greu cu șefii și cu subordonații. La începutul activității, în ianuarie 1879, locotenent-colonelul Dumitru Maican, comandantul de regiment, îl aprecia astfel: „Îndeplinește regulat serviciul în baterie. Dezvoltă multă activitate. Sporește instrucția teoretică. Caracter foarte violent. Conduita și ținuta foarte bună. N-are vicuri”.

Peste circa un deceniu, respectiv la 24 septembrie 1888, generalul Vlădescu scria în notarea de serviciu: „ofițer de

stat major versat în cunoștințele cerute funcțiunii ce ocupă, servă cu zel și inteligență; în manevrele din ast timp mi-a dat dovezi că este pătruns de datoriile ce-i incumbă, foarte studios, puțin cam violent”.

Nu se supune superiorilor

În decembrie 1899, generalul de divizie C. Poenaru, fostul său șef de la școala militară, nota: „Are multă judecată ca șef de stat major, foarte activ și minuțios în lucrări [...] Silește pe inferiori

Pilat, comandantul Corpului 3 Armată, dar acesta a luat răspunderea asupra sa, el dând ordin colonelului Iarca să rămână la dispoziție pentru inspecțiile ce le avea de efectuat.

La 10 aprilie 1901, colonelul Iarca a fost numit comandant al Brigăzii 10 Infanterie, dar relațiile cu superiorul său, generalul Comănescu, comandantul Diviziei 5 Infanterie, în structura căreia se găsea unitatea pe care o comanda, au fost tensionate. Comandantul diviziei l-a pedepsit, la 8 septembrie 1901, cu cinci zile de arest pentru că a scris într-un raport „aserțiuni agresive și defăimătoare” la adresa sa. În realitate, colonelul Iarca a refuzat să execute un ordin al Marelui Stat Major, motiv pentru care și ministrul de Război, Dimitrie A. Sturdza, care era și prim-ministru al țării, l-a chemat în cabinetul său, făcându-i aspre reproșuri.

În caracterizarea de serviciu din anul 1901, generalul Comănescu menționa preocupările intelectuale și capacitatea de muncă, dar „toate aceste calități care i s-au recunoscut sunt anulate de disprețul ce are de oameni în general, de șefii săi, în special”. „Grandoman, își ține ordonanța la poarta locuinței ca planton. Are răul obicei, se scria în notare, de a vorbi rău de superiorii săi, este de o răutate uimitoare și

Imagine surprinsă în timpul lucrărilor la Fortul 5 Ștefănești, din linia de fortificații a Bucureștiului; fotografie din lucrarea Cetatea Bucureștiului, de Cornel și Ioan Scafes

a lucra, poate are cusurul de a-i șicana. În rezumat este un prea bun șef de stat la corpul de armată” (era șef de stat major al Corpului 3 Armată).

Peste un an, generalul Poenaru a avut un incident cu Iarca, acum în grad de colonel, care nu a venit personal la inspecția documentelor de stat major. Iarca a anunțat telefonic că nu poate veni, lucrările fiind prezentate de un locotenent nebrețat de stat major. Generalul Poenaru i-a descris situația generalului

Complicații în lumea politică și diplomatică

Gestul lui Alexandru Iarca a fost interpretat de o parte a clasei politice drept o incitare la revoltă a ofițerilor, ca propagandă fățișă antigermană, ceea ce contravenea regulilor neutralității stricte adoptate de România.

La 14/27 august 1914, într-o discuție cu Alexandru Marghiloman, Ion I.C. Brătianu deplora „atitudinea generalului Iarca, cu toate angajamentele luate de el, nu își ține făgăduiala, fiindcă spiritele i-au spus că victoria va fi a rușilor”. Marghiloman i-a făcut lui Brătianu sugestia să-i ia comanda, dar prim-ministrul a replicat că nu poate face așa ceva decât în momentul mobilizării.

Tot Alexandru Marghiloman nota la 19 august/1 septembrie 1914: „Teodoru îmi raportează că generalul Bogdan, seara la 11, pe terasa de la Capșa, făcea trecătorilor pe o hartă demonstrația succeselor francorusești!! Vulturescu știe de la deputatul Simionescu că generalul Iarca continuă să dăscălească pe fiecare ofițer în contra ungarilor”.

Mai menționăm că generalul Gheorghe Bogdan care declarase că va rupe sabia, dar nu va merge cu Austria, a fost provocat la duel de Alexandru Marghiloman. Duelul nu a mai avut loc,

martorii celor doi rezolvând neînțelegerea.

„Plebiscitul” realizat de generalul Alexandru Iarca este ilustrativ pentru starea de spirit și opțiunile corpului ofițeresc român. De altfel, atmosfera agitată din viața politică își găsea ecoul și în armată, dar, așa cum notează

Ion I.C. Brătianu

și generalul Radu R. Rosetti, cumnat al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu și șef al biroului operații din Marele Stat Major în perioada august 1914-decembrie 1916, numărul ofițerilor români doritori ca România să meargă cu Germania și Austro-Ungaria era mic. În schimb, o parte însemnată credea în posibilitatea intrării imediate în acțiune alături de Antantă.

Generalul Iarca nu s-a limitat doar la „plebiscitul” organizat în rândul ofițerilor

de rezervă, ci a continuat să se manifeste deschis și să facă o propagandă asiduă pentru intrarea în război alături de Antantă. Fiind general activ, atitudinea sa a provocat nemulțumiri în lumea politică și complicații în activitatea diplomatică. De altfel, după cum notează episcopul Raymund Netzhhammer, ministrul plenipotențiar german Hilmar von dem Bussche, venit la post de câteva luni, își manifesta, la 6 decembrie 1914, convingerea că dacă „s-ar dori eliminarea din armată a celor doi generali, Bogdan și Iarca, atunci ceilalți ar mărșălui cu siguranță alături de forțele imperiale”.

Generalul Iarca a rămas în armată până la 1 aprilie 1916, beneficiind și de o prelungire de șase luni a activității în rândul cadrelor active. În toată această perioadă el a continuat schimbul epistolar cu

Ion I.C. Brătianu, a criticat permanent, îndreptățit sau nu, deciziile Marelui Stat Major și ale Ministerului de Război, fără a suporta și consecințele gesturilor sale. Cunoscut ca un „rebel”, un spirit iconoclast, contemporanii îl numeau un „apucat”, generalul Iarca a fost tolerat de conducerea politică, poate și pentru că el constituia o „piesă” în complicatul joc dus timp de doi ani (1914-1916) de Ion I.C. Brătianu între cele două tabere beligerante. ■

Între marile puteri era foarte aproape, iar soarta teritoriului recent achiziționat urma să fie hotărâtă la sfârșitul conflictului. Dimpotrivă, Brătianu, bazându-se pe informațiile ministrului român la Petersburg, Constantin Diamandy, aprecia că Rusia nu va fi pregătită de război decât peste patru-cinci ani. Iarca a replicat că Rusia nu a fost niciodată și nu va fi gata de război, dar nu va ezita să-l facă dacă interesele sale de mare putere o cereau.

O a doua dispută majoră a avut loc la începutul lunii iulie 1914. Ion I.C. Brătianu, care cumula pe lângă funcția de prim-ministru și pe cea de ministru de Război, a convocat la Sinaia o consfătuire a generalilor, prezidată de prințul moștenitor Ferdinand. Printre participanți, alături de generalii Vasile Zottu, șeful Marelui Stat Major, și Ioan Culcer, s-a aflat și Alexandru Iarca. Problema discutată a fost repartizarea creditului de 107 milioane lei, alocat pentru îmbunătățirea capacității combative a armatei. Generalul Iarca i-a reproșat că nu a ținut cont de sugestiile și propunerile sale, după mai bine de șase luni de guvernare, iar suma de bani aferentă era repartizată pe patru ani, în condițiile în care războiul bătea la ușă.

Un sondaj sui-generis în rândul ofițerilor

Cu toate aceste dispute, Ion I.C. Brătianu a continuat să-l consulte pe generalul Alexandru Iarca, singur sau împreună cu ofițeri de rang înalt, în diverse probleme de ordin militar. În acest sens, la sfârșitul lunii iulie 1914, după ce războiul izbucnise, i-a încre-

personal nu era de acord, sub nicio formă, să moară pentru „călăii neamului nostru“. „Eu n-am putere să-mi calc pe inimă și să merg alături cu ungurii“, a declarat Iarca. El i-a cerut lui Brătianu să consulte pulsul națiunii, care nu dorea, după opinia sa, să se alăture Austro-Ungariei.

Pentru a nu fi învinovățit de insubordonare, Alexandru Iarca a executat misiunea, dar

i-a întrebat pe ofițerii de rezervă cine ar fi dorit să învingă – Tripla Alianță sau Antanta –, mărturisindu-le că va păstra discreția asupra opiniilor exprimate și nu va lua nicio măsură punitivă. Rezultatul este redat astfel de generalul Iarca: „Toți ofițerii mi-au declarat că doresc să învingă francezii și aliații lor și aceasta mi-au declarat-o

chiar acei ofițeri care făcuseră școlile lor în Germania. Numai vreo câțiva de la regimentele din Moldova mi-au arătat că au oarecare frică de Rusia victorioasă“.

În urma acestei inspecții, Alexandru Iarca i-a adresat o scrisoare prim-ministrului, în care sublinia: „Lumea românească, masa cea mare, urâște cu înverșunare pe Austria. În timpul inspecției mele, m-am convins că ofițer și soldat n-au alt inamic decât pe unguri și pe nemți. E bine să cercetați pulsul națiunii și vă veți convinge de aceasta“.

dințat sarcina de a inspecta toate regimentele de infanterie și de artilerie, create la 1 aprilie 1914, din Corpurile 3 și 5 Armată, dislocate în regiunile Focșani-Galați și în sudul țării. Totodată, prim-ministrul i-a cerut ca în mod confidențial să consilieze ofițerii de rezervă ai acestor unități să-și facă datoria, indiferent cu cine va merge România, alături de austro-ungari sau de ruși.

A urmat o discuție tensionată între cei doi, generalul Iarca declarând răspicat că nu va da ofițerilor de rezervă un asemenea sfat, pentru că el

1915

Elena Văcărescu

Generalul Pau (în centru)

de alăturare la coaliția Germania Austro-Ungaria, când Transilvania românească era supusă unor persecuții ungurești de neînchipuit, devenea o pilulă tot mai greu de înghițit.

Dar ziarele își făceau treaba, fie animate de un patriotism sincer, convinse că intrarea într-o tabără sau alta va fi benefică românilor, fie lăsându-se cumpărate.

Iată de ce, la aproape un an de la declanșarea războiului și a încă unuia și mai bine până la intrarea efectivă în luptă, România se vedea silită să stea într-o expectativă atentă și plină de îngrijorare.

Ofensiva propagandistică și de captare a românilor se manifestă divers, de la omagierea conaționalilor noștri în țările Antantei până la... reduceri de prețuri practicate de magazinele englezești din București. Fitz Maurice publică în *Le Figaro* un articol adresat României: *Ce așteaptă?* Publicația engleză *Times*, sigură de ea, dă ca iminentă intrarea României în război de partea Antantei. Gaston Strarbach îi dedică un sonet Elenei Văcărescu: „Fiică a unei mândre țări cu munți și câmpii/ Unde vântul șoptește aspru și misterios/ Un gând armonios îți luminează ochii/ Și faci ca numele Elena să fie de două ori iubit“. *Journal des Débats* face o analiză a beneficiilor pe care le va avea România din viitoarea cooperare militară cu Rusia: intrarea Transilvaniei în hotarele sale, libertate totală pentru navele ei de a circula prin Bosfor, funcționarea normală a Comisiei Europene a Dunării...

În țară exista un curent, ce se amplifică de la o zi la alta, în favoarea intrării în război. Liga Culturală, Acțiunea națională, Societatea macedo-română, Societatea de gimnastică militau în acest sens. Théâtre de l'Oeuvre din

Paris dă spectacole la București. Etienne Escouffier, fost profesor la Liceul „Lazăr“, mort pe câmpul de luptă, e omagiat de români. Generalul francez Pau e primit cu entuziasm în Capitală. Muzicianul Ion Nonna Otescu conferențiază la sediul *Analelor* despre imnul național francez, *Marseiesă*. Mitingul de la Brăila, unde vorbește Nicolae Filipescu, strânge 12.000 de ascultători; tot el declară, într-o adunare la Iași, că dacă rușii au testamentul lui Petru cel Mare (care recomanda întinderea hotarelor rusești spre Occident; *Magazin istoric*, nr. 5/2013), românii au testamentul lui Mihai Viteazul (pentru unirea locuitorilor de pe întregul pământ românesc). Presa proantantistă publică articole elogioase despre învățarea limbii franceze, văzută ca o legătură benefică a românilor cu Occidentul. Mai mult, regășenii, într-un viitor apropiat, îi vor învăța această limbă și pe transilvăneni, asigură un ziarist francez.

Concomitent, publicul românesc ia cunoștință de comportamentul trupei germane și austro-ungare în teritoriile ocupate. La Paris apar anchete: *Armata crimei*, *Martiriul preoților belgieni*, *Clerul și războiul din 1914*. Léon Daudet publică eseu *De la Kant la Krupp*. Iar centenarul lui Bismarck devine subiect de reflecție amară: acesta a realizat unificarea statelor germane, iar Wilhelm al II-lea destramă Germania. În acest complicat mecanism de influențare a opiniei publice apar, se înțelege, și lucruri nedumeri-toare. Așa, de exemplu, cartea unui Jan Zamoyski, *Singura salvare a Poloniei e prietenia cu Rusia*.

Propaganda Centralilor se face și ea simțită, încât un ziarist mai spăimos anunță că „nemții

GEORGETA FILITTI

Neutralitatea nu înseamnă chiar neimplicare. Românii urmăresc cu sufletul la gură desfășurarea luptelor la extremitățile continentului european. Ei așteaptă în același timp hotărârile guvernului liberal, conștienți că temporizarea nu poate dura la nesfârșit. Între timp, aparențele sunt salvate cu o viață culturală activă, unde George Enescu participă cu o inegalabilă dăruire.

Chiar dacă războiul nu se desfășoară deocamdată pe teritoriul lor, regătenii trăiesc tot mai intens drama conflagrației ce cuprinsese Europa. Paginile ziarelor sunt pline cu relatarea ororilor de pe front. În afară de nararea pur și simplu a faptelor, intoxicația joacă un rol primordial. Cea destinată românilor avea o greutate în plus: francofilia cultivată de aceștia încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se împacă anevoie cu propaganda Puterilor Centrale. Dar și dragostea pentru Franța și Anglia începea, acum, în anii războiului, să fie înțeleasă la pachet cu aplecarea pentru Rusia. Or, o istorie la fel de veche precum cea de dragoste pentru țara lui

Voltaire îi făcuse pe români reticenți față de puterea Nordului, de unde nu veniseră decât invazii pustiitoare, rapturi teritoriale, nerespectarea la tot pasul a tratatelor internaționale. Până și omul de pe stradă înțelegea că promisiunile vagi ale rușilor cu privire la Basarabia, pământ românesc, rămăneau vorbe goale, de conjunctură, menite doar să dea o aparență de coeziune Antantei, unde Regatul român, din considerente strategice, era așteptat cu brațele deschise.

La fel de suspectă marelui public era și oferta Centralilor: să respecte tratatul la care răposatul rege Carol I aderase în 1883,

1915

Hotel Continental
și Piața Teatrului Național

Ella Negruzzi

se luau la bătaie, spune mult despre armonia ce ar fi domnit în Imperiul Austro-Ungar.

În România viața cotidiană continuă să se desfășoare în limite normale. Chiar dacă un ziarist constată cu amărăciune că vitrinele librăriilor, odinioară luminoase, cu literatură antrenantă, oferă acum doar triste producții despre război. Ba economistul Alfred merge și mai departe scriind despre necesitatea pregătirii celui de Al Doilea Război Mondial, după ce va fi fost în prealabil dezarmată Germania!

Concerte, conferințe, opere de binefacere, expoziții, spectacole, descoperiri arheologice, inaugurări de cluburi, apariții de noi ziare toate dovedesc că România caută să se conformeze statutului de țară neutră.

Foarte activ este în această lună George Enescu: concertează la sala „Liedertafel“, dirijează opera *Parsifal*, dă recitaluri alături de Dumitru Dinicu. Tot el inaugurează Serbările muzicale ale Bucureștiului, cu un concert alături de Claire Dux, de la Covent Garden. Cella Delavrancea și Veturia Triteanu (viitoarea soție a lui Octavian Goga) concertează pentru refugiații români din Transilvania. Tenorul Mihai Nasta de la Opera din Viena concertează la București.

Conferințele, aproape toate, discută opțiunile pentru ralierea de o parte sau de alta a beligeranților. Așa, C. Obedeianu, la Clubul de studii al partidului conservator, declară că Rusia și Austria n-au vrut niciodată altceva decât să ne invadeze, în vreme ce Germania, patria regelui Carol I, ne-a fost totdeauna binevoitoare.

Societatea „Tibișoi“ și Asociația ziariștilor dau baluri mascate și adună fonduri în scopuri caritabile. Expozițiile cu produse casnice de la Ministerul Comerțului sunt intens mediatizate. Acolo vine și familia regală și face cumpărături.

Revista *D'ar da'n ele*, jucată la sala „Eforie“, cuprinde aluzii la conflictul desfășurat în Strâmtori.

Săpând un puț, proprietarul Stamatopol din Mangalia descoperă trei statui de zeiță grecești. În același context, Comisia Monumentelor Istorice reușește să declare monumente istorice Biserica „Sf. Elefterie“ (București) și Mănăstirile Bucov, Plătărești și Bordești (R. Sărat), recomandând ocrotirea lor ca atare. Societatea arhitecților își sărbătorește 24 de ani de existență, amintind că toți membrii ei erau absolvenți ai școlilor franceze.

În mod particular această lună este fertilă în apariția de noi publicații: *Grecul din România*, foaie care îl susține pe omul politic E. Venizelos; *Drepturile femeii*, unde, între altele, Dem. Theodorescu scrie articolul *Când femeile nu mai provoacă războaie* (aluzie la războiul troian, iscat de frumoasa Elena). În alte publicații se poartă dezbateri aprinse în legătură cu accesul femeilor în avocatură. În Franța fuseseră primite în barou, între 1900 și 1915, doar 15 femei. La noi, Ella Negruzzi se lupta să fie primită, dar întâmpina concurența obstinată a bărbaților. La Botoșani apare publicația *Teatrul Eminescu*, cu ocazia inaugurării teatrului de acolo, operă a arhitectului Grigore Cerchez. Mai apar revista politică *Goarna* și săptămânalul *Cortina* (care publică articolul *Teatrul în timpul războiului*).

Altădată, rubricile de curiozități ridicau doar problema selecției. Acum e vorba de o supraviețuire decentă, dar plină de îngrijorare. Parcă în acord cu tristețea din jur, sanatoriile din București țin dricurile care ridică bolnavii decedați în fața unor case particulare, ca publicul să rămână încrezător în serviciile lor... ■

De la stânga la dreapta: C. Brăiloiu, A. Alexandrescu, G. Enescu, Ion Nonna Otescu și M. Jora

Nicolae Filipescu

1915

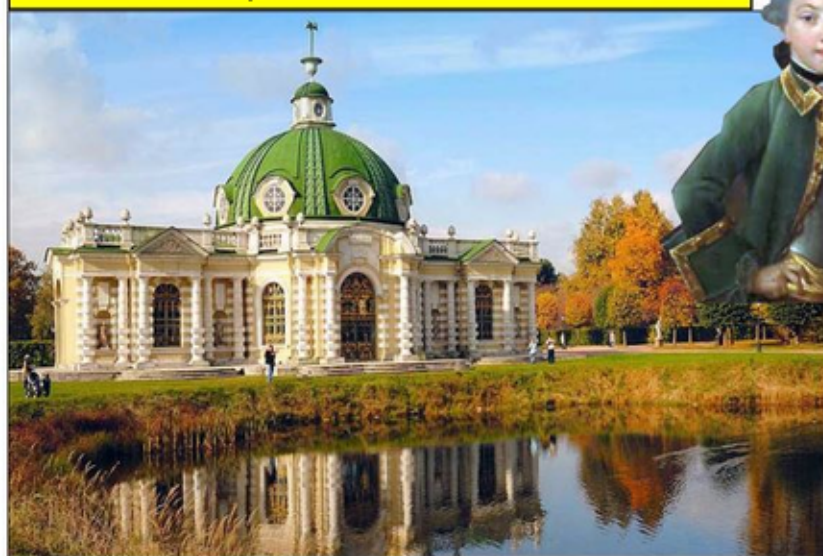
invadează Bucureștii“. Era o constatare după arestări de spioni, contrabandiști, acte de tot felul vizând destabilizarea țării, dar și apariția unei prese manifest progermane. Astfel, P.P. Carp scoate foaia *Moldova*, unde își tratează oponenții care aveau opțiuni proantantiste de „gogomani“. Tot acolo Simion Mehedinți face o întreagă teorie privind federalizarea monarhiei austro-ungare, cu incorporarea României. Să mai amintim, ca o ciudățenie, că Virgil Arion, membru în conducerea Ligii Culturale, organizație proantantistă explicită, devine redactor la foaia lui P.P. Carp; gestul stârnește mânia lui N. Iorga, care îi cere să se explice. Ziua militează pentru neutralitate, dar e progermană, încât, asemenea *Moldovei*, e păzită zi și noapte de poliție ca să nu fie expusă furiei populare. Și *Universul* face politica Centralilor, publicând reportaje despre ororile rusești în Bucovina, ignorând însă spânzurarea unor români de către austro-ungari. *Seara*, de aceeași orientare, abonează cetățeni în dreapta și în stânga, fără să i se fi cerut acest lucru. Aceeași foaie publică reportaje din Bucovina în care e descrisă idilic viața românilor sub jugul austro-ungar, adevărată *Arcadia felix*. Aceasta în timp ce o delegație de bucovineni, ajunsă la capătul puterilor, vine la București pentru a-și procura alimente. Erau purtătorii de cuvânt a 100 de cooperative cu 45.000 de membri; le-au venit imediat în ajutor băncile populare din Regat. *Steagul* pretinde că are corespondențe din Bucovina atestând atrocitățile comise de cazaci. I s-au oferit sume considerabile ca să le publice, pentru a-i discredita pe ruși. Aceștia ar trebui aruncați în Asia, iar singura formulă pentru România rămâne asocierea cu Centralii și cu Imperiul Otoman, crede și Radu Rosetti, autorul lucrării *Pentru ce s-au răsculat țărani*.

Uneori disputele iau forma unui pugilat. Ion Sturdza, proantantist, se ia la bătaie în Hotelul „Continental“ cu Coco Kogălniceanu. Acesta îi promisese 10.000 de franci, cu condiția să renunțe la atacurile împotriva austro-ungarilor. Fiindcă nu s-au înțeles la preț, ajung să se încaiere.

Tensiunea existentă în țară, generată de temporizarea liberalilor de a se alătura uneia sau alteia dintre tabere, era considerabil sporită de știrile venite din țările beligerante. Germania, aflată în plină criză alimentară, fără posibilitate de a mai împrumuta fonduri de undeva, interzice dansurile în public și instituie prime pentru cei care ar fi renunțat la cartele de pâine. Iar concediile de trei zile, oferite soldaților contra 150 de mărci, evident că nu puteau redresa situația. În același timp, Germania trimitea aliaților săi armament. Cel destinat Imperiului Otoman tranzitează România (40 de vagoane prin Căineni, drept piese pentru o fabrică de zahăr) și este confiscat de autoritățile noastre.

Nici în monarhia bicefală lucrurile nu stăteau mai bine. Rezervele alimentare, drastic raționalizate, erau suficiente doar pentru două luni. Apoi ofițerii luptau în dorul lelii. Erau veșnic în permisi, concedii ori misiuni în locuri sigure. Și faptul e constatat de presa românească pentru că în listele cu morți și răniți nu apar defel grade superioare. În *Revue politique internationale* din Lausanne, Iulius Andrássy, ministrul maghiar al monarhiei, pledează pentru dreptul istoric în detrimentul principiului naționalităților. Or, lucrurile se precipitau și a nega la nesfârșit că în monarhie nu exista o chestiune națională sau că aceasta a fost rezolvată devenea o aberație. De altfel, situația lagărelor din Rusia, unde prizonierii maghiari și români, cetățeni ai monarhiei, erau ținuti separat, altminteri

**Contele Nikolai Petrovici Șeremetiev (copil)
și conacul său de la Kuskovo**

artistice ale orașului, și-a făcut multe legături în lumea teatrului, a cumpărat obiecte valoroase de artă, cărți și partituri pe care le-a trimis acasă, în Rusia. În orașul de pe Sena a luat lecții de violoncel, de la un solist al Operei, ceea ce i-a permis să cânte în orchestra teatrului deținut de tatăl lui, „umăr la umăr cu șerbii“, cum îl ironizau unii spectatori dintre nobili. La

Curtea împărătesei Elizaveta Petrovna (1741-1762), unde a strălucit prin devotament și bună cuviință.

El este cel care a creat un ansamblu format din parc, palat și teatru, într-o așezare din apropierea Moscovei, la Kuskovo. Piotr Șeremetiev deținea 740.000 de desiatine de pământ (o desiatină avea 1,09 ha), în 62 de județe ale Rusiei, și aproape 148.000 de țărani șerbi. Această bogăție i-a permis să ducă o viață liberă, departe de Curtea Ecaterinei a II-a (1762-1796), și să se lase pradă pasiunii: teatrul. La serile organizate la Kuskovo, mai ales în zile de sărbătoare, veneau mii de moscoviți, iubitori de muzică, dornici să admire focurile de artificii, vegetația sălbatică, aranjamentele florale. De trei ori, în 1775, 1785 și 1787, a avut-o oaspete pe însăși țarina Ecaterina. În cercurile nobile Piotr Șeremetiev era foarte apreciat, de vreme ce în 1780 a devenit prim-mareșal al nobilimii.

Tatăl, Piotr Șeremetiev, a constituit un model pentru fiu, Nikolai, cu deosebirea că cel din urmă avea o educație europeană, gust artistic rafinat, șlefuit în capitalele occidentale. De aceea el a investit în teatru mult mai mult decât părintele lui. Între 1769 și 1773 Nikolai Șeremetiev și un prieten au urmat cursurile Universității din Leiden, au călătorit în Anglia, Germania, Elveția, Franța. Contele a fost foarte impresionat de Paris, unde a cunoscut cercurile

întoarcerea în țară, la numai 22 de ani, tânărul conte a preluat conducerea teatrului de la părintele său, pe lângă funcția, începând din 1777, de director al Băncii nobile din Moscova, iar din 1786 de senator. Cele două preocupări, director de bancă și senator, nu erau însă decât niște apendice la funcția la care ținea cel mai mult, aceea de administrator al propriului teatru. Partea feminină a trupei constituia un fel de potențial harem al boierului, care până la 50 de ani a rămas formal burlac.

Nikolai Șeremetiev reprezenta o partidă foarte râvnită. Avea 210.000 de iobagi, un palat la Kuskovo și conace elegante pe canalul Fontanka, în Petersburg, și pe strada Nikolskaia, din Moscova. Dar pe conte îl interesau mai ales arta, teatrul, cărțile... și actrițele lui de obârșie iobagă, dintre care a ales-o pe Parașa Kovaliova. Ea n-a fost nici prima, nici ultima pasiune a lui Nikolai, dar între favoritele lui a ocupat un loc aparte.

„Domnișoara boierului“

Parașa, născută în iulie în 1768, era fiica unui fierar din Kuskovo. S-ar putea spune că avusese noroc. La numai șapte ani, o luase de acasă, pentru a-i da o educație, o rudă a lui Piotr Șeremetiev, prințesa văduvă M.M. Dolgoruki. Fetița, ca și sora ei mai mică, Matriona, au învățat să scrie și să citească, limbile fran-

Așa vă place istoria?

Nikolai I. Argunov (1771-1829), pictorul care a vizitat adesea cuplul Șeremetiev, ne-a lăsat și aceste portrete, ale contelui și contesei

Moscova veche, atât cât a mai rămas din ea, în zona încă neslujită de noua metropolă, ascunde în nord, în apropierea turnului de televiziune Ostankino, un parc ce are în mijloc o frumoasă clădire în stil clasic. Este palatul-teatru al contelui Nikolai Petrovici Șeremetiev (1751-1809), datând din veacul al XVIII-lea. Ca motive arhitecturale, abundă în el figuri din mitologia grecească, cu Apollo, zeul muzicii, poeziei, artelor frumoase, și Afrodita, zeița dragostei și frumuseții. Deloc întâmplător, pentru că așa a și fost concepută clădirea, ca templu al artei și monument al iubirii tragice dintre stăpânul palatului și o actriță a teatrului său, provenită din rândul șerbilor, Praskovia Kovaliova, devenită, cu un an înainte să moară, contesa Șeremetieva.

Povestea lor de dragoste, care a durat mai mulți ani, dintre un nobil celibatar și o frumoasă și talentată domnișoară, cu 17 ani mai tânără decât el și aparținând unui alt mediu social, inferior celui al boierului, s-a transformat într-o dramă care a antrenat toate prejudecățile societății ruse de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Praskovia Ivanovna Kovaliova (pe numele de scenă Jemciugova), care a fost și eroina unui serial de televiziune difuzat în 1994 (Contesa Șeremetieva), a murit de tuberculoză la numai 35 de ani, contele supraviețuindu-i – pentru a înfrunta opoziția înaltei societăți – doar șase ani.

IUBIREA CONTELUI ȘEREMETIEV

FLORENTINA DOLGHIN

În Rusia instituția teatrelor private este foarte veche. Datează din veacul al XVIII-lea, când unii nobili și-au construit, în afara teatrelor imperiale, publice (cel dintâi inaugurat la Petersburg, în 1711, în vremea lui Petru cel Mare), scene particulare, unde debutau adesea actori talentați dintre șerbii aflați pe propriile moșii. Vreme de un secol, 173 aristocrați ruși au deținut teatre cu actori șerbi, ca și 300 de orchestre, ai căror interpreți aveau același statut; 53 dintre ele activau la Moscova, 25 la Petersburg, iar celelalte în marile orașe ale imperiului.

Un burlac foarte râvnit

Nikolai Șeremetiev aparținea unei vechi familii nobiliare, cu adânci rădăcini în istoria

Rusiei, încă de la primii Romanovi. Bunicul lui era feldmareșalul conte Boris Petrovici Șeremetiev, colaborator al lui Petru I, care se remarcase în luptele contra suedezilor. Doi copii ai acestuia – fiica Natalia, devotata soție a lui Ivan Dolgoruki, favorit al tânărului împărat Petru al II-lea (1727-1730), dar exilat în Siberia de împărăteasa care i-a urmat la tron acestuia, Anna Ioannovna (1730-1740), și fiul Piotr – au rămas și ei în istoria țării. Natalia era doar logodită cu Ivan când familia Dolgoruki a căzut în dizgrație. Dar nu s-a dezis de iubitul ei, a insistat să se cunune cu el, l-a urmat în Siberia și și-a sfârșit viața într-o mănăstire, în 1771, sub numele de schimnică Nectaria. Fratele ei, generalul *en-chef* Piotr Borisovici Șeremetiev (1713-1788), a făcut parte din

Teatrul de la Kuskovo...

pentru că noul suveran încerca să se înconjure de oameni devotați lui, or Nikolai îi fusese prieten de joacă. De aceea contele și Praskovia Jemciugova s-au mutat, în 1797, la Petersburg. În cinstea ceremoniilor de încoronare, din aprilie 1797, care tradițional aveau loc la Moscova, la teatrul din Ostankino s-a jucat din nou piesa lui Grétry, cu tânăra actriță în rolul principal, pusă iar în scenă în mai, pentru fostul rege polonez Stanislaw Poniatowski, aflat în vizită. Au fost ultimele apariții pe scenă ale Jemciugovei, cântecul ei de lebedă.

În 1798 Nikolai Șeremetiev a devenit prim-sambelan al lui Pavel I, apoi păstrător al sigiliului Ordinului de Malta și cavaler al Ordinului Sf. Ioan de Ierusalim, ceea ce dovedea marea încredere în el a țarului. Ca un amănunt interesant, contele a participat la ultima cină a acestuia, de la palatul Mihailovski, la 11 martie 1801, după care monarhul a fost ucis de complotiști.

Cu țarul Alexandru I Nikolai Șeremetiev nu a găsit un limbaj comun. În toamna lui 1801, contele a organizat la Ostankino, cu prilejul serbărilor încoronării, o grandioasă festivitate cu focuri de artificii, salve de tun, în cinstea înaltului oaspete, apoi drumurile celor doi s-au despărțit. Țarul nu a manifestat nici cea mai mică bunăvoință față de favoriții tatălui lui, iar Șeremetiev s-a retras la treburile sale. Aminteste despre vremea când contele se afla la Curtea țarului numai un portret de paradă al lui N.P. Șeremetiev, executat de un cunoscut pictor, V.L. Borovikovski, pânză unde lângă conte, conform tradiției, este înfățișat un bust de marmură al noului țar.

Jemciugova și-a petrecut ultimii ani de viață la Petersburg, pradă unei boli grele, tuberculoza. Și-a pierdut vocea, s-a căsătorit în sfârșit, în 1801, cu Nikolai Petrovici, a purtat

cu greu o sarcină. Contele a eliberat-o din starea de iobăgie, i-a semnat actul de eliberare, în decembrie 1798, când a aflat diagnosticul ei, apoi a încercat și să o „înnobileze”. Praskovia Ivanovna a căpătat un strămoș mitic, un nobil polonez, Iakub Kowalewski, căzut prizonier la ruși în veacul al XVII-lea, ai cărui urmași au fost adoptați ulterior de casa B.P. Șeremetiev. Așa a devenit Kovaliova-Jemciugova P.I. Kovalevskaia. Căsătoria lor a fost aprobată de Alexandru I, deși lumea nobiliară a refuzat să o recunoască pe noua contesă Șeremetieva.

Tragică a fost și soarta teatrului, care nu îi mai era necesar contelui. În 1799 și 1800, prin două dispoziții date de el, trupa, cu excepția a 14 dansatori, a fost dizolvată. Numai patru membri au fost eliberați din iobăgie, între care și sora Praskovici, Matriona. Ceilalți artiști și muzicanți au căpătat alte îndatoriri la Curtea contelui: lachei, ușieri, curieri etc.; fetele au fost măritate forțat, în spiritul arhaic al vremii, deși contele era un om cult, luminat, instruit în Occident.

Boala proaspetei contese a avut o evoluție galopantă. I-a rămas o singură bucurie, muzica.

... și interior din cel de la Ostankino

ceză și italiană, muzică (va cânta la clavecin, harpă și chitară), să interpreteze vocal, să danseze. La 12 ani, Parașa făcea parte dintr-un cor, dar apăruse pe scenă și ca solistă. Apoi, sub privirea tânărului conte, a făcut multe progrese în arta scenei, ajungând cea mai bună solistă a trupei de teatru Șeremetiev. Apogeul creației sale scenice a fost *Helliana* din opera compozitorului francez André Grétry (1741-1813), *Les mariages samnites* (Căsătoriile samnite). A interpretat mai bine de zece ani acest rol.

Apropierea lor s-a produs numai ei știu cum. În 1782, când Parașa avea 14 ani, tânărul conte, aflat cu părintele lui la Petersburg, i-a trimis adolescentei omagiile personale într-o scrisoare adresată prințesei Dolgoruki. Se spune că pe măsură ce fata a crescut și a devenit o domnișoară împlinită și seducătoare, contele a început să o privească cu ochii unui tânăr necăsătorit și într-o bună zi „și-a uitat” în camera ei batista, după care, conform obiceiului, s-a întors noaptea. Când tatăl lui a murit, Nikolai Șeremetiev și-a afișat nestânjenit relația cu Kovaliova-Jemciugova. I-a construit o casuță în adâncimea parcului de la Kuskovo, unde o putea vizita când dorea, ziua sau noaptea.

Apoi lucrurile au luat o întorsătură scandalosă, din cauza nepoților lui Șeremetiev, fiii surorii sale, Varvara, prin căsătorie contesa Razumovski, care puteau emite pretenții asupra averii unchiului lor, necăsătorit și lipsit de moștenitori. Contele a făcut eforturi să îi îndepărteze cât mai mult pe acești profitori, care bârfeau pe seama legăturii lui cu actrița și îi cereau să se despartă de ea.

De la Moscova la Kuskovo soseau tot mai des filfizoni din lumea bună, în căutarea fierăriei unde lucra părintele „acelei Parașa”. Toți erau interesați de „domnișoara boierului” și de viața ei dusă „în păcat” cu contele Șeremetiev, ceea ce rănea sufletul tinerei actrițe, tot mai tentată să părăsească Kuskovo. Nici Șeremetiev nu se simțea mai bine, pentru că nu putea ieși cu Praskovia la reuniunile mondene, unde toată lumea, victimă a prejudecăților, clevetea pe seama legăturii lor. În

plus, teatrul lui nu se putea extinde suficient în așezarea de la Kuskovo. De aceea lui Nikolai Petrovici i-a încolțit gândul de a se muta cu totul la Moscova, unde să construiască o nouă clădire a teatrului și să o poată proteja pe Parașa de bârfele despre trecutul ei și de eventualele aluzii răutăcioase.

A organizat acolo chiar un fel de concurs cu participare internațională pentru arhitecți, care să înalțe pe placul contelui un sediu monumental pentru teatru, un teatru-palat, un teatru-conac, în perimetrul Ostankino, cu un deviz considerat enorm, chiar dacă aproximativ, și pentru un om bogat ca tânărul Șeremetiev. În vara lui 1794 construcția palatului se apropia de sfârșit, dar unele finisaje au mai durat un an. În iulie 1795 s-a hotărât deschiderea festivă, iar la spectacolul de gală Jemciugova a strălucit pe scenă. În august la Ostankino s-a organizat un foc de artificii cu neasemuite jocuri de lumini, în cinstea contelui polon S. Potołki. Apoi s-a constatat că mai erau multe de făcut și, din primăvara lui 1796, s-au adăugat camere speciale pentru machiaj, altele pentru artiști.

Dmitri, rămas orfan la șase ani

Încă din prima zi de domnie a lui Pavel I, 6 noiembrie 1796, Nikolai Șeremetiev a fost numit prim-mareșal al Curții,

Jemciugova, în rolul *Helliane* (pictură de același Argunov)
și palatul Șeremetiev de la Ostankino

Originile postului o practică importantă în mai toate religiile – rămân încă incerte, în condițiile în care ele trebuie căutate departe în timp. Unii leagă acest obicei de un străvechi cult al morților, pe când alții cred că el ar avea legătură cu modul sobru de viață experimentat și recomandat de filosofi sau de întemeietorii de religii. Așadar, postul ar fi avut, inițial, mai curând un caracter igienic, decât unul religios. Creștinismul a accentuat sensul spiritual al respectivei practici, postul devenind, treptat, un act de virtute și de cult ce trebuia respectat de fiecare membru al comunității creștine. Din secolul al IV-lea, mai ales, capii Bisericii au formulat tot mai

multe reguli și îndrumări – precise și obligatorii pentru toți credincioșii –, în felul acesta fiind impus un anumit comportament, ce se va conforma unui calendar în care zilele de post alternează cu zilele „de dulce“.

Ne aflăm, acum, în acea perioadă a anului când ne pregătim, sufletește și trupește, pentru Sărbătoarea Învierii lui Hristos, așa încât dorința noastră de a ști cum înțelegeau muntenii și moldovenii, trăitori în veacurile de dinainte, să respecte acest obicei al Bisericii ar fi și mai îndreptățită, poate. De aceea am pus întrebări vechilor pravile bisericești, predicilor unor înalți ierarhi, însemnărilor lăsate de cronicari ori de călătorii străini, poruncilor domnești, listelor de cheltuieli, gândurilor păstrate în vechi pagini de scrisoare ori credințelor care continuă să existe în mentalul colectiv și iată ce ne-au răspuns toate aceste izvoare.

În Moldova și Țara Românească, de la domn și până la oamenii de rând, mai toți păzeau posturile cu asprime. Am crede, totuși, că mai erau și din cei aplecați spre neascultare, atâta vreme cât aga era dregătorul pus să vegheze „în tot postul ca să nu fie la crășme adunături cu beție și cu țigani“ și chiar să îi

pedepsească cu bătaia pe cei care țineau deschise cârciumile ori pe cei care făceau rachiu. Existau însă și oameni cu purtări exemplare.

Cronica spune despre Constantin-vodă Mavrocordat că în zilele de post nu bea nici măcar cafea de dimineața până seara,

Contele cânta la violoncel, Praskovia la harpă, iar prietena ei dragă, Șlikova-Granatova, la clavecin. Între rarii vizitatori, îi aveau pe pictorul N.I. Argunov și pe arhitectul D. Kvarenghi. La începutul lui februarie 1803 a apărut pe lume multășteptatul moștenitor al familiei Șeremetiev, Dmitri, iar 20 de zile mai târziu Praskovia a părăsit lumea noastră.

N.P. Șeremetiev a scris o broșură, cu titlul *Viața și moartea contesei Praskovia Ivanovna Șeremetieva*, editată în 1890 de nepotul lor, membru de onoare al mai multor societăți științifice, istoric și scriitor, S.D. Șeremetiev, cel care a și publicat multe documente din arhiva familiei. Praskovia este înmormântată în lavra „Aleksandr Nevski”, alături de B.P. Șeremetiev, bunicul soțului ei, iar șase ani mai târziu lângă ei și-a găsit ultimul lăcaș și Nikolai Petrovici.

Varvara Razumovskaia, sora contelui, care nu a agreat niciodată relația lui Nikolai cu Praskovia

Scrisoarea testamentară, scrisă de părinte pentru fiul său Dmitri, dovedește marea dragoste purtată de conte mamei copilului. Vorbește acolo despre ce a apreciat la ea: „înțelepciunea și virtutea, sinceritatea, omenia, perseverența, devotamentul... marele atașament față de sfânta credință, venerația față de Dumnezeu”. Aceste calități, îi spunea contele băiatului, l-au fermecat pe el, mai mult decât frumusețea acestei femei iubite, ele l-au făcut „să ignore prejudecățile sociale și judecata nobililor și să o ia de soție”.

În memoria ei, N.P. Șeremetiev a construit la Moscova un Adăpost pentru tratarea oamenilor străzii, azi Institutul pentru medicină de urgență „N.V. Sklifosovski”, unde primeau ajutor bolnavi, invalizi și oricine avea nevoie. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2015, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce an s-au mutat la Petersburg contele Nikolai Șeremetiev și Praskovia Jemciugova?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul din luna ianuarie 2015 este:
1601

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Constantin Stanciu**, din **municipiul București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

comunitatea socotea, potrivit regulilor sale nescrise, a fi abatere – fiind imediat și aspru sancționată.

Nici măcar Biserica nu era atât de drastică în ce privește aplicarea unei pedepse. *Pravila bisericească* tipărită în 1640 la Mănăstirea Govora îi îndemna pe duhovnici să fie cu grijă cum vor da învățătură și post celor pe care îi păstoreau, să țină seama că săracii lucrau fără răgaz că unii dintre credincioși erau slugi și robi, iar alții bătrâni și slabi, prin urmare, nu asemenea celor puternici și bogați. Altfel spus, preoții erau sfătuiți să se poarte cu blândețe și să acorde dispense atunci când situația o cerea. „Cine moare de foame în Postul Mare să mănânce carne“, scrie în aceeași carte veche, urmând ca, odată nevoia trecută, omul să-și îndrepte greșala cu pocăință și cu rugăciune.

Ori iubitor de mâncare, ori iubitor de Dumnezeu

Ce ar mai fi trebuit să îi învețe oamenii Bisericii pe munteni și moldoveni? Aflăm din *Pravila ritorului Lucaci*, scrisă în 1581 la Putna, din *Cazania* Mitropolitului Varlaam și din *Didahiile* Mitropolitului Antim Ivireanul. S-ar fi convenit ca mirenii să știe că postul se însoțește cu rugăciune și nu înseamnă numai înfrânare de la anumite mâncăruri și de la băutură, ci că mai important decât aceasta era ca sufletul să fie ferit de răutățile pe care omul le face cu limba, cu ochii, chiar cu mâinile și picioarele. De asemenea, că postul nu se ține sperând la cinste și laudă din partea oamenilor, bunul creștin meritând răsplătă doar de la Dumnezeu, după Judecata de la sfârșitul timpurilor. Într-adevăr, ceea ce sugerează

sursele istorice doar sugerează, pentru că, până la începutul celui de-al XIX-lea veac, rețetele și meniurile care ar fi putut oferi lămuririle cuvenite nu sunt, nicidecum, de găsit este că, postind, localnicii s-ar fi mărginit la a respecta un anumit tipar alimentar, în conformitate cu rânduielile bisericești.

Astfel, adunând frânturile de informație ivite de unde nici nu te-ai aștepta, am aflat că în timpul posturilor legumele și zarza-

vaturile fierțe cu untdelemn sau numai în apă, varza în saramură, icrele și peștele, în zilele cu „dezlegare“, erau hrana celor avuți și a celor simpli, fără deosebire. Vin nu s-ar fi băut decât sâmbăta și duminica, în Postul Paștelui și al Crăciunului, în locul lui fiind preferate mustul de mere, miedul, berea, braga ori șerbetul. (De la Johann Wendel Bardili, care a călătorit prin Moldova în anul 1709, aflăm că șerbetul era o băutură răcoritoare care se obținea amestecând bine o lingură plină dintr-o pastă preparată din zeamă de lămâie, zahăr, ambră și „bisem“ cu apă. Ea se bea „numai de sete și nu de plăcere“, fiind răcită cu gheață.)

Odată cu secolul al XVIII-lea, se pare că moldovenii și muntenii, indiferent de stare, au prins gustul melcilor, de care înaintașii lor se scârbiseră, mâncându-i cu multă plăcere în Postul Mare, cu precădere, la fel cum mâncau scoicile și racii.

Să nu ne închipuim însă că mesele locuitorilor de rând nu erau deloc diferite de cele ale boierilor și ale domnului. Mâncărurile celor din urmă erau mult mai bogate și mai diversificate. Cei mai de frunte se bucurau de verdețuri tot anul, pentru că le păstrau în pivnițe, la răcoare, ca să nu își piardă prospețimea, conservele de pești de mare nu

Postul, așa cum apare zugrăvit în „Lupta dintre carnaval și post“, tabloul pictorului flamand Pieter Brueghel cel Bătrân, datând din 1559

obligându-i și pe boieri să se poarte întocmai. Înaintea Paștelui, Vasile Lupu postea împreună cu cei din familie și cu curtenii săi, iar la Curtea lui Constantin Cantemir lucrurile nu se întâmplau altfel. Chiar și atunci când erau trimiși departe de casă, cu vreo solie, boierii, fără să șovăie, cereau autorităților orașelor în care poposeau să le fie pregătite bucate de post.

Străinii, îndeosebi, nu puțini la număr, pe care curiozitatea sau interesele i-au purtat prin cele două țări românești de-a lungul vremii, aduc mărturie că unii dintre localnici posteau chiar mai mult decât cereau canoele. Erau respectate cele patru posturi mari de peste an, se postea miercurea și vinerea, de asemenea înainte de împărtașanie, dar se pare că pentru destui mireni luna era tot zi de post. La fel erau întâmpinate și alte sărbători, precum cele ale sfinților Atanasie, Grigore sau Dumitru, Tăierea Capului Sfântului Ioan ori Înălțarea Sfintei Cruci.

Mai grav decât omorul

Potrivit cruditului Dimitrie Cantemir și medicului Constantin Caracaș, școlit la Viena, care la începutul secolului al XIX-lea profesa în București, această obișnuință avea și o cauză. Firi superstițioase, moldovenii și muntenii erau înclinați să se teamă de draci și de duhuri rele și de aici zelul lor într-ale credinței. Mai ales grija femeilor de a păstra tradiția nu a trecut neobservată. Tot Cantemir, în a sa *Descriere a Moldovei*, pomenește că unele dintre ele, fără să îmbrace haina monahală, alegeau să nu se atingă de carne toată viața. Ce i-a surprins pe majoritatea străinilor este tocmai strictețea de

care dădeau dovadă atât moldovenii, cât și muntenii, pentru care încălcarea postului nu ar fi fost justificată nici măcar de o boală grea, de starea de sarcină ori de vreo altă mare nevoie. O asemenea ispravă era socotită ca fiind mai gravă decât furtul sau omorul.

Faptul că, deși era prima săptămână a Postului Mare din anul 1658, Mihnea al III-lea și oștenii săi au fost nevoiți să mănânce numai carne, fiindcă din cauza răz-

boiului altele dintre cele ale gurii lipseau, iar în Târgoviște nu mai era nimeni care să le facă pâine, nu s-ar fi întipărit în mintea contemporanilor dacă în concepția lor acest lucru nu ar fi fost ceva neobișnuit și nepotrivit. Ioan-vodă cel Viteaz, zis Armeanul, Gașpar Graziani și Dumitrașcu Cantacuzino au

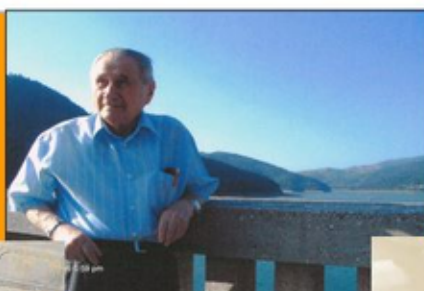
rămas și ei în amintire ca domni ai Moldovei care nu s-au ferit să necinstească sfintele posturi, trecându-se cu vederea că obiceiurile și credința lor erau altele decât cele ale țării.

Ne putem da seama cât de puțină îngăduință aveau oamenii timpului în privința nerespectării postului, dacă citim scrisoarea pe care Radu și Constantin Cantacuzino, fiii lui Ștefan-vodă Cantacuzino, i-au trimis-o Patriarhului Ierusalimului Hrisant Notara, la 13 februarie 1728, din Viena, unde pribegiseră. Din acest motiv, dar și mai mult pentru că unul dintre ei suferea de „oarecare slăbiciune trupească”, ei l-au rugat pe înaltul ierarh să fie milostiv și să trimită „binecuvântare și voie în scris ca să putem mânca de fruct”, neuitând să menționeze că „pentru a nu se face scandal, va rămânea ascuns ce ni vei trimite”. Așadar, purtarea nimănui nu scăpa de ochii iscoditori ai comunității, abaterea – mai precis, ceea ce

Prima săptămână a postului, numită și Săptămâna lui Sântoader (de la Sf. Mare Mucenic Theodor din Tiron, cel care a introdus coliva în practicile bisericești) este întâmpinată cu bucurie

Profesorul Panaite Mazilu s-a născut la 21 martie 1915. Împlinește în această lună 100 de ani.

În urmă cu zece ani, acad. Radu Voinea îi consacra un articol din care reproducem câteva fragmente.

Profesorul și două dintre creațiile sale: Aerogara Băneasa (stânga) și Casa Presei Libere

PROF. UNIV. ING. PANAITE MAZILU AȘA CUM L-AM CUNOSCUȚ

Academician RADU P. VOINEA

Ar trebui să încep cu fericita clipă în care l-am cunoscut, dar am impresia că l-am cunoscut dintotdeauna, o impresie pe care o am despre toate persoanele de care m-am atașat sufletește.

Era în anul 1948. Eram asistent la Politehnica din București, la cursul de Mecanică pe care-l ținea profesorul Aurel Persu, la Facultatea de Electromecanică. La propunerea profesorului Aurel A. Beleş, am fost numit, în același an, asistent și la proaspătul Institut de Construcții, înființat în acel an, la catedra de Rezistența Materialelor, împreună cu Alexandru Diacon și cu Ovidiu Russu. Atunci am avut fericitul prilej să-l cunosc pe Panaite Mazilu, care fusese până în acel an asistentul profesorului Aurel Beleş la cursul de Mecanică și care acum era conferențiar la cursul de Statica Construcțiilor. Am redactat atunci, împreună cu profesorul Aurel A. Beleş, un curs de Rezistența Materialelor pentru inginerii constructori, care a apărut în Editura Tehnică și la care controlul științific a fost făcut de profesorul Panaite Mazilu. Cu acel prilej l-am cunoscut și mai bine și am avut ocazia să-mi dau seama de calitățile sale deosebite.

Anul 1948 a fost anul marilor reforme. Academia Română a fost și ea reorganizată, după modelul sovietic, devenind nu numai un for de consacrare, ci și o instituție activă, cu

unități de cercetare proprii. Profesorul Nicolae Profiri, care fusese ales membru corespondent al Academiei Române la 1 iunie 1948 și membru titular activ în același an la 12 august, și-a format un colectiv de „colaboratori externi ai Academiei Republicii Populare Române“, neremunerați, cărora le cerea să elaboreze lucrări științifice ce urma să fie comunicate la sesiunile științifice și publicate în revistele Academiei. Îmi amintesc componența colectivului: Andrei Caracostea, Ion Stănculescu, Alexandru Stoenescu, Mircea Mihăilescu, Nicolae Borza, Cristea Niculescu, Panaite Mazilu și Radu Voinea. Ne întâlneam în casa profesorului Cristea Niculescu, unde discutam despre orice, numai despre probleme științifice nu. Niciunul dintre noi nu era membru de partid. Consideram însă că, potrivit uzanței din acele timpuri, este bine să prezentăm în referatele noastre o scurtă introducere politică, care, bineînțeles, nu avea nicio legătură cu restul referatului. Evident, lui Profiri nu-i plăceau aceste introduceri, dar cum să spună, când el, nu numai că era membru al Partidului Comunist Român, dar era și ministrul Co-

le lipseau, pe toate acestea mâncându-le cu pâine, ba încă mai multă decât în zilele obișnuite. Izvoarele nu ascund că unii dintre boieri nu renunțau să întindă mese îmbelșugate și să fie lacomi la mâncare nici măcar în post. Nepotrivită purtare pentru un creștin cu frică de Dumnezeu, pe care Mitropolitul Antim Ivireanul a condamnat-o în predicile sale. „Nu iaste cu puțință nicidecum un om să fie și iubitoriu de mâncări și iubitoriu de Dumnezeu“, spunea el și de aceea îi certa pe toți cei care socoteau postul o corvoadă, care erau ursuzi și apatici în timpul acestuia, înfrânându-și cu greu poftele alimentare și căutând neconștient motive de scăpare.

Masa de Lăsatul Secului rămasă întinsă

Ce vor fi crezut moldovenii și muntenii de odinioară despre post și de ce mulți dintre ei îl urmau cu atâta strășnicie, totuși? Gândurile lor abia răzbat din textul documentelor. Poemul care înfățișează jalnica poveste a uciderii, la Snagov, în noaptea de 20 decembrie 1663, a postelnicului Constantin Cantacuzino – boier muntean de seamă, tatăl viitorului domn Șerban Cantacuzino – este un astfel de document. „Eu să-m păzescu biserica și să mă pocăiescu./ Și să-m postescu sufletul, de moarte să gândescu!“, ar fi spus el la un moment dat. Om evlavios, după cât ne lasă versurile să înțelegem, postelnicul Cantacuzino pare să fi socotit că postul este mai de folos sufletului și că folosul acesta se arată abia după ce viața omului pe pământ se va fi sfârșit. Prin urmare, dimensiunea spirituală a postului trebuie să fi contat pentru el și am bănuî că la fel gândeau și alții asemenea lui.

În lumea satului românesc, la începutul celui de-al XX-lea secol, se știa, de asemenea, că postul „a fost așezat“ de Hristos și de Apostoli, că el „însamă

mare lucru înaintea lui Dumnezeu“ și că, însoțindu-l cu rugăciune și cu fapte bune, se „capătă Împărăția Cerului“. Nu dispăruseră însă nici convingerile că cel care mănâncă luna de fruct „pățește ceva“, că pentru vite „îi rău de dihanii“ și că este „amar“ de „cine postește lunile și le lasă“, deopotrivă, că „îi curge sânge din nas vara“ celui care mănâncă pește vinerea. Se credea și că la intrarea în Postul Paștelui, ar fi bine ca masa de Lăsatul Secului să rămână întinsă, „căci peste noapte vine norocul și mănâncă și el“, urmând ca a doua zi să se termine tot ce mai era pe masă, iar firimiturile să fie date păsărilor din curte, pentru ca vara să nu dea muștele în ochi, iar ouăle să fie gustoase. Totodată, găinile celui care continua să mănânce ouă și după ce se trecea de jumătatea Păresimilor nu se mai ouau.

Este evident că, pe lângă posibila și îndepărtata răsplătă din Ceruri, urmările imediate – cât se poate de palpabile și nu tocmai plăcute – ale încălcării postului au continuat să cântărească greu în conștiința populară chiar și în vremuri foarte apropiate zilelor noastre, așa încât ne-am putea explica în mare măsură ce i-a determinat pe muntenii și moldovenii de odinioară – am bănuî că nu tocmai puțini – să acorde postului într-atât de multă însemnătate. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

„construcții masive“. Eu predam cursul de Mecanică la studenții din primii doi ani, iar profesorul Mazilu cursul de statica construcțiilor.

În anul 1962, profesorul Aurel A. Beleş s-a pensionat pentru limită de vârstă. Atunci profesorul Ștefan Bălan, șeful Catedrei de Mecanică și ministru adjunct al Învățământului, l-a chemat pe rectorul Institutului de Construcții, Vasile Nicolau, și i-a dat dispoziție ca nu cumva să-l lase pe Koricinski, cunoscut pentru gafele sale, să treacă de la Facultatea de Hidrotehnică la cea de Construcții Civile, în locul profesorului Beleş. Mai mult, fără să-l întrebe pe profesorul Mazilu, a hotărât ca dânsul să treacă de la cursul de Statica Construcțiilor de la Facultatea de Construcții Civile, la cursul de Rezistența Materialelor, la aceeași facultate.

Din anul 1962 profesorul Mazilu a căpătat dreptul de a conduce doctoranzi. Până în prezent un număr de 30 de ingineri au obținut titlul științific de doctor sub conducerea dânsului.

Remarcabile sunt construcțiile studiate, proiectate și executate de dânsul sau sub conducerea dânsului. Stau măturie: Atelierele C.F.R. din Iași, Ploiești și Brașov, Palatul Scânteii (azi al „Presei Libere“), Aero-gara Băneasa (îndeosebi cupola), Teatrul Municipal din Brașov, hangarul aeroportului Otopeni (azi „Henri Coandă“), consolidarea unor clădiri avariate după cutremurul din 4 martie 1977, îndeosebi Aula Facultății de Drept etc.

Profesorul Mazilu este membru al unor importante foruri științifice și tehnice internaționale și naționale: Asociația Internațională de Poduri și Șarpante (Elveția), Asociația pentru clădiri înalte (Tall Buildings U.S.A.), Asociația Inginerilor Constructori din

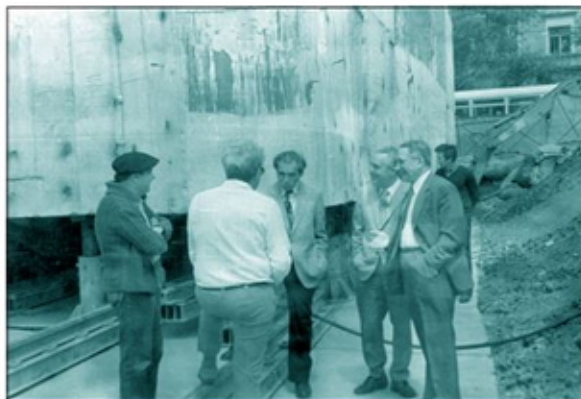
În centrul imaginii...

România, al cărei președinte este, Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice de Construcții din București din 1998 etc.

Am lăsat intenționat la urmă relațiile profesorului Panaite Mazilu cu Academia Română. Ele au început odată cu calitatea sa de student la Politehnica din București. A primit atunci o bursă a Academiei, din fondul Vasile Adamache. Al doilea contact, acela de a deveni membru al înaltului for de cultură al țării, a întârziat foarte mult. Timp de 16 ani, din 1974 până

în 1990, nu s-a făcut nicio alegere de noi membri, dacă o excludem pe cea a lui Nicolae Ceaușescu, deși numărul membrilor Academiei scăzuse de la 228 la mai puțin de 100. În 1990, președintele Secției de Științe Tehnice a Academiei Române era academicianul Ștefan Bălan. N-am înțeles de ce avea rezerve la propunerea ca profesorul Panaite Mazilu să devină membru al Academiei. În anul 1991 Ștefan Bălan a încetat din viață. În acea perioadă s-a pus problema întineririi Academiei, ajungându-se la formula de a fi aleși noi membri corespondenți numai dintre persoanele care n-au împlinit încă 65 de ani. Pentru cei care au depășit vârsta de 65 de ani, s-a creat o categorie specială de membri ai Academiei Române, membri de onoare. Și astfel, la 12 noiembrie 1993, când profesorul Panaite Mazilu avea peste 78 de ani, a putut fi ales membru de onoare al Aca-

demiei Române. Fi-rește că profesorul Mazilu ar fi meritat mai mult. De altfel și dânsul obișnuia să spună uneori, firește în glumă: „Am început relațiile cu Academia Română în calitate de bursier Adamachi și am ajuns astăzi la calitatea de membru de onoare, care, este tot un fel de «bursă Adamachi!»“. ■

... și pe unul dintre șantierele de transla-re a unor edificii în Bucureștiul supus demolării în anii '80

municațiilor. Până la urmă, a găsit un mod de a-și exprima părerea: „Introducerile acestea politice, observ eu, sunt comune tuturor referatelor. Or, dumneavoastră știți ce se face cu factorii comuni în matematică!”

Intre timp, luase ființă Institutul de Mecanică Aplicată, al cărui director era academicianul Elie Carafoli. Pătrunseseră acolo, alături de cercetători serioși, și o serie de neaveniți, membri de partid,

unii cu titlul de candidat în științe tehnice, obținut în U.R.S.S., despre care se afirma în glumă că se întorseseră în țară doar cu prima parte a titlului, cea de „candidat”, partea a doua a titlului, deci știința, rămăsese în U.R.S.S.! Aceștia nu vedeau cu ochi buni colectivul de colaboratori externi al academicianului Profiri. Pe de altă parte, ședințele colectivului erau din ce în ce mai rare, iar participarea din ce în ce mai redusă. La cele mai multe lipsea și Profiri. S-a întâmplat odată să vină Profiri și să nu găsească pe nimeni. Atunci a trimis mașina ministerială după profesorul Mazilu și după mine și ne-a adus la sediul Societății Politehnice de pe Calea Victoriei. Ne-a întrebat de ce n-am venit. Profesorul Mazilu s-a uitat la mine, iar eu la dânsul. Până la urmă, a răspuns dânsul, arătându-i ministrului Profiri că în revista de mecanică aplicată a Academiei Române, al cărei redactor responsabil era chiar academicianul Profiri, apăruse un articol complet greșit, scris

de rectorul Nicolae Korcinschi, care devenise foarte cunoscut prin gafele pe care le făcea la curs și de care râdeau în primul rând studenții. Eu am completat arătând și greșelile elementare pe care Korcinschi le-a făcut într-un curs de Rezistența Materialelor litografiat. Când a văzut despre ce este vorba, Nicolae Pro-

În 1927...

firi ne-a acuzat că l-am lăsat pe Korcinschi să publice și ne-a cerut ca pe viitor să-l anunțăm când apar asemenea probleme.

În anul 1953, în revista săptămânală *Contemporanul* a apărut un articol critic la adresa a doi profesori eminenți ai Institutului de Construcții: Aurel A. Beleş și Henri Theodoru, acuzați de cosmopolitism, pentru că folosesc cărți occidentale pentru a-și pregăti cursurile, în loc să le folosească pe cele sovietice.

A avut loc o adunare a cadrelor didactice și studenților, pentru a combate această atitudine a celor doi profesori care au desconsiderat știința sovietică, cea mai avansată din lume. Sfătuit de mine, profesorul Beleş nu a protestat, considerând protestul inutil. În schimb, profesorul Theodoru s-a dezlănțuit. Concluzia trasă de Silviu Brucan, pe atunci șeful Catedrei de marxism-leninism, a fost: „Henri Theodoru este un tigrul fioros, în timp ce profesorul Beleş este o vulpe șireată, care încearcă să ne convingă că de acum înainte va mânca numai iarbă”.

Când s-a înființat, Institutul de Construcții avea o facultate de așa-zise „construcții masive”, considerată cea mai importantă dintre facultăți. Aici predau academicianul Ștefan Bălan, Nicolae Korcinschi, candidații în științe tehnice înapoiți din U.R.S.S., mă rog, toate „somitățile”, iar profesorul Beleş, profesorul Mazilu și alții predau la o facultate mai „modestă”, cea de construcții civile și industriale. Când și-au dat seama de importanța Facultății de Construcții Civile și Industriale, în mijlocul anului universitar, profesorul Panaite Mazilu și cu mine am fost trecuți de la Facultatea de Construcții Civile și Industriale la Facultatea de Hidrotehnică, nou înființată în locul facultății de

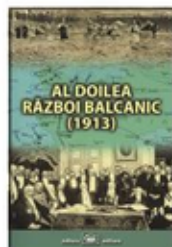
... și în 1940

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **DOCUMENTE DIPLOMATICE ROMÂNE, seria I, vol. 13, 1886** (editori: Alin Ciupală, Antal Lukács, Lidia Trăușan-Matu; sub egida Ministerului Afacerilor Externe și a Institutului Diplomatic Român)

Editura și Tipografie Monitorul Oficial, București, 2014, 361 pp.

● **AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC (1913)** (sub egida Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române; coord. general-maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu, prof.univ.dr. Nicolae Șerban Tanașoca)

Editura Militară, București, 2014, 244 pp.

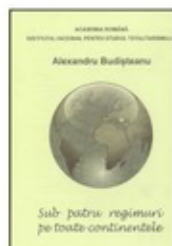
● **SCRISORI CĂTRE STALIN SAU SPOVEDANIILE CELOR OCUPAȚI. 1947-1953** (editor Mariana S. Țăranu)

Editura Pontos, Chișinău, 2014, 500 pp.

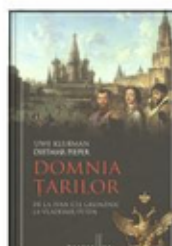
● **Cornel I. Scafeș, Ioan I. Scafeș – REGIUNEA ÎNTĂRITĂ FOCSANI-NĂMOLOASA-GALAȚI 1888-1916**

Editura ALPHA MDN, București, 2014, 100 pp.

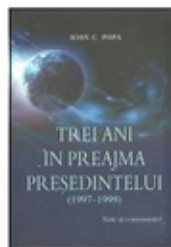
● **Alexandru Budișteanu – SUB PATRU REGIMURI PE TOATE CONTINENTELE** (sub egida Academiei Române)

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014, 604 pp.

● **Uwe Klubman, Dietmar Pieper – DOMNIA ȚĂRILOR. DE LA IVAN CEL GROAZNIC LA VLADIMIR PUTIN**

Editura Litera, București, 2014, 239 pp.

● **Ioan C. Popa – TREI ANI ÎN PRAJMA PREȘEDINTELUI (1997-1999)**

Editura Artemis, București, 2014, 248 pp.

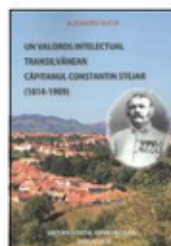
● **INSTITUTIA CENZURII COMUNISTE ÎN ROMÂNIA. 1949-1977** (volumul II; ediție, prefață și note de Liliana Corobca)

Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014, 383 pp.

● **Luciano Garibaldi – SECRETELE MORȚII LUI MUSSOLINI**

Editura Corint Books, București, 2014, 318 pp.

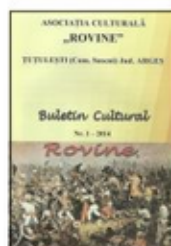
● **Alexandru Bucur – UN VALOROS INTELCTUAL TRANSILVĂNEAN. CĂPITANUL CONSTANTIN STEJAR (1814-1909)**

Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2014, 160 pp.

● **Viorel Domenico – COMANDOU DE PARTID ȘI DE STAT TIMIȘOARA**

Editura IRRD, București, 2014, 353 pp.

● **ROVINE** (Buletin Cultural editat de Asociația Culturală „Rovine“)

Nr. 1, 2014, 52 pp.

Telex Telex Telex Telex Telex

MECENATUL ȘI ARTA

Mecenatul are o tradiție îndelungată în Franța, iar Muzeul Luvru a transformat mecenatul într-un element de civism și civilizație. Fiecare vizitator sau doar admirator virtual al Luvrului poate dona sume începând cu 10 euro, iar aceste donații sunt folosite pentru achiziționarea sau restaurarea unor capodopere ale artei franceze și universale.

Prin programul *Tous mécène!* 11% din fondurile totale ale Muzeului Luvru provin anual din donații.

Acum o lună de zile s-a încheiat procesul de strângere de fonduri pentru achiziționarea unui obiect cu totul aparte, datând din secolul al XVIII-lea: *Masa de la Teschen*. *Masa Europei* sau *Masa Păcii*. Vânzarea unui astfel de obiect este un eveniment aparte, fiind vorba despre o capodoperă.

Povestea acestui obiect este și ea aparte. În anul 1779, războiul de succesiune la tronul Bavariei s-a încheiat prin semnarea Tratatului de la Teschen. Unul dintre artizanii acestei păci necesare echilibrului european era baronul de Breteuil, trimisul special al Franței.

Impresionat de activitatea baronului francez, unul dintre beligeranți, prințul elector de Saxa, în semn de mulțumire și prețuire, i-a dăruit acest obiect aparte.

Masa a fost realizată de Johann Christian Neuber, bijutierul Curții Saxoniei, care a placat lemnul cu bronz în trei nuanțe și a decorat tăblia mesei, marginile și picioarele acesteia cu 128 de esantioane de minerale, pietre semiprețioase și perle.

Tăblia mesei este ornată și cu cinci medalioane din porțelan de Meissen, pictate de Johann Eleazar Zeissig-Schenau (1737-1806), celebrând cu ajutorul acestor mici picturi eforturile baronului lui de Breteuil în favoarea păcii. Masa este însoțită de un livret explicativ care prezintă fiecare minereu folosit, proveniența și calitatea sa, o adevărată istorie a mineralogiei din secolul al XVIII-lea.

Masa de la Teschen i-a impresionat pe francezi din momentul sosirii sale în Franța, 1779, devenind un simbol al păcii. A rămas în proprietatea familiei Breteuil de atunci și până în 2014, când a fost propusă spre vânzare muzeului.

Au contribuit cu un milion de euro la achiziționarea acestei bucăți de istorie a Europei și a Franței 4 500 de donatori individuali, precum și câteva fundații din întreaga lume. Ea va fi expusă permanent la Luvru, din primăvara anului 2015.

JANE SEYMOUR ESTE... ANNE BOLEYN

Despre Anne Boleyn s-au scris cărți și s-au realizat filme. A fost una dintre cele mai cunoscute figuri din istoria monarhiei britanice și cu toate acestea nu s-a păstrat niciun portret contemporan cert al celei de-a doua soții a lui Henric al VIII-lea. Vinovat pentru această situație a fost chiar soțul ei. El a poruncit distrugerea portretelor care o înfățișau pe regina, presupus adulterină, după execuția ei din anul 1536. Portretele care au rezistat până în zilele noastre au fost realizate la sfârșitul secolului al XVI-lea, în timpul reginei Elisabeta I, fiica lui Anne.

Cotidianul britanic *The Telegraph* a publicat rezultatul unui test realizat cu un program de recunoaștere facială – ce a luat drept model o monetă contemporană ce o înfățișa pe Anne Boleyn – care pune la îndoială faptul că cele două portrete ale lui Anne Boleyn găzduite de National Portrait Gallery, din Londra, o reprezintă chiar pe nefericita regină. Mai mult, programul a arătat că portretul găzduit de Galeria de Artă din Bradford, West Yorkshire, aparține lui Anne Boleyn, și nu lui Jane Seymour, cea de-a treia soție a lui Henric al VIII-lea, așa cum afirmau o parte dintre istoricii britanici.

Portretul lui Anne Boleyn, găzduit de Galeria de Artă din Bradford, atribuit până acum lui Jane Seymour

1951-1973

Domnul Mircea Carp își încheie în acest număr amintirile (Magazin istoric, nr. 12/2014; 1-2/2015) din perioada cât a funcționat la postul de radio „Vocea Americii”, legate de conaționalii noștri stabiliți pe Noul Continent.

ROMÂNI ȘI COMUNITĂȚI ROMÂNEȘTI DIN AMERICA

MIRCEA CARP

Este în tradiția Americii de a permite și a încuraja toate naționalitățile să-și respecte trecutul în noua viață. Cu vremea, când, din motive politice, începeau să se încălzească relațiile dintre guvernele de la Washington și de la București, tot mai mulți tineri erau încurajați de preoți și de părinți să se ducă în țara de baștină și s-o cunoască pe viu, așa cum au făcut-o și bunicii lor între cele două războaie mondiale.

La Cleveland am întâlnit nu numai pe cei de la biserica ortodoxă, dar și parohi ai comunităților greco-catolică și baptistă, părintele George Băbuțiu și pastorul Pascu. Dar și alte personalități. Așa, de pildă, am întâlnit pe doi dintre vechii mei camarazi din armata română, frații Mihăilțan. Erau fiii preotului Mihăilțan pe care regina Maria, cu prilejul istoricei ei călătorii, în 1926, în Statele Unite (Magazin istoric, nr. 3/1995; 7/1997), i-a luat cu ea în țară și i-a înscris la Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu (liceu pe care l-am absolvit și eu, ani mai târziu, în 1942). După război s-au repatriat în Statele Unite. Profitând de întâlnirea noastră, ne-am amintit cu plăcere de Liceul de la Dealu, cât și de timpul petrecut în armata română.

Oricât de activi s-au dovedit vechii și noii emigranți ro-

mâni, nu au reușit sau nu au vrut să pătrundă în viața politică federală. Desigur, au fost unii care s-au afirmat în legislaturile locale, dar nu mai departe, spre deosebire, de pildă, de membrii Congresului de origine poloneză, sau maghiară (Tom Lantos, copil fiind, refugiat în urma Revoluției din Ungaria). Dacă nu-mi vine repede în minte numele vreunui *congressman* polonez, în schimb îmi amintesc de Zbigniew Brzezinski, devenit consilier șef al președintelui Jimmy Carter. I-am luat un interviu, la sfârșitul căruia, mai în glumă, mai în serios, după ce se stabilise o relație amicală între noi, i-am pus întrebarea de ce nu și-a schimbat numele? La care mi-a răspuns pe loc: „Dar dumneata, de ce nu ți l-ai schimbat?”, referindu-se la prenumele meu de Mircea. Vorbind de consilieri la Casa

Albă, nu se poate să nu-l pomenesc pe regretatul meu prieten, fost șef al Secției Românești și director adjunct al „Vocii Americii”, Șerban Vălimărescu.

Personal am făcut parte, în calitate de corespondent special al „Vocii Americii”, din delegațiile președinților Richard Nixon (1969) și Gerald Ford (1975), cu prilejul vizitelor istorice în România. Pe de altă parte, am relatat despre vizitele lui Nicolae Ceaușescu la Washington, Cleveland, New York și Chicago. De fiecare dată, Ceaușescu era întâmpinat nu numai de reprezentanții guvernului și autorităților americane, dar și de manifestații și proteste ale românilor și prietenilor lor, marcate inclusiv prin aruncarea de ouă crude.

A doua bisericuță – după cea din Cleveland – în stil româ-

MĂRTIȘOR

4

1759. Marchiza de Pompadour reușește să determine numirea lui Etienne de Silhouette în postul de controlor general al Finanțelor. El propune o scădere a pensiilor, un impozit pe domeniile nobililor, convertirea argintăriei lor în monete și chiar o taxă care să le fie prelevată celor care strângeau taxe, adică fermierilor generali. Cei bogați se vor plânge că au devenit doar o umbră față de ce fuseseră odinioară. Astfel, cuvântul *silhouette* ajunge să desemneze o formă redusă la maximum de simplitate. Câteva luni mai târziu, Ludovic al XV-lea pune să-i fie topită argintăria pentru a oferi el însuși un exemplu, dar când Silhouette propune ca monarhul să fie privat de sumele ce i-au fost alocate pentru jocuri și distracții, controlorul general este demis. „Ministeriatul“ lui nu durează decât opt luni.

5

1953. La Moscova mor în această zi Stalin și compozitorul Serghei Prokofiev. Viktor Erofeev, care are numai șase ani și va ajunge scriitor, observă că la înmormântarea ultimului nu a fost nicio floare. „Toată «verdețea» a mers la Stalin. Asta și este relația «dictator – artist». Dictatorul acaparează tot.“

7

1934. Elevul german Nikolaus F. scrie pe hârtie liniată, caligrafic, o scrisoare lui Hitler: „Deoarece la 14 martie 1934 împlinesc zece ani, îmi permit, ca elev din Saar, să vă adresez o rugămintă, stimate domnule Cancelar al Reichului. Am auzit atât de multe despre Dv. și am citit și în ziar, încât am o singură dorință: să-mi dăruieți de ziua mea o fotografie mare a Dv. Deoarece din cauza șomajului și a nevoilor nu mai intră nimic în pușculița mea, nu le pot adresa părinților această rugămintă.“ Lui Nikolaus i se va împlini dorința. Într-un plic, adresat lui și conținând un mesaj semnat de Albert Bormann (șeful cancelariei private a Führerului, din 1933 până în 1934, fraatele lui Martin Bormann, care a condus cancelaria partidului nazist) va găsi fotografia Führerului.

10

1797. Manolache logofăt menționează în Țara Românească „un vifor cum nu s-a mai pomenit“. „Au dat vifor foarte iute, cât au fostu foarte omor multu de dobitoace în partea câmpului. Că au ținut trei zile și trei nopți vântu cu zăpadă din munte. Iar la câmpu au bătut crivățu cel glumeț și au omorât oi, cai, boi de la pluguri, unde i-au apucat peste câmpu, și oameni și ciobani și herghelégii. Doi oameni și doi băiețandri au murit și ei degerați.“

28

1828. Sosit la Viena, violonistul Niccolò Paganini dă primul concert în acest oraș. Îl programează în Redutensaal, la ora 11.30 dimineața. O mulțime imensă umple teatrul încă de la ora 09.00, în sală fiind reprezentanți de seamă ai literaturii și muzicii vieneze. Uimit și entuziasmat, publicul, după ce ascultă un concert și o sonată, izbucnește în aplauze interminabile. Franz Schubert scrie într-o cronică: „Am auzit cântând un înger“. După câteva concerte, se instalează „mania Paganini“. În toate vitrinele apar portrete ale „infernă-divinului violonist“, cofetarii fac biscuiți à la Paganini, bucătarii șnițele și cotlete à la Paganini, cizmarii pantofi à la Paganini, iar moda feminină și masculină copiază chipul artistului: panglici, eșarfe, cravate à la Paganini, bastoane cu măciulie în forma capului violonistului, batiste, nasturi, pipe, tabachere, abajururi îi reproduc chipul. Buclele doamnelor, așa cum cad pe umeri, imită coafura inconfundabilă a maestrului. Chiar și o lovitură de la jocul de biliard îi va purta numele, pentru că amintește o mișcare cu arcușul a lui Paganini.

31

1814. În această seară ministrul Talleyrand, „cel mai bun mâncău a Franței“, cum este supranumit, are onoarea să îl primească pe țarul Alexandru I al Rusiei pentru unul dintre faimoasele lui dineuri, care i-au adus o reputație internațională. La ora 19.00 convivia sunt la masă. Pentru a impresiona această înaltă elită diplomatică, bucătarul Antonin Carême prepară o creație proprie: „melci à la bourguignonne cu unt și pătrunjel“. Două secole de atunci această rețetă simbolică a gastronomiei franceze se păstrează pe lista de meniuri a restaurantelor din Hexagon.

emisiuni, ca de altfel toate posturile de radio și televiziuni din America, sunt subvenționate de firme, asociații, instituții etc., dar nu de guvernul federal sau guvernele locale. Este vorba de subvenții strict particulare. Ascultătorii află astfel în primul rând multe noutăți din viața comunităților lor. Regia, pregătirea informațiilor și crainicii toți sunt de limba română. Totodată, apar ziare și reviste în limba română. Unele cu o durată mai lungă, altele de scurtă apariție, depinzând de interesul evenimentelor cititori, cât și de subvenții.

Am avut prilejul să stau de vorbă cu unul dintre acești ziariști americani de origine română care, încă după Primul Război Mondial, s-a afirmat în presa engleză din Cleveland cu o idee năstrușnică. Este vorba de Teodor Andrica, vechi emigrant în Statele Unite. Lucra la ziarul *Cleveland Plain Dealer*. Constatând interesul românilor americani față de situația din locurile de unde au emigrat, s-a hotărât să se ducă o dată sau de două ori pe an în aceste regiuni (Ardeal, Banat), să viziteze satele și orașele, să stea de vorbă cu rude ale celor care emigraseră în America sau cu alți oameni. Reîntorcându-se la Cleveland, Teodor Andrica a publicat, în amintitul ziar, ce a văzut, cu cine a stat de vorbă. Desigur, aceste informații au atras imediat atenția nu numai a

românilor din Cleveland, dar și din alte regiuni în care locuiesc români-americani. Spre începutul anilor '30, pe măsură ce mulți români-americani își trimiteau copiii la studii în România, interesul pentru articolele lui Teodor Andrica a scăzut. Dar inițiativa lui și valoarea articolelor pe care le publica vor rămâne înscrise în istoria americanilor de origine română, cât și a presei locale în limba engleză.

Printre ziarele care au apărut la un moment dat, în limba română, și au avut o circulație destul de mare, mai ales în rândul refugiaților și al noilor emigranți, a fost *Universul*, editor și proprietar Aristide Buhoiu, realizator la TVR, emigrat în S.U.A. Un ziar bineînțeles cu multe știri new-yorkeze și din Statele Unite, dar, de asemenea, cu informații din România. Avea o circulație destul de mare. După evenimentele din decembrie 1989, ziarul a fost adus și în România. Pentru cei care poate nu știu, unul dintre cele mai mari ziare românești până la venirea regimului comunist în România a purtat numele de *Universul*, director fiind Stelian Popescu.

După ce am plecat de la radio „Vocea Americii” și

eram director la radio „Europa Liberă”, la München, am avut ocazia să aflu de existența și să primim la redacție un ziar care a apărut în Statele Unite, spre sfârșitul anilor '80, *Lumea liberă*. Din conducere făceau parte Cornel Dumitrescu și Dan Costescu. Un ziar bun, informativ, cu articole și editoriale bine gândite. Din păcate, și-a încetat activitatea în 2005.

Poate unul dintre cele mai vechi ziare ale românilor americani a fost *Solia*, care și-a făcut apariția în anul 1936. El apare și astăzi. Am recurs la amabilitatea scriitorului Virgil Nemoianu, directorul cultural al Episcopiei, pentru câteva cuvinte despre această frumoasă realizare românească: „*Gazeta și Calendarul Solia*, organul oficial de presă al Episcopiei Ortodoxe Române din America, Vatra Românească, Jackson, Michigan, apar neîntrerupt de peste 70 de ani. O performanță cu totul remarcabilă într-o țară cu o istorie semnificativă, relativ scurtă, și o performanță cu totul ieșită din comun pentru ceea ce, în lipsa unui termen mai bun, poate fi numit «spațiul cultural românesc».

Publicația *Solia*, sub îndrumarea ÎPS Arhiepiscop Nathaniel și sub redacția arhidiaconului David Oancea, a dovedit o excepțională continuitate de ținută și gând.

Solia, de la apariția ei, a fost adresată comunității românilor americani orto-

Imagine de la inaugurarea Vetrei Românești, Detroit, iulie 1938

nesc, de data aceasta bucovinean, este cea de la Vatra Românească, lângă Detroit. Aici se află și sediul Episcopiei Ortodoxe Române din America. O altă surpriză plăcută a fost întâlnindu-l pe părintele Richard Grabovski, originar din Rm. Vâlcea. Cu Richard, în anul 1934, am dat examen la Liceul Militar, el pentru Craiova, eu pentru Iași. Ne-am reîntâlnit în trenul care, în vara lui 1942, ducea 200 de elevi români către școlile militare din Germania. El pentru administrație, eu la cavalerie-tancuri. Nu ne-am revăzut decât după ce am emigrat în America, în 1951, și când l-am regăsit în haine preoțești la Vatra. M-a condus și mi-a arătat tot ce era de văzut la Vatra Românească. Am cunoscut și preoți în civil din administrație și bineînțeles am vizitat lăcașul de închinăciune „Sf. Maria”. Între timp, această biserică, ca și biserica „Sf. Maria” din Cleveland, a fost ridicată la rangul de catedrală.

La Cleveland am fost invitat într-o seară la restaurantul „Black Angus”, din centrul orașului, unde, scria în ghid, „se servesc cele mai bune *T-bones steak-uri*”. Proprietar era Ted Miclău. Un restaurant de unde nu lipsesc nici ediliile orașului, nici românii de tot soiul. În Cleveland există și o bancă românească, pe al cărui vicepreședinte mi-a făcut plăcere să-l cunosc în persoana fostului ofițer de aviație română Pițurcă. Căsătorit

Richard Grabovski
(sursa Rador)

cu proprietara băncii, a urmat toată ierarhia din momentul în care a fost angajat conțopist. Astăzi, numele îi este cunoscut de toți cei care au de-a face nu numai cu banca românească din Cleveland, dar și cu alte instituții bancare din marile orașe.

Pe mulți dintre românii din Cleveland, ca și din alte localități pe unde am colindat cu microfonul „Vocii Americii”, i-am cunoscut duminica la biserică sau la diversele manifestări, cu prilejul aniversărilor sau serbărilor naționale românești. La astfel de manifestări obișnuia să apară primarul orașului sau chiar guvernatorul statului. Obicei

pe care-l întâlnești și la manifestările celorlalte naționalități. Sunt unii dintre reprezentanții autorităților care încearcă să stimuleze cât mai mult aprecierile audienței. Așa de pildă, învață câteva cuvinte românești pe care le rostesc la începutul, la sfârșitul, sau în timpul rostirii cuvântării. Sunt însă și apariții mai insolite. De pildă, îmi amintesc de guvernatorul din Michigan, de fapt în viața civilă proprietarul unei mari firme de articole de broderie. Acesta obișnuia să apară de fiecare dată cu un papion în culorile drapelului țării de origine a naționalității care sărbătorea, papion pe care guvernatorul îl dăruia apoi unei personalități românești de la dreapta sau stânga sa, de la masa de onoare. Bineînțeles, în aplauzele tumultuoase ale audienței. Să nu uit faptul că în spatele podiumului se găsesc drapelele american și român și că se întonează imnurile respective. Prezenți sunt, de asemenea, reprezentanții bisericilor ortodoxă, greco-catolică și baptistă, cele trei mari biserici românești din America.

Este un obicei în Statele Unite ca, fie în cadrul emisiunilor posturilor de radio sau televiziune, fie în chip independent, să aibă loc și emisiuni în diferite limbi. La Cleveland, la Detroit, la New York și la Los Angeles am ascultat astfel de emisiuni, de durată mai scurtă sau mai lungă, cu informații locale, naționale sau chiar cu referire la țările de origine. Aceste

Capela „Sfânta Maria”, Vatra Românească, Detroit

Pastila de cuvinte

Adesea eponimele, al căror traseu etimologic îl urmărim încă din numărul 5/2014 al revistei, ascund povești istorice pilduitoare sau ne invită la călătorii în locuri îndepărtate, cu cartea de geografie sub braț.

ALTE ȘI ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Faianță este un cuvânt care înseamnă „produs ceramic cu cel puțin o față glazurată”. Din faianță se execută plăci pentru placaje, veselă sau obiecte decorative. La originea sa se găsește numele orașului italian Faenza din provincia Ravenna, renumit centru de ceramică, unde s-a organizat și un muzeu internațional al ceramicii. Vechea sa denumire era Faventia. Orașul Faenza a aparținut Papei Iulius al II-lea și a fost cucerit de Napoleon în 1797. În acest oraș sa născut, în anul 1608, fizicianul și matematicianul Evangelista Torricelli, elev al lui Galilei. Astăzi are peste 50.000 de locuitori.

Faianța a apărut în Orient, cu multe secole înainte de a ajunge în Europa; încă din secolul al VIII-lea se fabrica în Asia o faianță foarte apreciată. Secretul de fabricație a fost transmis arabilor, care l-au adus și în Europa: în insula catalană Majorca (numită în spaniolă Mallorca, din vechiul nume *Baleares Major* „cea mai mare

din Baleare”), unde se fabrică un tip de faianță care se cheamă *majolica*, apoi în Sicilia și la Veneția, în secolul al IX-lea.

Cuvântul *faianță* provine la noi din fr. *faïence*.

Falern se numește un „vin produs în Campania”, foarte apreciat în Antichitate. Denumirea vinului vine de la numele propriu *Falerno*, al unui ținut deluros din Campania. În epoca antică aici se producea un vin foarte tare, care căpăta, după zece ani, un buchet și un parfum deosebite. În prezent, vița-de-vie pentru acest vin se cultivă în împrejurimile orașului Napoli.

Fanariot era denumirea dată oricărui reprezentant al vârfurilor populației orășenești grecești din Imperiul Otoman; începând din secolul al XVI-lea, aceștia au avut un rol important economic și social. Din rândurile lor au fost aleși dregători ai Porții Otomane, au fost trimiși domni în Moldova (în perioada 1711-1821) și în Țara Românească (între 1716-1821). Numele de *fanariot* provine de la un cartier din Istanbul locuit de greci (*Fanar*, în turcă *Fener*). Din 1453 este și reședința patriarhului ortodox.

Far este, la originea îndepărtată, numele unei insule (*Pharos*) din vecinătatea Alexandriei, unde a fost construit în secolul al III-lea î.H. un turn înalt din marmură albă, care avea un dublu scop: acela de a călăuzi navele semnalizând prin foc în timpul nopții, iar ziua prin fum, precum și pe acela de a putea vedea din înălțul său navele de la peste 100 de mile depărtare. Construit de arhitectul Sostrates din

Unul dintre domnii veacului fanariot, Nicolae Mavrogheni (1786-1790), într-o plimbare la Șosea

docși. În această privință trebuie făcute câteva precizări.

«Români-americieni» înseamnă cu totul altceva decât «români în America». «Românii-americieni» sunt parte a națiunii americane, dar ei păstrează anume trăsături distincte, poartă credința strămoșilor lor și exprimă «modelul existențial românesc», înțelegerea românească a diferenței dintre bine și rău. Toate aceste trăsături sunt perene, veșnice și nu are absolut niciun fel de importanță în ce limbă sunt ele purtate. Cineva poate să le poarte respect și prețuind vorbind exclusiv englezește și altcineva le poate trăda vorbind exclusiv românește.

In această privință *Solia* a demonstrat înțelegerea deplină a diferenței de categorie dintre «tradiție», trăirea în și prin Duh, și «tradiții» care, fundamental, sunt creații ale momentului istoric repede trecător. Mai mult încă, *Solia* a înțeles deplin că «litera ucide și Duhul face viu» (Sfântul Pavel, Corintieni II, 3, 6) [...] *Solia* poate fi oferită ca un exemplu de continuitate în duh și în istorie.

În timpul în care eram șef al secției române la „Vocea Americii”, am colaborat cu mai toate publicațiile românești și posturile care emiteau în limba română, oferindu-le de la redacția noastră mai ales informații despre situația din țară și primind de la ei revistele sau zia-

Ca și în cazul cărții mele «*Mircea Carp, să auzim numai de bine*» (Editura Polirom, Iași, 2013), Veronica Nanu mi-a fost de un ajutor de neprețuit în redactarea și editarea acestor amintiri. Îi rămân recunoscător și îi mulțumesc.

rele respective, cât și verbal, când era cazul, informații însemnate.

Pentru mine, relațiile, ca să spun așa, oficiale, ca și cele particulare cu americanii de origine română, mai vechi sau mai noi, au rămas unul dintre marile momente ale prezenței mele în Statele Unite. Nu pot să uit că americanii de origine română au fost prezenți prin manifestări, petiții, audiențe și stabiliri de relații la Casa Albă pe vremea președintelui Woodrow Wilson, când, împreună cu delegații celorlalte popoare din Imperiul Austro-Ungar, cereau aplicarea absolută a principiilor wilsoniene, de autodeterminare. Fără îndoială că aportul și sacrificiul armatei române, relațiile și politica dusă de regele Ferdinand și regina

Maria și oameni politici români, în frunte cu Ionel Brătianu, abnegația și efortul compatrioților noștri din Lumea Nouă au contribuit în mod hotărâtor la făurirea României mari între granițele ei firești. Nu pot uita această contribuție, cât și aportul diplomatului Vasile Stoica (*Magazin istoric*, nr. 11,12/1994; 1, 11/1995; 12/2002) și al omului de stat Aurel Popovici.

Cei 20 de ani de exil petrecuți în Statele Unite au marcat și două momente importante din punct de vedere personal. Unul, fericit: la 17 octombrie 1965 s-a născut Mihai Petre, unicul meu fiu. Astăzi el însuși căsătorit, cap de familie, înalt funcționar NATO la Bruxelles. Al doilea moment, trist: a încetat din viață, la 1 septembrie 1972, soția Heidi, în urma unei operații.

Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat!

Afost o călătorie lungă, într-o țară cu adevărat cât un continent, în care, după ultimele statistici, trăiesc 1.500.000 de americani de origine română sau simplu români. Nu se poate să nu fi uitat sau omis locuri, evenimente, oameni. Nu pot decât regreta acest lucru și să-mi exprim speranța că și alții vor face călătorii similare în această lume, într-adevăr a tuturor posibilităților. Le-aș dori succes și le-aș ura să auzim numai de bine. ■

Vasile Stoica (în dreapta, în uniformă), printre participanți la Congresul românilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, sârbilor, croaților și rutenilor (New York, 15 septembrie 1918)

EDIT VON COLER: O SPIOANĂ „ÎNTOARSĂ“ LA BUCUREȘTI

În pânda de păianjen țesută de Mihail Moruzov (centru) s-au prins Pamfil Șeicaru (stânga) și Eugen Titeanu, pentru a o prinde pe Edit von Coler

GEORGE DAMIAN

Sosită la București pentru prima oară în mai 1938, Edit von Coler era un personaj interesant: verișoară cu soția atotputernicului Heinrich Himmler, nazistă convinsă, personaj monden la Berlin, unde promova cu fervoare în saloanele înaltei societăți doctrina hitleristă. Memoriile din epocă o descriu ca pe o femeie frumoasă și cu gust pentru lux. „O femeie, o rochie, un vis. Părul ei blond, împletit ca întotdeauna într-o coadă groasă, ridicată într-un coc decorativ fixat cu trei ace de corn. La urechi, cercei lungi de șapte centimetri din briliante în montură de platină; la capete două perle mari în alpaca nobilă. Rochia: din brocart francezesc turcoaz, lungă până la glezne și mulată, decolteu adânc și îngust, spatele de asemenea decoltat, iar de la nivelul soldurilor un cul de Paris lung, din șifon de mătase în culoarea asortată a brocartului. Pantofi asortați, din piele moale, foarte fină. O adiere de parfum fin francezesc“ așa era descrisă Edit von Coler de jurnalista americană Rosie von Waldeck.

Cnidos, farul a fost distrus de cutremurul din 1375. Insula se numește la fel până astăzi.

Faun este un cuvânt la a cărui origine îndepărtată stă numele unui personaj din mitologia romană, Faunus, reprezentat ca un bărbat cu picioare și coarne de țap, care făcea parte din cortegiul lui Bacchus. Era considerat zeul câmpurilor, al munților și al pădurilor. La originea numelui personajului mitologic se află, probabil, numele unui rege din Latium, care i-ar fi învățat pe locuitorii țării sale agricultura și creșterea vitelor.

În artă, imaginea lui Faunus (și a faunilor, în general) a cunoscut diverse reprezentări, cea mai cunoscută fiind grupul statuar „Faun și nimfa” al lui Rodin.

Fazan este un termen cu origine multiplă în română: a fost împrumutat din fr. *faisan*, it. *fagiano*, rus. *fazan*. Cuvântul *fazan* a fost atestat prima dată la Al. Odobescu.

La originea sa îndepărtată se găsește cuvântul grecesc *phasianos* „pasăre din Phase”; Phase era numele unui râu din Colchida ce se varsă în Marea Neagră, regiune unde trăiau fazani. Cuvântul grecesc a fost împrumutat în latină (*phasianus*) în epoca imperială; este atestat la Plinius cel Bătrân. Nu este sigur dacă termenul francez a fost luat din latină sau din provensalul *faisan* care, la rândul lui, poate fi un împrumut sau un termen moștenit din latină. Legat de numele păsării este cuvântul *fezandare* „proces de frăgezire a cărnii de vânat prin menținerea la o temperatură scăzută sau prin expunere la vânt timp de câteva zile”, creat de la verbul (*a*) *fezanda*, care a fost împrumutat din fr. *faisander*, cu același sens.

Sfântul Francisc de Assisi, în viziunea pictorului italian Giotto (1266-1337), ținând o predică păsărilor

Carnea de fazan era servită în Antichitate, la mesele grecești și romane, dar și în Evul Mediu occidental, unde fazanul și-a menținut statutul de delicată culinară. Imaginea fazanului apare în tablourile cu natură statică datorită strălucirii culorilor pe care le au penele lui. Tot în Evul Mediu, naturalistii au remarcat că fazanul „uită” să zboare înaintea câinelui de vânătoare și, de aceea, a devenit simbolul prostiei. De aici și sensul de „prost” al lui *fazan*.

Fenician este numele unei persoane aparținând populației care trăia în Fenicia. La originea îndepărtată a cuvântului este numele propriu *Phoenix*, fiul lui Agemor și frate al lui Cadmos și al lui Cilix. Acesta a plecat în căutarea surorii sale *Europa*, care fusese răpită de Zeus; s-a stabilit în Asia Mică, pe coasta răsăriteană a Mediteranei, iar de la numele său provincia respectivă s-a numit Fenicia. Fenicienii sunt un popor semit a căror limbă formează, împreună cu ebraica și moabita, grupul cananean. Alfabetul acestui grup lingvistic a servit

ca model pentru vechiul alfabet grec. Fenicienii au întemeiat multe orașe și colonii (în Cipru, Rodos, Sicilia, Sardinia, pe coastele Franței și Spaniei), printre care și Cartagina. Erau buni meșteșugari, negustori și navigatori.

Floră însemnând „totalitatea plantelor dintr-o regiune sau dintr-o epocă geologică” este un termen care are, la originea îndepărtată, numele *Flora* al zeiței primăverii, a florilor și a grădinilor din mitologia romană, căreia în mitologia greacă îi corespundea *Chloris* (de unde termenul *clorofilă* „pigment de culoare verde care se găsește în plante”). În cinstea Florei aveau loc în fiecare an, între 28 aprilie și 3 mai, *Floralia*, serbări câmpenești, populare, în care se celebra fecunditatea și rodnicia pământului.

Franciscan are sensul „călugăr aparținând ordinului întemeiat de Francisc de Assisi în 1209”. Acest tânăr, cu numele laic Giovanni Francesco Bernardone, era fiul unui negustor bogat. După ce, în urma unei bătălii, a fost rănit și făcut prizonier, s-a decis să întemeieze un ordin călugăresc care cultivă sărăcia, rugăciunea și singurătatea, guvernat de reguli care au primit aprobarea Papei Inocențiu al IX-lea. A călătorit în Maroc și Egipt, din dorința de a-i converti pe musulmani. S-a retras la Verona, în 1224, iar după doi ani, la moartea sa, Papa Grigore al IX-lea l-a canonizat. Imaginea lui a fost transmisă prin legende și povestiri numite *Fioretti*, care datează din secolul al XIV-lea; în frescele lui Giotto apare predicând păsărilor. ■

tului de Presă al Ministerului Agriculturii al Germaniei și în această calitate a întreprins o primă călătorie în România pentru explorarea posibilităților de colaborare economică dintre cele două țări. A făcut cunoștință cu Nicolae Malaxa (*Magazin istoric*, nr. 7/2003, 2/2012, 5/2013) și ministrul german la București, Wilhelm Fabricius, două personaje care aveau să joace un rol important în evenimentele ulterioare. Primul său raport transmis Ministerului Agriculturii de la Berlin remarcă eforturile Franței și Angliei de menținere a României în orbita lor economică și în același timp beneficiile pe care le-ar avea Germania în urma unei colaborări mai strânse cu România. Însă abia în toamna anului 1938, la 27 octombrie, avea Edit von Coler să reușească o performanță politică notabilă: în urma unei discuții prelungite moderează o împăcare între liderii etnicilor germani din România, îndeplinind astfel dorința ministrului german de Externe Joachim von Ribbentrop de unificare a comunității germane.

Cumpărată cu banii jos

La scurtă vreme după acest succes, Edit von Coler și-a pus serviciile la dispoziția lui Nicolae Malaxa, căruia i-a transmis o scrisoare în care

... în 1931...

și-a prezentat activitatea de până în acel moment. Această misivă venea într-un moment propice pentru talentele ei de propagandistă: exact în acea perioadă Nicolae Malaxa discuta cu ambasadorul german Fabricius eventualitatea înființării unui ziar cu orientare progermană la București. „Cunoscutul magnat al industriei și prieten intim al regelui, domnul Malaxa, cu care m-am întâlnit astăzi, mi-a prezentat pe larg planul său de a înființa un ziar propriu. Acest ziar ar fi destinat îmbunătățirii rela-

țiilor dintre România și Germania. Încă nu este hotărât dacă va înființa un ziar complet nou sau dacă va fi preluat unul deja existent. *Epoca*, al lui Grigore Filipescu, i-ar fi fost oferit ieftin”, afirma ambasadorul german într-o telegramă transmisă Ministerului de Externe de la Berlin, la 29 octombrie 1938. În aceeași convorbire cu diplomatul german, Malaxa îi transmitea acestuia că ar dori-o drept colaboratoare la noul ziar pe Edit von Coler, care îi lăsase industriașului român impresia că „ar fi capabilă să imprime acestui ziar orientarea dorită. Sarcina ei ar fi nu doar de a asista și consilia redacția ziarului, ci de a da acestuia formă și direcție”. Wilhelm Fabricius se declara de acord cu acest proiect și considera că „implantarea unui ziarist german în viitorul ziar al domnului Malaxa ar fi foarte utilă, fiind, de asemenea, o anumită garanție pentru faptul că acest ziar va fi orientat în sensul dorit de noi”.

În aceste condiții, Edit von Coler își ia un concediu de un an de la Ministerul Agriculturii unde era angajată și trece neoficial în subordinea Departamentului de Presă de pe lângă Ministerul de Externe de la Berlin, departament care îi arondează și un consilier din partea Serviciului Tehnic al acestui minister (cel mai

... și în 1910 (prima din dreapta), alături de fratele și sora ei

În vârstă de 43 de ani, Edit von Coler venea în România cu un trecut tumultuos: două căsătorii eșuate, un copil lăsat în grija rudelor și o mare ambiție de a juca un rol important în viața publică. Din trecutul ei nebulos se nasc bănuiele că ar fi fost colaboratoare a serviciului secret al armatei germane, Abwehrul condus de amiralul Canaris, pornind de la implicarea ei în câteva afaceri de spionaj, însă documentele

germane păstrate nu au confirmat acest lucru.

Unificatoarea comunității germane

Este vorba de „afacerea Sosnowski”: în anul 1924 la Berlin s-a stabilit polonezul Georg von Sosnowski, cavalier de Nalecs, care a pus pe picioare o rețea de spionaj formată din trei amante ale sale, alese din rândurile înaltei societăți. Benita von Falkenhayn, Renate von Natzmer și Irene von Jena, doamne cu relații în Ministerul Apărării de la Berlin, au strâns documente secrete pentru amantul lor polonez. Edit von Coler a fost și ea una dintre intemele lui Sosnowski, însă după arestarea acestuia și a rețelei sale în anul 1933, ea nu a avut de suferit, ceea ce a stârnit bănuiele cu privire la o relație de colaborare cu Abwehrul. În anul 1939 serviciile secrete franceze o bănuiau pe Edit von Coler că era agentă a Gestapo, iar presa britanică o desemna drept „agentă SS, a cărei armă este frumusețea”. Cu siguranță exista o mare confuzie în perioada interbelică în privința denumirilor exacte și rolurilor jucate de multele servicii secrete din cadrul Reichului nazist.

Jurnalista Rosie G. Waldeck, care a fost corespondenta revistei *Newsweek* la București, a dovedit o mare putere de pătrundere atunci când a descris-o pe Edit von Coler cu următoarele cuvinte: „La hotelul Athénée Palace,

toată lumea o privea pe doamna von Coler ca pe o Mata Hari a anilor 1940, dar această simplificare cu care se mulțumea toată lumea, era falsă. În zilele noastre, doamna von Coler era o Mata Hari în aceeași măsură în care o șarjă de cavalerie de la 1914 corespunde unei divizii de blindate de astăzi [...] Nu a fost o spioană a lui Hitler, ci o propagandistă în slujba lui. Munca ei a fost mult mai complexă și construită pe o bază mult mai realistă. Simpla seducție nu era suficientă. Propagandista trebuia să fie în același timp la fel de genială în diplomatie ca Jules Cambon [diplomat francez] și la fel de spirituală în conversația de salon ca Madame Recamier [patroana unui salon ce reunea elita politică și literară a Parisului din prima jumătate a secolului al XIX-lea]”.

În anul 1938, Edit von Coler era șefa Departamen-

Ministrul Germaniei la București, Wilhelm Fabricius

Edit von Coler, în anii când a fost la București...

lui Moruzov, Eugen Titeanu, subsecretar de Stat pentru Propagandă, s-a aflat și el în relații cu Edit von Coler. Trimisa Berlinului apare astfel în vecinătatea colaboratorilor apropiați ai șefului S.S.I. Mihail Moruzov, ceea ce ridică întrebarea pusă și de Constantin Argetoianu, anume care a fost rolul lui Nicolae Malaxa în pânza țesută în jurul propagandistei Reichului nazist.

În luna ianuarie 1939 Nicolae Malaxa a organizat pentru Edit von Coler, în casa lui, trei întâlniri extrem de importante: cu prim-ministrul Armand Călinescu, cu ministrul de Externe Grigore Gafencu și cu ministrul Palatului și confidentul regelui Ernest Urdăreanu. Conducătorii politicii interne și externe ai României din acea perioadă doreau ca trimisa Berlinului să îi prezinte în fața conducătorilor Reichului nazist ca fiind persoane de încredere. Pe de altă parte, rolul lui Edit von Coler la București era văzut astfel de ambasadorul german la București Wilhelm Fabricius: „Prin intermediul ei, există și posibilitatea de a transmite în mod discret informații autorităților române, lucru pe care Ambasada, din motive evidente, nu este în măsură să îl facă“.

Începând din ianuarie 1939, Edit von Coler este din ce în ce mai implicată în relațiile dintre România și Germania, în calitate sa de „ambreiaj diplomatic“, poziție în care a fost percepută ca atare de politicienii români și cei

germani. Doar că mesajele pe care Edit von Coler începe să le transmită la Berlin reflectă din ce în ce mai mult dorințele și viziunile politice ale României. Într-un raport din aprilie 1939 către Ministerul de Externe de la Berlin, Edit von Coler scria: „Germania trebuie să garanteze granițele românești. Prin gesturi de prietenie și printr-o cât mai timpurie demarare a colaborării concrete, Germania poate să influențeze România în favoarea ei, fără a-și pierde din prestigiu“. Edit von Coler revine în mod repetat în rapoartele sale asupra cererii ca Germania să garanteze granițele României. Din păcate, conducătorii naziști nu doreau să ofere o astfel de garanție. Fără să-și dea seama, Edit von Coler se transformase într-un releu de transmisie a dorințelor României față de Germania, în vreme ce activitatea sa de propagandă din București, deși intensă, nu era de natură să-i convingă pe români.

Cariera de „ambreiaj diplomatic“ la București a lui Edit von Coler s-a sfârșit brusc în vara anului 1940. Motivul a fost un interviu realizat de propagandista de la Berlin cu regele Carol al II-lea la 18 iulie 1940. În acel moment, suveranul ieșise din orice fel de calcule ale Germaniei naziste cu referire la România și nu era foarte îndepărtat momentul debarcării sale, iar gafa lui Edit von Coler a fost sancționată dur de diplomația de la Berlin. Nu este foarte clar ce au discutat

cei doi. Jurnalul regelui Carol al II-lea menționează întâlnirea cu Edit von Coler, însă rândurile care relatează discuțiile purtate sunt obturate. La doar zece zile de la acest interviu, la 28 iulie 1940, Edit von Coler a fost chemată la Berlin din poziția ministrului de Externe Joachim von Ribbentrop și nu i s-a mai permis să călătorească în străinătate pe tot parcursul războiului. Propagandista Germaniei naziste a încercat să explice întâlnirea cu regele Carol al II-lea susținând că a fost vorba de o întâlnire particulară, în decursul căreia au fost discutate teme economice, însă toate aceste eforturi au fost inutile. Sentința lui Ribbentrop, transmisă Ministerului Agriculturii, unde aceasta era angajată, a fost formulată în termeni care erau dincolo de orice îndoială: „doamna von Coler și activitatea ei în România nu mai sunt agreate de Ministerul de Externe“.

Jurnalista Rosie von Waldeck avea să consemneze căderea lui Edit von Coler, așa cum a fost văzută de proprietarul ziarului *Curentul*, Pamfil Șeicaru. Cincul ziarist român a identificat motivele scoaterii din scenă a unei propagandiste considerate a fi extrem de abilă: „Este prietenă cu oameni nepotriviti: regele, Malaxa, Tătărescu, Gafencu, Brătianu, Maniu“. Concluzia lui Pamfil Șeicaru era una necruțătoare: „Rechemarea lui Edit anunță deja amurgul zeilor, în special pentru Carol“. ■

probabil pentru menținerea unei legături radio). În lunile noiembrie și decembrie, Edit von Coler a negociat cu Nicolae Malaxa condițiile angajării. Detaliile negocierii le cunoaștem din conceptele scrisorilor adresate de Edit von Coler industriașului român, care însă a manifestat o mare prudență și nu a răspuns personal la niciuna dintre misive.

Proiectul discutat de Malaxa cu Fabricius a fost modificat: în loc să fie achiziționat ziarul *Epoca* sau să fie înființat un nou ziar pentru propaganda progermană, Edit von Coler a primit puteri depline de redactor-șef la ziarul *Curentul*, fără ca numele ei să apară public. Detaliile financiare ale angajării sale sunt deosebit de interesante: un salariu lunar de 80.000 de lei plătit la București plus 500 de Reichs-Mark pe lună, plătit la Banca Agricolă din Berlin. Pe lângă acești bani îi erau decontate deplasările din Germania în România, ca și cele interne, fiindu-i pusă la dispoziție o mașină. Salariul plătit lui Edit von Coler totaliza aproximativ 2.500 de ReichsMark lunar, de zece ori salariul lunar al unui muncitor german din acea perioadă; în plus, salariul în lei i-a fost achitat în avans pe un an.

Relatarea de mai sus bazată pe documente din arhivele germane este prezentată în stil propriu de contemporanul evenimentelor Constantin Argetoianu astfel, într-o însemnare din 5 martie 1939: „Frau von Kohler – sau Co-

lier? – e o fetiță răskoaptă, dar foarte deșteaptă, care ne cinstește de câteva luni cu prezența sa. Gazetărească numai? Spioană? Nu se știe ce e, nici de cine a fost trimisă aci. De Führer? De «Gestapo»? De Göring? Mister. Prima ei misiune la noi a fost pare-se să împace diferitele grupări săsești care se certau. Cum a reușit de minune în această însărcinare, a fost menținută mai departe în România. Pe la sfârșitul anului trecut, și încă în ianuarie, nu ne iubea deloc și scria în gazetele din Germania articole înțepate despre noi și despre țara noastră. Deodată lucrurile s-au schimbat: Frau von Kohler a devenit cea mai bună prietenă a noastră. Articole excelente în Germania, altul aproape ditirambic asupra regelui în *Curentul*, și așa mai departe. Ce s-a întâmplat? Instrucții noi de la Berlin? Se poate să fie și aceasta, dar e mai ales altceva: Malaxa a angajat-o cu 80.000 lei pe lună și 1 milion lei bani gheață, ca

peșcheș și lupoaica s-a făcut oiță! Acum, a angajat-o Malaxa personal sau e Malaxa numai un «prete-nom» prin care trec banii fondurilor secrete asta nu o știu. Ce știu, e că a primit pe februarie sumele sus-arătate...». Argetoianu revine la 31 martie cu precizări suplimentare: „Frau von Colier, gazetăroaica «atinsă» de Malaxa, care întâi ne înjura și acum ne acoperă cu flori, e cumnata [verișoara soției, de fapt] lui Himmler, șeful Gestapoului și unul din oamenii cei mai influenți ai partidului hitlerist. Așa încât banii Ordinii Publice vărsați prin Malaxa sirenei berlineze au fost bine plasați“. Frapează în primul rând precizia chirurgicală a informațiilor la care avea acces Constantin Argetoianu, cunoașterea în detaliu a sumelor primite de Edit von Coler. Detaliul semnificativ este acela că Argetoianu bănuia că banii provin din fondurile serviciilor secrete.

Spioana înconjurată de spioni

„Afacerea von Coler“ de la București pare să fie o acțiune a S.S.I., ce avea ca scop obținerea bunăvoinței germane și îmbunătățirea relațiilor cu Berlinul. În primul rând, trebuie spus că ziarul în care a fost „implantată“ Edit von Coler, respectiv *Curentul*, era deținut de Pamfil Șeicaru, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Mihail Moruzov, șeful S.S.I. Alt colaborator al

*Verișoara lui Edit von Coler,
soția lui Himmler*

1710-1714. Doctorul Wolf deplânge și obiceiul ieșenilor (și nu numai al lor) de a se îngropa în oraș, al cărui aer era deja viciat de mlaștinile Bah-luiului și de grămezile de gunoi. La care se adăugau anual 1.500 până la 2.000 de morți, îngropați superficial și care măreau astfel pericolul pentru viața și sănătatea celor vii.

„Și totuși – continuă el –, există în legătură cu aceasta un obicei și mai dăunător, căruia ar trebui să i se pună capăt în numele întregii umanități. Este vorba de înmormântarea prea timpurie, care a fost observată în mod curent la moldoveni și la grecii de aici (precum și la evreii băștinași). De cum li se pare că unul dintre prieteni, soți, soții, copii etc. a murit, se fac la iuteală toate pregătirile pentru înmormântarea lor. Și fără să lase să treacă măcar opt, zece sau cel puțin 12 ore, presupusul mort este deja încredințat pământului. Ce obicei lipsit de sfințenie și de omenie! Nu se îngăduie niciun examen medical. Niciun medic, niciun chirurg nu este chemat să examineze atent mortul, chiar dacă a decedat subit.

Îndată ce unul zace ca mort, e îngropat fără nicio formalitate. Despre moartea aparentă (*asfixia*) nimeni nu vrea să audă ceva și îndrăznesc să spun, nu fără să mă sprijin pe dovezi, că destui ipohondri și destule femei isterice sau ibovnice, de care Moldova nu duce lipsă, au fost înmormântați adesea fiind încă în viață. Unii locuitori vigilenți din Iași povestesc în mod

Mitropolitul Iacov Putneanul

deschis că în anumite nopți după înmormântarea cutărui defunct, au auzit un strigăt înăbușit și lovituri în cutare sau cutare cimitir bisericesc. Acești oameni sunt însă socotiți fie nebuni, fie luați în batjocură, și din relatările lor se fac povești cu fantome“.

După cum se vede, doctorul Wolf ridică o problemă cu rezonanță europeană, tipică pentru fața puțin cunoscută și întunecată a Secolului Luminilor, marcat

de atracția morbidă pentru morți și cimitire, prezentă în *Noptile* lui Young (1742-1745) și în *Ruinele* lui Volney (1791), ca și în literatura „gotică“. Grație acestor observații, se lămurește și sensul unui curios hrisov al voievodului Moldovei Matei Ghica, din 1 august 1755, care ordonă utilizarea contractelor scrise și adevărate cu martori în dreptul privat, deoarece, spune domnul, „când se întâmplă între unii ca aceștia vreo pricină de judecată, n-au ce se dovedi unul cu altul, și judecătorii încă n-au de unde se lumina, nefiind nici scrisoare, nici marturi, pentru care cele mai multe judecăți nu se pot îndrepta într-alt chip fără numai cu jurământ, ori cu cărți de blăstăm, și așa pe toate zilele pieru multe suflete, după cum se văd că țințimurile bisericilor se află pline tot de oameni afurisiți, căci unii pentru sărăcie, iar alții neștiind ce este jurământul, îndrăznesc de giură, și așa unii de la alții se îndeamnă a împlini acest păcat al jurământului, care este lepădare de Dumnezeu“. Drept care domnul hotărăște

„să lipsiască jurământurile și cărțile de blăstăm și pierderea cea de suflete“, iar hrisovul domnesc să fie conservat la Mitropolia din Iași.

Pare evident că grija domnului și a mitropolitului Iacov Putneanul (1750-1778) pentru oamenii „afurisiți“ de care erau pline „țințimurile bisericilor“ era direct legată de manifestările nocturne observate de locuitorii Iașilor strigăte

Înmormântarea lui Ioan Botezătorul, miniatură dintr-un manuscris de secol XVI

Continuăm povestea începută în numărul anterior cu exemple din Țările Române.

POVESTIRI CU OAMENI ÎNGROPĂȚI DE VIE

MATEI CAZACU

● Ortodocșii îngropați în oraș, „necredincioșii“ în afara orașului ● Cimitire pline cu oameni afuriși ● Strigăte din cimitir în miez de noapte ● Bunicul lui Gheorghe Șincai, îngropat fără indulgență ● De frica fiscului, îngropați în pământ ● Nici Brâncoveanu nu a reușit să afle câți locuitori avea țara ● 15 morți adunați, 14 îngropați, unul a fugit

S-ar putea crede că societățile românești predominant rurale, profund creștine și păstrând riturile arhaice descrise de Dimitrie Cantemir și de Weissmantel, societățile noastre nu au cunoscut această dilemă a îngropărilor de viu sau premature. Iată însă că o mărturie autorizată, a unui medic, aduce o lumină tulburătoare asupra acestui fenomen prezent și la noi, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Autorul ei este medicul sas Andreas Wolf (1741-1812), care a trăit între 1780 și 1797 în Moldova și puțin și în Țara Românească, unde a practicat cu succes la Curțile domnești din Iași și București. Întors în Transilvania prin 1797, el a scris o importantă lucrare în limba germană, Contribuții la o descriere statistico-istorică a Principatului Moldovei, publicată la Sibiu în 1805, în două volume.

Vorbind despre înmormântările publice în Moldova, Andreas Wolf precizează că la Iași fiecare creștin (moldovean ortodox) do-

rește să fie îngropat lângă biserica din mahalaua sa, privilegiu refuzat „necredincioșilor“ (catolici și protestanți), care își găseau loc de

veci în afara orașului, pe dealul Păcurari, la Galata sau lângă Prut, o formă de *aparteid* postum despre care vorbește și Weissmantel, la

că nu au plăcerea să treacă drept vampiri, iar cadavrele lor nu sunt expuse niciodată acestui inconvenient". Într-adevăr, lespezile de piatră care acopereau mormintele celor bogați nu permiteau „decadaților” să scormonească pământul de deasupra gropii, fapt considerat a fi tipic pentru vampiri, deci pentru morții îngropați de vii.

Alături de aceste incidente legate de moartea aparentă și de îngroparea timpurie, a mai existat la români un obicei foarte curios, care a putut să alimenteze cronică vampirilor. El a fost descris, după știința noastră, de un singur martor, călugărul franciscan Giovanni Bartolomeo Frontali (sau Frontone), care a petrecut peste 20 de ani (1742-1763) în Moldova ca paroh în diferite sate catolice: Grozești, Troțuș, Călugăra și Faraoani. În *Relația* pe care el o adresează în 1764 superiorilor săi din Congregația pentru răspândirea credinței (*De propaganda fide*) de la Roma, Frontali descrie în mod amănunțit ritualul de înmormântare al țăranilor moldoveni, atât ortodocși cât și catolici. El menționează obiceiul tinerilor de a dansa și chiui toată noaptea în fața casei unde este depus mortul, obicei pe care misionarul l-a interzis enoriașilor săi ca „rămășiță a păgânismului”, dar și pentru că „în întuneric se mai întâmplau multe lucruri necuviincioase”. Vorbește apoi despre „osânda excomunicării”, deshumarea morților după un an

Generalul Pavel Kiseleff

sau doi, obicei preluat și de catolici și tolerat de Biserică. La sfârșit, misionarul adaugă un detaliu extrem de important: „Sunt atâtea nenorociri și atât de mari în aceste țări, încât nu știu ce să spun; vă voi spune doar că se îngroapă de vii și cauza este că în toată iernii se pune o dare și sunt înscrși toți și această dare este o dare ordinară, care ține tot anul, căci dau un înscris; pe cei pe care îi întâlnesc chiar după 11 luni fără înscris, îi pun să plătească totul; de aceea, pentru a scăpa de acel înscris, unii mai săraci și nu prea cunoscuți se îngroapă în pământ lăsând o răsuflătoare și mulți au murit de frig și stau acolo

până ce se distribuie acel înscris, căci în acel timp se face o mare cercetare; în altă vreme era de ajuns să nu umble cineva pe drumurile publice”.

Această practică ciudată era doar una dintre cele folosite pentru evaziunea fiscală, alături de fuga în păduri, în munți, în alte sate, în alte județe sau chiar peste hotare. Ea a fost constatată și de administrația austriacă din Oltenia între 1718 și 1739, când se spune că oltenii „locuiau în gropi săpate în pământ [bordeie]”. Iată deci explicația îngropărilor de vii, care a permis strămoșilor să scape de unele impozite. Combinația tuturor acestor forme de evaziune fiscală explică și cifrele imprecise de care dispunem privind demografia Țărilor Române până în secolul al XIX-lea. Pe scurt, fiscul ignora numărul total al contribuabililor din Muntenia și Moldova, precum și pe cel al familiilor. Un funcționar austriac exprima părerea generală când scria în anii 1720 că „niciunul dintre domnii de până acum nu a fost în stare să afle numărul familiilor, nici chiar principele Constantin Brâncoveanu, deși a stat în domnie 25 de ani și s-a străduit în toate chipurile de a-l afla”.

Dar obiceiul putea fi și un mijloc de a combate anumite epidemii, așa cum reiese din relatarea făcută la începutul secolului trecut de un bătrân din județul Constanța: „Într-un sat, dacă au văzut că nu mai scapă de holeră, oamenii au luat un băiat voinic, i-au făcut o groapă în pă-

O înmormântare

înăbușite și lovituri în cimitire imediat după înmormântarea precipitată a unor persoane îngropate de vii. Căci credința generală era că se transformă în strigoi (vampiri) toți aceia care au căzut „sub grea afurisanie arhierască“, după cum sună rugăciunea pentru morți, și care din felurite pricini nu au obținut dezlegarea de păcate în timpul vieții. Ne aflăm aici la capătul unei evoluții de un secol și jumătate, în care doctrina patriarhilor de Constantinopol (prima mențiune sigură din 1476-1482) recuperarea de către Biserică a unor vechi credințe populare a fost adoptată și în Țările Române.

Începând din 1592, patriarhul Ieremia al II-lea, urmat de o mulțime de patriarhi, mitropoliți și episcopi greci care veneau în Țările Române după mile și pomană, au introdus și la noi practica așa-numitelor „cărți de blestem“ în procesele de drept privat. Aceste acte se plăteau, dar ele aveau destulă autoritate ca să-i oblige pe împiriciți și martori să spună adevărul. Exemplul grecesc a fost preluat și de mitropoliții Țării Românești și ai Moldovei, astfel că observăm în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea o adevărată obsesie a dezlegării post-mortem de blesteme la români, efectuată la cerere și cu bani grei de patriarhul Macarie al Antiochiei, între 1653-1658, și mai ales de Dositei Notara al Ierusalimului, care nu mai prididea cu slujbele

Matei Ghica

efectuate contra zece țechini de aur, astfel că a fost nevoit să imprime și să vândă indulgențe de iertarea păcatelor, întocmai ca Biserica catolică. Bunicul lui Gheorghe Șincai a cumpărat și el o astfel de indulgență, ce trebuia să-i fie pusă pe piept în sicriu, dar familia a refuzat să o facă, argumentând că darul lui Dumnezeu (dreptul de a lega și a dezlega) este gratuit și nu poate fi vândut pe bani.

Din păcate, nu avem detalii despre aceste deshumări și reînhumări la unu, doi sau trei ani (până la urmă s-a stabilit la șapte ani) și prin urmare nu știm câți dintre cei decedați

fuseseră îngropați de vii. De altfel, chiar faptul de a nu putrezii complet după trei ani era considerat drept o mare rușine și familia recurgea la slujbe arhieresti pentru a rezolva cât mai grabnic problema. Darmită dacă erau găsiți cu fața în jos și cu mâinile roase de foame, deci fuseseră îngropați de vii! Sigur este că fenomenul s-a accentuat și a luat proporții în mediul urban mai ales în vremea epidemiilor de ciumă, când morții erau îngropați rapid în cimitirele din jurul bisericilor. Acest lucru este confirmat de un ofițer din armata rusă de ocupație, Leyon Pierce Balthasar von Campenhausen, care a locuit la Iași în 1790-1791. El a asistat la tot ritualul de înmormântare a gazdei sale, „un bărbat cu o considerabilă influență [însemnătate]“, deci un boier, și a descris jocul numit „basmaua“, apoi „dansul, cântecul și bocetele“, care au durat de la orele trei după-amiază până a doua zi, când mortul a fost dus la biserică și îngropat. E vorba deci de o înmormântare în mai puțin de 24 de ore, într-un cimitir urban din Iași.

Priveghi

La sate, unde ritualul era mai bine respectat și unde cimitirele se aflau departe de locuințe, fenomenul pare a fi inexistent. Iar agentul austriac Raicevich mai adăuga, la 1788, după mai mulți ani de ședere în Principate, un ultim detaliu funebru: „Întrucât nobilii [boierii] sunt înhumați în morminte din piatră, probabil

„Boierii surprinși la ospăț de trimișii lui Vlad Țepeș”, tablou de Theodor Aman

CORNELIU ȘENCHEA

O nuntă la Curtea de la București putea fi prilejul reconcilierii între două neamuri boierești, dar la fel de bine putea deveni scena unei sângeroase răfuiei politice.

În istoriografia română căsătoria domnitorului Radu de la Afumați cu Ruxandra, fiica defunctului voievod Neagoe Basarab, a fost prezentată mult timp drept cauza unui „război al domnițelor” din anii 1525-1526. Intervenția militară a voievodului Moldovei Ștefan cel Tânăr (1517-1527) în Țara Românească, împotriva lui Radu-Vodă, ar fi fost efectul nerespectării unei promisiuni a doamnei Despina, privind acordarea mâinii fiicei sale acestui „viforos” nepot al lui Ștefan cel Mare. Ca urmare, Ștefăniță-Vodă, rivalul nenorocos, a organizat expediția împotriva Țării Românești, oprită de Radu de la Afumați la Târgșor. Invazia a dus la amânarea nunții, desfășurată abia în toamna aceluși an.

Impozit pe oile sterpe

Astăzi, această teză este abandonată, cauzele ostilităților moldo-muntene negăsindu-se în „peripețiile unei nunți domnești”, așa

cum își intitula un savuros articol pe aceeași temă Al. Alexianu într-un număr mai vechi al revistei (*Magazin istoric*, nr. 2/1969), ci rezidând în adăpostirea de către Radu de la Afumați a boierilor pribegi din Moldova.

Încheierea conflictului militar cu extradarea boierilor hicieni de către Radu de la Afumați întărește convingerea că lupta dintre cei doi domnitori vecini nu ar fi fost rezultatul unei rivalități amoroase, ci al unei nefaste conjuncturi politice. Ipoteza aceasta cu iz de basm și de dramă romantică se poate să fi fost iscată de un alt epilog al „duelului” celor doi domnitori: căsătoria, prin efortul doamnei Despina și al voievodului Transilvaniei Ioan Zápolya, a lui Ștefăniță cu sora Ruxandrei, Stana, menită a vindeca orgoliul rănit al pretendentului.

Să ne oprim asupra unei alte nunți celebrate la București, care s-a transformat într-un măcel. Dacă este să-l credem pe Nicolae Cartoian, căsătoria domnitorului Alexandru al II-lea Mircea (1568-1574, 1574-1577) cu Ecaterina

mânt, adâncă cât el și strâmtă, așa ca să poată sta un om în picioare. Au luat apoi băiatul, l-au pus în groapă și au pus pământ peste el de viu, și a murit acolo. Așa a scăpat satul de holeră" (Ion-Aurel Candrea, 1944).

În *Introducerea la lucrarea Contribuții la indicele biografic al orașului București*, Gheorghe Bezviconi a studiat în amănunt eforturile întreprinse începând din 1809 pentru mutarea cimitirelor în afara orașelor și interzicerea îngropărilor *intra muros*. O operație de lungă durată peste o jumătate de secol, în timpul căreia au izbucnit câteva grave epidemii de ciumă, cum a fost ciuma lui Caragea din 1813-1814 și cea din 1829-1830. Cu aceste ocazii s-a putut vedea cât de inadapdat era vechiul sistem la condițiile aglomerațiilor urbane ca Bucureștii, unde morții sau muribunzii erau adunați de ciocli și duși pe câmp, la Dudești. Cum decurgea acest tip de operații, ne-o spune Ion Ghica: „Unul dintre ei [ciocli], într-un raport către șeful său, zicea: «Azi am adunat 15 morți, dar n-am putut îngropa decât 14, fiindcă unul a fugit și nu l-am putut prinde»”.

În urma epidemiei din 1829-30, administrația ru-sească a Principatelor, în fruntea căreia se găsea generalul Pavel Kiseleff, a ordonat construcția unor instalații tip în cimitirele ce urma a fi amenajate în afara Bucureștilor. Un deviz alcătuit în aprilie 1830 prevedea „îngrădirea mormânturilor i făcutul bisericii noă, cu casele îngropătorului, asemenea și o boltă pentru morți în care să șază mortul câteva ceasuri”. Cimitirul Bellu funcționează din septembrie 1858, cimitirul evreiesc Filantropia din 1857, cimitirul Bellu israelit de rit spaniol din 1858, cel catolic din 1863 etc. În anul 1859, guvernul ordona tuturor parohiilor din oraș să înceteze pe viitor înmormântările în cimitirele din jurul bisericilor, dar șapte ani mai târziu un raport al doctorului Felix preciza că în București existau 106 cimitire ortodoxe, dintre care fuseseră închise 65. Un ofițer austriac, Wolfgang Derblich, descria în același an orașul ca o aglomerație de mahalale, precizând că „la opt case există o bisericuță, un cimitir cu morminte proaspete, un cazan de țiucă, o tutun-gerie, o frizerie, o prăvălie a

unui *marchand des modes* [negustor de modă] care ține mai degrabă rebuturi decât modă și postul pazei de noapte”. *Monitorul comunal București* din 1890 preconizează în sfârșit măsuri pentru construirea capelelor și a camerelor mortuare pentru depunerea obligatorie a decedaților timp de 36 de ore, ceea ce permitea familiilor cu spațiu locativ restrâns sau cu moravuri „moderne” să se dezbrace de coșciugele ce nu mai făceau parte din existența tradițională.

Cu acest ansamblu de măsuri, problema înmormântărilor precipitate a fost aparent rezolvată în orașe, deși cazul citat al lui Gheorghe Bezviconi îndeamnă la o oarecare prudență. Și iarăși, nu vom ști niciodată câți „decedați” au fost duși la crematoriu și transformați în cenușă pe când erau în stare de moarte aparentă. Evocările lui Tudor Arghezi din cartea sa mai puțin cunoscută *Cimitirul Buna-Vestire*, care înfățișează diverși morți înviați după sute de ani în cimitirul bucureștean, țin, evident, de domeniul imaginației, dar ilustrează o veche preocupare a societății omenești. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Alexandru al II-lea
și fiul său Mihnea

al Țării Românești în anul 1679, după ce a obținut de la sultan mazi-lirea lui Duca Vodă. „Rațiunea de stat” îi poruncea noului domn să-și încheie definitiv so-cotelile cu fa-milia rivală a Bălenilor.

Cronicarul Radu Popescu consemnează: „Mare și întunecat nor și plin dă fulgere și dă trăsnete au căzut pă Țara Rumânească, Șarban Vodă, carele ca cu nește trăsnete, cu răotatea lui au spart și au dăzrădăcinat nenumărate case de boiari și de slujitori și de săraci și pă mulți au omorât cu multe feliuri de cazne și i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse, precum istoria mai jos va arăta”. Cum capii partidei Bălenilor, clucerul Ivașco Băleanu și logofătul Staico, erau pribegi în Moldova, furia dom-nului s-a abătut asupra oamenilor de casă ai Bălenilor, ca vistierul Hrizea, vornicul Vâlcul sau căpitanul Pătrașcu Urziceanu. Însărcinat cu represiunea a fost căpitanul Ghinea, mâna dreaptă a lui Șerban Vodă, recunoscut pentru cruzimea și lipsa lui de scrupule.

Un singur Băleanu a reușit să scape de prigoana condusă de ze-lusul Ghinea: Grigore Băleanu, nepotul fostului ban Gheorghe Bă-leanu. Tânăr, viteaz, curtenitor și bun mânuitor al spadei, trecuse hotarul în Transilvania, unde a fost primit imediat la Curtea principelui Mihail I Apafi, aflat în conflict cu Șerban Cantacuzino.

Șerban își va schimba radical atitudinea față de Băleni. Oare datorită pasiunii fiicei sale pentru tânărul Grigore? Fiindcă el va fi alesul domnului pentru fiica sa. Să fi pornit această alegere din dorința lui Șerban de a împăca cele două neamuri învrăjbite?

Să vedem mai întâi ce ne spune Radu Popescu despre domnița Smaranda. „Pentru că această fiică a lui Șarban Vodă fiind și frumoasă și înțeleaptă, foarte o iubea tată-său și s-au ne-voit prin multe vremi ca să-i găsească soț ase-a-mene cu ea, de bun neam, frumos, înțelept, și negăsind aici în țară, fiind acest cocon de boer de țară [Grigore Băleanu – n.n.] pribeg în

Ardeal, iar pentru frica lui Șarban Vodă și fiind în casa lui Apafi Mihai crai, postelnic, auzin-du-i-se polițiile și frumusețea și înțelepciunea au pus în gând să-l aducă, să-l facă ginere”.

A rămas în cernelă cu tot neamul

Motivele acestei alegeri sunt: „atitudinea cuviincioasă”, manierele alese ce erau asociate cu erudiția și știința de carte. Pornind de la aceste observații, istoricul Alexandru Dușu, vedea în alegerea lui Șerban Cantacuzino ex-presia pătrunderii și la noi a acelui spirit al Renașterii Apusene, potrivit căruia domnitorul prețuia la Grigore Băleanu noblețea faptei, punând-o mai presus de cea a nașterii și a ran-gului. Adus în țară sub escorta condusă de căpi-tanul Constantin Filipescu, vărul mamei sale, Grigore Băleanu și-a înăbușit posibila teamă de o capcană și a acceptat căsătoria cu fiica domnitorului. Nunta tinerilor, petrecută în 1688, la Curtea domnească din București, i-a avut ca oaspeți pe solul transilvănean Elek Bethlen și pe hatmanul Velicico, fratele croni-carului și logofătului Miron Costin, din partea domnului Moldovei, Constantin Cantemir. Cât despre cei doi miri, „atâta să potrivise amândoi în toate, cât gura nu poate spune frumusețea lor și înțelepciunile lor și toți îi fericea”, după cum ne asigură Radu Popescu.

Dar această fericire a fost sortită unei vieți scurte, de numai cinci luni. După scurgerea acestui interval de la nuntă, Smaranda s-a îmbolnăvit grav, și, murind, a fost îngropată la Mănăstirea Cotroceni, ctitoria bucureșteană a tatălui ei. Șerban Vodă nu i-a mai supraviețuit mult timp, stingându-se din viață în același an. Cât despre Grigore Băleanu, Radu Popescu ne informează că „au rămas întristat și în cer-neală cu tot neamul lui”. Trecutul era uitat, umbrele împăcate și, lucru rar, vechii dușmani, altădată neîmpăcați, vărsau acum lacrimi unii pentru ceilalți.

Înainte ca domniile pământene să-și în-cheie – cu destinele tragice ale lui Constantin Brâncoveanu și Ștefan Cantacuzino – pentru o sută de ani existența, cedând locul celor fanariote, Curtea din București și-a regăsit pentru scurt timp armonia, reasezând nunta domnească în adevărata ei menire – aceea de izvor de fericire și împăcare. Epoca măcelurilor de boieri hiclani, la umbra ospetelor princiare, se încheiase. ■

Radu de la Afumați, de cinci ori domn al Țării Românești, într-o frescă de la Mănăstirea Curtea de Argeș

Salvarezzi, fosta soție a lui Niccolo Vallarga, italian din Istanbul, ar fi alimentat ura boierimii valahe. „Străină de neamul peste care destinul încuviințase să domnească, Ecaterina, fiică a italianului grecizat Salvarezzi, după ce ani de zile împarte cu soțul ei pâinea amară a

exilului, folosește toată trecerea familiei sale pentru mazălirea lui Petru Vodă [Petru cel Tânăr, 1559-1568] și a mamei sale, Doamna Chiajna. Ajunsă doamnă a țării, stă departe de câmpul vieții publice, mărginindu-se doar să învețe limba și să se adapteze moravurilor boierimii muntene. Duce o viață retrasă în umbra iatacurilor domnești. Rar se vedea pe vreo uliță a târgului, sau undeva la vie, ori pe drumul care ducea la vreo mănăstire. Și atunci în caretă închisă, escortată de vornice și comiși. La sărbători mari – Anul Nou, Bobotează, Paști – sau la nunți avea prilejul să vadă fețele boierilor, să schimbe câteva cuvinte cu ei și să constate cu amărăciune că sufletește nu are nimic comun cu cei a căror Doamnă este. Instinctiv, și boierii simt același lucru. O urăsc, cum îl urăsc și pe voievodul Alexandru Oaic-seacă”.

Ostilitatea boierilor era explicabilă. Doamna țării era catolică. Dar suspiciunea este reciprocă. Ecaterina îi scria surorii sale Maria, stabilită la Murano: „Oamenii aici sunt închiși și stăpâniți de prejudecăți”. Doar soțul ei, trăit atâta timp în mijlocul familiilor „frânge” din colonia levantină a Istanbulului, era liber de asemenea prejudecăți. Doar pentru el Ecaterina încetase a mai fi o străină. Dar ce reprezenta Alexandru Mircea în ochii acestor supuși? Domnul era urât, cum ne arată și porecla care circula pe seama lui Oaic-seacă, cognomen

iscat de un impozit pe oile sterpe, născocit de domnitor pentru a face rost de bani. În curând, ura boierilor despre care vorbea Cartoian își va spune cuvântul. Iar răzbunarea domnului împotriva acelor care-i urau soția avea să fie cumplită.

La 1 septembrie 1568, un posibil complot al marii boierimii muntene se soldează cu un groaznic măcel la Curtea domnească din București, căruia îi cad victime o seamă de boieri: logofătul Radu Drăgănescu, Mihnea de la Băleni, Tudor Bucoveanu, Vlad al Caplei, Pătrașco, Calotă Perişanul și un tânăr pretendent cu stagii vechi de pândar al tronului, fiul vornicului Socol, stolnicul Radu, soțul Ancăi, cea de-a patra fiică a doamnei Chiajna și a răposatului domnitor Mircea Ciobanul.

Scena răfuiei a fost nunta clucerului Albu Goleșcu (fratele vornicului Ivașcu Goleșcu) cu Erina, nepoata de frate a domnitorului. Principalul vizat, potrivit unor cercetări recente, era Stanciul Benga, spătarul fostului domnitor Pătrașcu cel Bun, refugiat în Transilvania, dar întors în Țara Românească împreună cu familia în urma unei invitații oficiale la nuntă.

Doar că Stanciul Benga a scăpat cu viață din măcel, refugiindu-se din nou în Transilvania, unde, așa cum arată istoricul Ștefan Andreescu, avea să se stingă din viață, încheindu-și cariera de conspirator în patul său, nu la masa unui ospaț nupțial.

Și-a pus în gând să-l facă ginere

Să ne îndreptăm acum puțin atenția asupra unei alte nunți domnești, care a pus capăt rivalității dintre două familii boieresti.

Povestea se derulează sub domnia lui Șerban Cantacuzino, ajuns domn

Mormântul lui Radu de la Afumați se află la Curtea de Argeș

crase acolo cu ofițerul britanic de informații Dick Ellis, care avea să fie ulterior acuzat că fusese agent triplu, furnizând informații și germanilor, și sovieticilor. În timpul războiului, Baikolov a ajuns consilier pe problemele sovietice al lui Winston Churchill și membru în rețeaua paralelă de agenți a lui Sir Robert Vansittart, subsecretarul de Stat permanent al Foreign Office. Principalul agent al lui Ellis era prințul Anton Turkul, membru al Uniunii Serviciilor Armate ale Rușilor Albi (ROVS). Turkul colaborase cu Claudius Voss, care dirija serviciul de contrainformații al ROVS, „Linia internă”. Voss era agent britanic și

în același timp lucra și pentru cehi. Un alt agent britanic, Okolovici, care lucra și pentru informațiile militare poloneze, a fost descoperit ca agent al sovieticilor, arestat de polonezi și condamnat la moarte. A reușit să fugă, prin România, la Belgrad. Baikolov era în legătură cu grupul lui Aleksandr Gucikov, care conducea o rețea de informații militare a rușilor albi și care lucra strâns cu germanii, ceea ce a stârnit bănuiele în legătură cu loialitatea lui. S-a spus că lucra pentru sovietici. Dar nu au existat dovezi clare. Oricum

Baikolov a fost cel care i-a informat pe britanici că Wallis Simpson, amanta prințului de Wales, era agentă germană.

Spre sfârșitul războiului, britanicii au intrat în posesia documentelor germane despre rețeaua sovietică „Orchestra Roșie” (de fapt, erau mai multe rețele). De asemenea, le-au obținut și pe cele despre rețeaua organizată de germani, numită Maxx-Klatt și care avusese un suspect succes, oferind Abwehrului informații despre Armata Roșie. Din analiza lor, au stabilit că Turkul fusese un

agent al Moscovei. Totuși, americanii l-au recrutat pe Turkul, ca și pe Voss, deși și pe acesta îl bănuiau că ar fi fost omul Moscovei. În septembrie 1946, Turkul a fost arestat, împreună cu Klatt. Anchetat, s-a ajuns la concluzia că rețeaua lor era un cal troian al sovieticilor. Klatt a încercat să se sinucidă în celulă. Ulterior, a mărturisit că a bănuț din 1941 că nu exista o rețea adevărată, dar că Turkul era nevinovat. Eliberat, Turkul a ajuns în rețeaua lui Gehlen, fostul ofițer Abwehr specializat în spionajul sovietic, care își oferise acum serviciile americanilor și care a reconstruit spionajul vest-german după război. Probabil că nici John le

Carré nu putea imagina o asemenea combinație. Lesne de înțele de ce general-locomotivul Wedemeyer, directorul pentru operațiuni de război psihologic al armatei americane, nota, în 1949, că nu dispuneau de prea mulți spioni în Rusia și că realizarea unei rețele acolo era o treabă de lungă durată.

Ideea federalizării Europei, ca soluție pentru oprirea avansării sovietice în Europa, exista dinainte de război. În 1941 italienii Altiero Spini și Ernesto Rosi au lansat „Manifestul

Ventotene” numit așa după numele insulei unde erau închiși. Ei militau pentru o Europă federală. În același an, în cadrul guvernului polonez în exil, s-au purtat discuții legate de crearea unor federații europene între generalul Sikorski, consilierul său politic dr. Retinger și ofițerul britanic de legătură Victor Cazelet, care fusese înainte de război membru al Uniunii Pan-Europene a contelui Coudenhove-Kalergi.

La rândul său, MI6 a dezvoltat propria organizație – Mișcarea Europeană (European Movement) pentru realizarea unității Europei. În martie 1945 s-a reunit la Paris un Comitet

George Kennan

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Când a început faza a doua a unificării Europei ● Spionul meu e și spionul tău ● Crearea unei rețele de spionaj în U.R.S.S., o poveste de durată ● Operațiuni în regia lui Sir Alexander Korda ● Intră în scenă Churchill ● „Bătălia pentru mintea lui Picasso“ ● „Intoxicarea“ lui Stalin ● Modelul spionului care venea din frig

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

În iulie 1949, George Kennan, diplomat american, autorul formulei de „îndiguire“ a avansării sovietice în Europa, declara la Londra lui William Hayter, președintele Comitetului Reunit pentru Informații (JIC), că pe termen scurt nu întrezărește posibilitatea încorporării Europei de Est într-o confederație, iar pe termen lung unificarea Europei se va realiza într-o „fază a doua“, după ce U.R.S.S. se va fi retras dincolo de granițele proprii.

În mai 1950, S.U.A. au obținut acordul Marii Britanii și al Franței pentru asocierea grupurilor exilaților est-europeni la Consiliul Europei de la Strasbourg. Peste un an, într-un document intitulat Conceptul de Europa, Departamentul de Stat formula o nouă strategie care se baza pe „Unitatea Europeană“, ce trebuia să încurajeze europenii din Est să reziste procesului de sovietizare. Se adăuga o sporire a accentului pe drepturile omului.

Până când aceste planuri aveau să reușească, prin căderea zidului Berlinului și prăbușirea regimurilor comuniste în Europa de Est, au trecut aproape 50 de ani, adică aproximativ două generații.

Imediat după război, principala preocupare a serviciilor de informații occidentale era să obțină informații de dincolo de Cortina de Fier, ce împărțise Europa în două. Spre sfârșitul războiului, când viitoarea confruntare devenise evidentă, s-au repezit să pună mâna pe orice

sursă umană de informații disponibilă. Cele mai multe, știm astăzi, erau elemente compromise de colaborarea cu germanii. Se adăuga specificul muncii din acest domeniu, al informațiilor, un joc de oglinzi paralele, în care cu greu mai știi cine pentru cine lucrează. Dar să dăm câteva exemple.

Una dintre sursele britanicilor înainte de război despre Rusia sovietică fusese Anatol Baikolov, stabilit la Paris. Lu-

Ulterior, s-a născut o teorie a conspirației, potrivit căreia MI6 și mai târziu CIA au desfășurat o operațiune de „intoxicare” prin care au exploatat paranoia lui Stalin, furnizându-i dovezi false privind legăturile dintre lideri est-europeni și serviciile occidentale de informații. Ceea ce putem spune sigur în cazul lui Pătrășcanu (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991; 1-3/1992) este că oamenii din jurul lui care au fost condamnați au avut legături cu serviciile de informații anglo-americane.

Supoziția a plecat de la Noel Field, un quaker, comunist și fost coleg cu Allen Dulles în OSS, care a dispărut în mod misterios la Praga, în 1949. La începutul anilor '50, pe când se afla într-o închisoare sovietică, a devenit țapul ispășitor în procesele secretarului general al partidului comunist din Cehoslovacia, Rudolf Slansky, și ale altor lideri comuniști. În ciuda tratamentului la care a fost supus, Field s-a stabilit în Ungaria și după eliberare, în 1954. Acolo a și murit peste 14 ani. R. Harris Smith, autorul unei istorii a OSS, a afirmat că respectiva operațiune de intoxicare a constituit sursa de inspirație pentru romanul lui John le Carré *Spionul care venea din frig*. Mai târziu, Kim Philby a comentat că respectivul roman era mult mai complicat decât se petreceau lucrurile în realitate.

Si alți autori au reluat ideea, dar nu s-a putut aduce vreo dovadă concretă. S-a invocat și cazul directorului adjunct al Departamentului 10 din Ministerul de Interne polonez, Josef Swialto, care a trecut în Occident. Respectivul serviciu avea, printre altele, sarcina să adune informații compromițătoare despre oficialitățile guvernamentale. Swialto a avut acces la dosarul de interogatoriu al lui Field și după ce a trecut de partea cealaltă a Cortinei i-a oferit amănunte lui Frank Wisner.

Realitatea este că Field i-a furnizat pretextul lui Stalin să declanșeze epurările, începute cu „complotul sionist”. În perioada războiului și în primii ani după aceea, Stalin a sperat să obțină o mare sumă de bani de la evrei. Le-a promis chiar crearea unei republici autonome în cadrul U.R.S.S. Cum visul lui nu s-a împlinit, a declanșat o cruntă prigoană contra lor. În 1947, îi acuza Stalin, evreii ar fi oferit CIA să utilizeze rețelele lor din Europa de Est. O ofertă într-adevăr făcută în 1948 de Israel, refuzată de americanii care se opuneau creării unui stat israelian. În vara lui 1951, Stalin a devenit obsedat să descopere cine era „Marele

Măturător” din presupuse documente CIA. A transmis cehilor că era chiar Rudolf Slansky. În noiembrie 1951, în cercurile de emigranți cehi a început să circule zvonul că Slansky vroia să fugă în Occident. În dimineața zilei de 24 noiembrie 1951 Slansky a

fost arestat. Într-adevăr, Slansky fusese abordat de un agent CIA, care spera să îl recruteze. Dacă a acceptat nu se știe, dar un ofițer CIA pregătise deja documentele false care să îl ajute să fugă.

După 32 de ani de activitate în lumea serviciilor secrete, la 30 iunie 1952 șeful MI6, Stewart Menzies, și-a anunțat retragerea într-o telegramă trimisă tuturor stațiilor din lume. Postul i-a fost oferit unui favorit al lui Churchill, Sir Ian Jacob, care l-a refuzat. Șef al MI6 a fost numit general-maior John Sinclair. Fusese directorul Informațiilor Militare în timpul războiului, apoi, vreme de cinci ani, adjunctul lui Menzies. Dar „baronii tâlhari”, șefii diviziunilor din MI6, îl desconsiderau și îl ignorau atunci când planificau operațiuni discutabile. Perioada cât a condus serviciul a fost numită ulterior perioada „Ororilor”.

(Va urma)

Josef Swialto

pentru Federația Europeană, la care au participat, printre alții, Albert Camus și George Orwell. Punctul de vedere britanic era că Europa postbelică putea fi ori o Europă a Germaniei sau a Rusiei, ori o federație sub conducerea Marii Britanii. SIS-ului îi lipseau fondurile pentru a dezvolta fundații și alte organizații paravan, deși există unele dovezi ale utilizării lui Sir Alexander Korda, regizorul.

In 1946, Churchill s-a lansat într-o campanie pentru conștientizarea peri-

colului rusesc, oferind federalizarea Europei ca o alternativă la acest pericol. Într-un discurs ținut în iunie 1946 în Camera Comunelor, el a făcut apel să li se permită și fostelor state inamice – Germania, Austria, Ungaria și Italia – să facă parte din sistemul european. Churchill spunea că „dacă vrem să câștigăm viitorul, trebuie să dăm deoparte trecutul“, adăugând că germanii, „cu multele și marile lor calități, trebuie readuși în comunitatea națiunilor libere“. La 19 septembrie 1946, la Universitatea din Zürich, Churchill a făcut apel la crearea „unui soi de State Unite ale Europei“, de la Atlantic la Marea Neagră. El considera că Franța și Germania trebuia să precia conducerea acelei întreprinderi. Marea Britanie, S.U.A. și U.R.S.S. urma să fie prietenii noi Europe. Poziția Marii Britanii în afara viitoarei creații a constituit un aspect mai puțin sesizat în epocă. Americanii încă mizau pe Coudenhove-Kalergi, care, sprijinit de Donovan și Dulles, a format Comitetul American pentru o Europă Liberă și Unită.

După ce comuniștii au preluat puterea în Cehoslovacia, britanicii le-au atras atenția americanilor că era bine să acorde mai multă atenție intelectualilor occidentali, care făceau

obiectul unei intense campanii de propagandă din partea Moscovei. A fost ceea ce s-a numit „bătălia pentru mintea lui Picasso“.

În martie 1949, sovieticii au organizat la New York o conferință la care au participat 800 de intelectuali, chemați să condamne politica războinică a S.U.A. Coordonarea acțiunii de răspuns i-a revenit lui Frank Wisner. În Germania a început publicarea revistei *Der Monat*, menită să readucă intelectualii germani în lumea liberă. Au scris acolo Bertrand Russell, Philip Toynbee, fiul lui Arnold Toynbee,

care era și membru al partidului comunist, George Orwell.

O operațiune comună MI6-CIA a fost Congresul pentru Libertatea Culturală și crearea publicației *Encounter* (Întâlnire), care și-a încetat apariția în 1991. Finanțarea era asigurată prin 40 de organizații paravan. Președintele principalei organizații era Julius Fleischman, director la Metropolitan Opera și membru al Royal Society of Arts din Londra. Un alt canal secret de finanțare era Jay Lovestone, un emigrant rus fost comunist,

al cărui ofițer de caz era James Angleton. Au fost o serie de scandaluri legate de finanțarea de către CIA, dar niciodată nu s-a putut aduce vreo dovadă concludentă.

Politica de „îndiguire“ și de sprijinire a emigrației anticomuniste dusă de anglo-americani a generat o reacție hiperbolizată din partea lui Stalin, care acuza Occidentul că sprijină „bandele“ din Ucraina și din Țările Baltice ce i se opuneau după ce Armata Roșie a reluat acele teritorii. S-a spus că respectiva politică a generat multe epurări sângeroase în țările blocului estic. Se poate spune că Stalin a provocat mai multe daune decât toate operațiunile CIA și MI6 la un loc.

Anton Turkul

perioadă cu temperaturi mai blânde care au și transformat zăpada în picături de ploaie – au urmat, din nou, friguri năprasnice. Condițiile neprielnice au făcut și ca foarte puțini să poată fi potențiali martori direcți, cu excepția, poate, a unor fermieri care și-au părăsit căminele încălzite de grija animalelor.

Imediat, s-au făcut auzite vocile preoților, dornici să își umple bisericile cu oameni speriați: nu mai rămâne nicio urmă de îndoială nu pot fi decât urmele diavolului. Alții nu s-au lăsat așa de ușor păcăliți și au reacționat: Biserica este vinovată, căci tocmai atunci prelații locului schimbaseră cărțile de rugăciune fapt de neimaginat într-o comunitate tradițională! Însă, neliniștea a pus stăpânire pe toți: ceva necurat, totuși, trebuia să le fi provocat!

Nu au trecut decât câteva zile și, la 13 februarie, vestea a depășit granițele Devonului și a ajuns în presa națională. *Times* și *Illustrated London News* au preluat-o și i-au acordat spațiu pe primele pagini.

Și, peste noapte, fenomene misterioase au început să apară și prin sătucurile din împrejurimi. Numai puțin de 30 de asemenea cazuri în Devon. Rapoarte similare au apărut în vecinul Dorset.

Unii puteau să jure cu mâna pe inimă că au văzut cu proprii ochi urme asemănătoare chiar alături de casă, care, fie se opreau brusc și continuau după o distanță considerabilă în altă parte; fie treceau prin pereții cei mai groși și apăreau, ca din neant, pe partea cealaltă, lăsând neatinsă atât zăpada, cât și partea de sus a zidurilor; fie chiar pătrundeau prin

orificiile cele mai înguste, precum țevile, putându-le depista urma la capătul celălalt.

Cea mai importantă sursă despre bizarele întâmplări au reprezentat-o însemnările, dar și scrisorile personale, adresate publicației *Illustrated London News*. Reverendul H.T. Ellacombe, vicar în parohia Clyst St. George, din 1850 și până, la moartea, survenită în 1885. Prelatul a putut oferi mărturii de încredere, căci unele dintre urme au fost găsite

tocmai pe pământurile rectoratului său. Curios din fire, Ellacombe a încercat să strângă cât mai multe dovezi, notând condițiile meteo, dar și aspectele mai puțin obișnuite din acele nopți (schelălăielile câinelui său, se pare că singurul care nu s-a speriat de creatură în parohie!), sau colectând unele rămășițe de excremente mai ciudate, pe care le-a și trimis unui cunoscut zoolog (fără a primi de la acesta vreun răspuns!).

Ilustrație de epocă înfățișând tulburarea provocată de ciudatele apariții

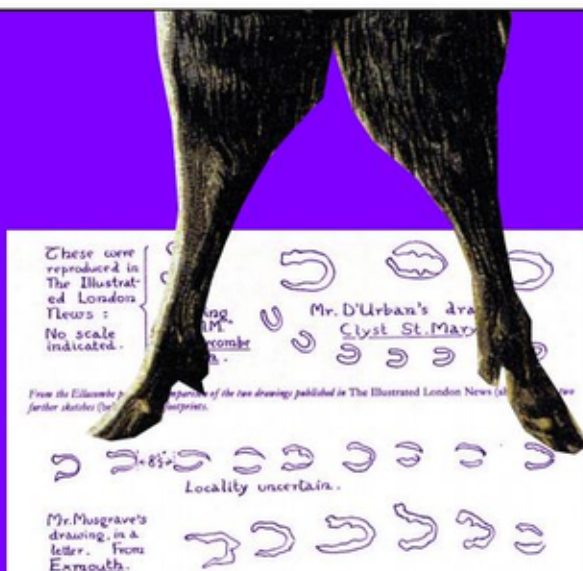
Apariție într-o noapte furtunoasă

Câțiva ani mai târziu, un alt reverend local, J.J. Rowe, de la biserica Sf. Maria (Torquay), a încercat să strângă mărturiile celor care au fost martori la eveniment. Printre ei s-a numărat și un vânător, care, încercând să-i vină de hac arătării, a reușit, până la urmă, după o îndelungată pândă, să o încolțească undeva, într-o pădure de lângă Dawlish, dar câinii îngroziți nu au putut să o țină, ea reușind, astfel, să se elibereze.

Au existat și încercări cât de cât științifice de a elucidă misterul. Astfel, unul dintre ziare a notat faptul că tocmai atunci, de la o grădină

URMA DIAVOLULUI PE ZĂPADĂ

Aparițiile misterioase și, mai ales, cele satanice au devenit de o bună perioadă subiect de senzație pentru tabloidele lumii. În fiecare anotimp, paginile ziarelor și programele de știri de pe întreg globul mai scot la lumină un caz spectaculos: localități blestemate, flăcări ce apar de nicăieri și distrug locuințe; ființe transparente ori hibride zărite pe drumuri uitate de lume; lumini ciudate pe cer; zgomote inexplicabile în sobe sau în camere încuiate și nelocuite de multă vreme; efigii angelice sau, din contra, demonice, în fotografiile făcute în vacanță... Tot felul de grozăvii, pe care sunt chemați să le analizeze specialiști din cele mai neașteptate domenii. Variantele explicative sunt fără număr; numai concluzia finală este, de cele mai multe ori, aceeași: se apropie Sfârșitul Lumii!

Reconstituiri din presa vremii ale ciudatelor urme

THEO STĂNESCU-STANCIU

Sudul ținutului Devon, într-un februarie geros și plin de zăpadă. Cu mai bine de un veac și jumătate în urmă, niște urme misterioase au uimit o întreagă țară. Și, de atunci, cauza lor a rămas sub semnul întrebării.

Un prelat curios din fire

După mărturiile celor care le-au observat în dimineața zilei de 8 februarie 1855, se întindeau pe o suprafață destul de mare, până în 50 km, între două ape (Exe și Dart), depășind toate barierele, fie ele ziduri zdrăvene de piatră, fie câpițe de fân, continuând parcă sfidător. Vâlva stârnită a fost uriașă, iar societatea britanică marcată de bigotism a dat verdictul: diavolul însuși s-a coborât pe pământ, să îi pedepsească pe cei care se îndoiu de existența sa. O explicație oficială completă nu a venit vreodată.

În neaua albă, care căzuse fără încetare între miezul nopții și zorii zilei, urme stranie de copite se șteau de peste tot, părând chiar că

ciudata creatură care le-a lăsat ar fi traversat cu ușurință cursurile de apă.

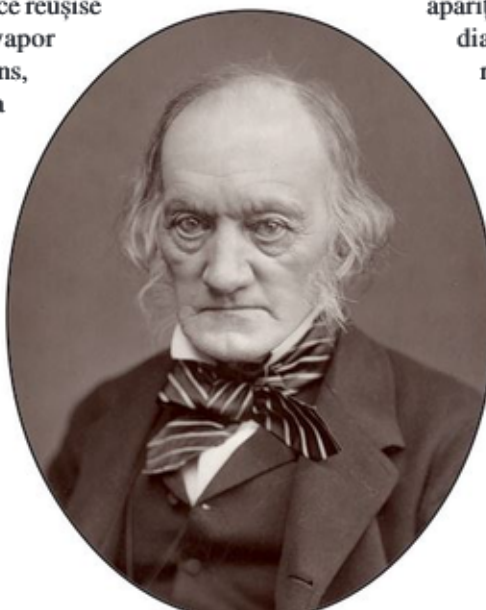
Prin mulțimea care s-a perindat să vadă... drăcovenia, s-a aflat și un pasionat de științe naturale, căruia i-a venit repede ideea să facă și unele schițe și să măsoare urmele și distanța dintre, în strădania de a-i oferi, cât de cât, un chip și un trup arătării care le lăsase. Analiza poziționării urmelor i-a indicat că aceasta ar fi fost, mai degrabă, o ființă bipedă, decât una obișnuită să se deplaseze în patru labe, însă asemănarea cu amprentele lăuate de copitele unui măgar era foarte mare. Iar dacă urmele ar fi fost lăuate de o singură creatură, ea ar fi fost nevoită să se deplaseze, într-o singură noapte, pe o distanță considerabilă.

Acce iarnă a anului 1855 avea să intre în istorie ca una dintre cele mai geroase, vârstnicii locuitori declarând că niciodată nu mai trăiseră asemenea temperaturi scăzute. Și, după un ger de pomină, zăpada care a căzut la începutul lui februarie părea o binecuvântare. O binecuvântare de scurt timp, căci, după o

încăpățânatul irlandez Francis Crozier (1796-1848) au explorat insula, în căutarea misteriosului animal, dar fără izbândă. Încercând să ofere o explicație cât de cât plauzibilă, un membru al echipajului și-a dat cu părerea că ele ar fi aparținut unui cal, ce reușise să se salveze de pe un vapor aflat în derivă și, înot, a ajuns, mai mult mort decât viu, la țărmul insulei din sudul Oceanului Indian.

La peste șapte decenii distanță, la 5 martie 2009, în același Devon, de astă dată mult mai puțin superstițios, urmele diavolului și-au făcut din nou apariția în grădina unei bunicuțe din Woolsery (nordul ținutului), Jill Wade.

După cum a declarat unui ziar local, bătrâna de 76 de ani, fostă funcționară în structurile locale extrem de conștiincioasă, s-a trezit dis-de-dimineață și, privindu-și grădina, a zărit, în zăpada proaspăt căzută, urme de copită despicată. „Am rămas cu gura căscată și nu mi-am putut imagina ce reprezintă, însă tare aș vrea să știu!”.

Sir Richard Owen, biolog și paleontolog britanic, a venit cu ideea că urmele erau făcute de bursuci hămesiți

Dacă în 1855, comunitatea științifică și-a dat cu părerea doar plecând de la schițele făcute de un amator, în 2009, cercetători de la Centrul de Zoologie Fortean, renumit pentru implicarea în studiul celor mai stranii apariții din lume, au venit imediat să investigheze descoperirea. Urmele măsurau aproximativ 13 cm în lungime, iar distanța dintre ele era cuprinsă între 28 și 43 cm. Graham Inglis, unul dintre primii zoologi sosiți la fața locului, a putut declara, cu tărie, doar un singur lucru: „Cu toate că este pentru prima dată când văd așa ceva, iar urmele sunt aparte, ele, cu siguranță, nu îi aparțin diavolului. Nu cred niciun moment că încornoratul și-ar fi făcut timp să vină tocmai în Woolsery!”. La rândul său, și Jonathan Downes, fondatorul și directorul Centrului, i s-a alăturat

colegului, susținând că vinovat ar putea fi un... iepure, care, în fugă, pe picioarele din spate, ar fi lăsat amprentecele acelea mai puțin obișnuite. ■

RECUNOȘTINȚĂ (Criptografie: 2, 4, 5, 9, 2, 4)

Laurian BUTURE,
Bacău

Soluția rebusului **GOLEȘTI**, din nr. 2/2015

N - T - NOU - A - DINICU - RADU - CUZA - VALID - TOM - LIA - BA - ALEXANDRU - I - A - ATA - ALTO - SES - ORAR - RR - T - TAR - L - ZID - APEL - EUROPA - EFEMER - ETC - TRASA - AN - IH - UNIRE - FACE

Soluția jocului **În războiul din 1877-1878**

PENEȘ CURCANUL SARE PE PARAPET

(PE - NE - S - CU - R / CA - NUL / S - ARE - PE / PAR - A - PE - T)

zoologică privată, deținută de un anume domn Fische, lângă Sidmouth, unul dintre cele mai importante orașe ale comitatului, ar fi scăpat un cangur. Numai că urmele din zăpadă nu aduceau deloc cu cele ale unui marsupial.

Unul dintre cei mai cunoscuți biologi și paleontologi britanici, sir Richard Owen (1804-1892), a venit cu ideea că ele ar fi putut fi lăsate de bursucii hămesiți, care își părăsiseră bârlogurile în căutare de hrană și hălăduiau prin ținuturile Devonului, animale nocturne, cunoscute pentru obiceiurile de a călători pe distanțe mari. Iar forma ciudată a urmelor ar fi fost consecința procesului fizic de îngheț-dezgheț.

Nu au fost însă singurele animale care au fost considerate potențiali... producători. Au fost invocați măgari, pisici, iepuri, lupi, dropii, stârci, ratoni, șobolani, vidre, dar și lebede sau un stol de păsăret obișnuit. Unii, mai inventivi, și-au dat cu părerea că de vină ar fi fost un balon experimental, cu aer cald, scăpat de la docurile unui șantier naval din zonă, care ar fi traversat regiunea, târând o frânghie groasă (probabil de la odgonul ce ținea balastul) pe zăpada proaspăt căzută. Alții, plecând de la o realitate descrisă în alte zone ale Angliei, au emis și alte ipoteze: prin zonă ar fi locuit fie un idiot, pasionat de animale, care ar fi făcut urmele în zăpadă cu niște încălțări ciudate, fie chiar o șatră de țigani nomazi, care, în timpul unor dansuri îndrăcite, ar fi marcat astfel neaua proaspăt căzută.

Nu era pentru prima dată când se înregistrau asemenea stranii episoade în lume, relatările coborând destul de mult în istorie, chiar și pe același pământ britanic. Astfel, printre însemnările călugărului cronicar Ralph din Coggeshall (mort în jurul anului 1227), *Chro-*

nicum Anglicanum (o istorie a ținuturilor engleze între 1187 și 1224), s-a numărat și povestea apariției, în noaptea din 19 iulie 1205, în urma unei violente furtuni, în timpul căreia cerul fusese brăzdat de lumina a nenumărate și orbitoare fulgere, a unor la fel de ciudate urme de copite.

Diavolul, o persoană mult prea ocupată

Un episod similar, însă căruia i s-a făcut mult mai puțină publicitate, l-a avut ca protagonist pe cunoscutul explorator al regiunilor polare James Clark Ross (1800-1862). Printre scopurile expediției sale din Antarctica (1839-1843), s-a numărat și efectuarea de măsurători geomagnetice. Odată ajuns, în mai 1840, pe una dintre cele mai mari insule ale arhipelagului de origine vulcanică Kerguelen (astăzi parte a Teritoriilor australe și antarctice franceze), *Grande Terre* (Pământul cel mare, cunoscută și ca Insula Dezolării), echipajul lui Ross s-a

confruntat cu o stranie descoperire. În căutarea locului pentru ridicarea taberei, au dat peste urme de copite. În omătul proaspăt, amprente ciudate nu păreau a fi deloc ceva obișnuit. Câțiva dintre marinari au încercat să le găsească sursa, dar solul stâncos, extrem de abrupt le-a fost piedică. Chiar și Ross s-a arătat extrem de mirat, după cum a mărturisit mai târziu, căci, până atunci, nu văzuseră în acele ținuturi nicio creatură pământească care să poată lăsa asemenea urme. Echipajul însă nu s-a dat așa ușor bătut. Cum cele două nave *Erebus* și *Terror* la bordul cărora veniseră au rămas ancorate în Kerguelen aproximativ două luni, atât Ross, cât și secundul său,

Reverendul H.T. Ellacombe
a adunat mărturii despre straniile urme

EMINESCU

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1)

Localitate în județul Gorj, pe valea Gilortului, unde s-a aflat Eminescu în vara anului 1878 și a primit vizita lui Ioan Slavici – *Avatarii faronului...*, nuvelă fantastică scrisă de Mihai Eminescu. 2) Neam – Poezie scrisă de Eminescu în anul 1876, cu elemente de pastel și elegie. 3) Prieteni – ... Sandu Sturdza, domn al Moldovei în perioada 1822-1828. 4) Bătură cu origini olandeze – Poet german, născut în Banat, căruia marele poet i-a dedicat poezia *Stai deasupra-mi* – Uioreanu Theodor. 5) Elena Negri – Scriitor și călător român, Mihai ... Rumano, 1893-1967, autor al

multor cărți de călătorie prin Africa, America și Europa – Una dintre nimfele care l-au hrănit pe Zeus, copil fiind. 6) *Noi amândoi avem același...*, poezie scrisă în anul 1879 de Mihai Eminescu – Persoană care creează o operă literară, artistică, științifică sau publicistică. 7) Dat înapoi – *Femeia?... de ceartă*, o altă poezie scrisă în anul 1876. 8) Flacăra, la început! – Acute! – Neguț Boris Constantin. 9) American Association for Applied Linguistics – Heruvimii din Capela Sixtină. 10) Sfat domnesc – „Să sărim în luntrea mică, îngânați de glas de...” vers din poezia *Lacul* – Toc gol. 11) Greu de reprodus în realitate, fantastic – Meterez de pământ care servea în Antichitate drept fortificație militară. 12) Primii oameni – Libertate ..., și fraternitate

VERTICAL: 1) *Atât de...*, poezie scrisă de Eminescu în anul 1879 – Un rămas bun eminescian, titlul unei poezii scrise în anul 1883. 2) *Apari să dai...*, creație din anul 1882 – Reputație. 3) Zeu nordic, evocat de Eminescu în poezia *Călin (file din poveste)* – „Să spele de pe pietre până și urma...”, vers din poezia *Împărat și proletar*, 1874. 4) Zodie de luna a 7-a – Trustul de Construcții Energetice – Localitate în Saxonia Inferioară. 5) Opera lui Homer, citită de Eminescu la Cernăuți, în biblioteca lui Aron Pumnul – Cap de nigerian! 6) Sătmăreanu Liviu – A străluci (fr.) – În Sinaia! 7) „În ... nopții mele”, vers din poezia *Mureșanu*, scrisă în anul 1877 – Baaba ..., cântăreț și chitarist senegalez. 8) „Ș-o să-mi rănai ca o ...”, vers din poezia *Atât de fragedă* – Opus zilei (pl.). 9) Revistă literară de avangardă, condusă de Șașa Pană și Moldova și apărută în perioada 1928-1932 – „... lui Istrate Dabija” (pl.). 10) Localitate în Caucaz – Patria lui Ulise – Vasile Alecsandri. 11) Conducătorul revoluției de la 1821 – Țară. 12) ... *faronului Tla* (sing. neart.) – Veronica ..., marea dragoste a poetului, carcia i-a dedicat multe din poeziile și scrisorile sale

Dicționar: NBC, TCE, LAGE, MAAL, TLI

Nicolae GOLGOJAN

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Încheiem în acest număr prezentarea documentului intitulat Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început să publicăm acest document în Magazin istoric, nr. 5/2012, grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, cărora le mulțumim și pe această cale.

Cum precizam atunci când am început publicarea documentului, nu este semnat și nici datat. Este însă cea mai cuprinzătoare sinteză pe care o cunoaștem despre situația românilor care au fost obligați să ia calea exilului, începând cu anul 1940. Avem o evidență a țărilor în care și-au putut afla refugiu, a legislației care guverna situația lor, cât și a eforturilor făcute de autorități și de diferitele organizații care se ocupau de soarta refugiaților în acel moment.

Însăși acțiunea pentru aducerea în Statele Unite a refugiaților eligibili, care au avut garanțiile („assurance“-urile) acordate până la data de 31 iulie 1951, va continua până la 2 mai 1952. Ultima viză de intrare în baza Legii Persoanelor Deplasate a fost acordată pentru refugiații din „Zonele de operațiuni“ la miezul nopții, la 31 decembrie 1951 (ora din Statele Unite, respectiv 1 ianuarie 1952, orele 6 dim.[ineața] în Europa). După această dată sunt lăsate cinci luni pentru utilizarea acestor vize și transportarea beneficiarilor.

Motivele pentru care așa de puțini români sunt eligibili sau pot intra în Statele Unite sunt:

a) Legea Securității Statelor Unite, care oprește de la intrare persoanele deplasate fasciste și comuniste sau care au avut vreo legătură sub o formă oarecare cu aceste regimuri, în sensul de a constitui un risc de securitate. Din cauze pur tehnice, autoritățile însărcinate în Europa cu executarea acestor dispozițiuni neavând o posibilitate de cercetare și verificare a persoanelor asupra cărora cade vreo suspiciune oarecare, acestea în mod automat sunt respinse. Cum evenimentele produse în România în ultimii zece ani au supus poporul român la început unui regim pronazist și apoi brusc la un alt regim totalitar și anume cel de ocupație comunistă, oricare refugiat contra căruia dintr-o împrejurare nenorocită ar fi putut să fie vreo bănuială a fost

respins în baza art. 13 din Legea Persoanelor Deplasate. Numai în mod cu totul excepțional sunt admise apeluri care în mod obișnuit nu sunt judecate favorabil în prima instanță în Europa, ci sunt trimise la instanța de apel de la Washington, D.C., unde trebuie să fie pledate de către organizațiuni autorizate special în acest sens.

Pentru asemenea pledoarii trebuie susținută o apărare cu garanții date de către cetățeni americani. Cum prea puțini refugiați au asemenea relații în Statele Unite, apelurile sunt foarte rare.

b) Dureros este că aproape din aceleași motive de lipsă de personal special prevăzut de către diferite țări primitoare de refugiați, persoanele respinse de către Statele Unite de la emigrare, fie din motive de securitate sau de boală, sunt de obicei respinse și de la emigrarea în alte țări. Pentru această categorie de refugiați, care se găsește în mare parte în Austria și Germania, este o adevărată binefacere Legea Federală din Germania, intrată în vigoare la 25 aprilie 1951, care reglementează situația apatrizilor din Germania, dându-le drepturi egale de muncă, proprietate, justiție și asistență cu cetățenii germani. Aceste drepturi sunt acordate tuturor apatrizilor din Germania de sub protecția Organizației Internaționale a Refugiaților. ■

Contents (Romanian History) ● D. Bolintineanu The connection between corruption and the way justice is done ● **I. Scurtu** Recollections and testimonies about the succession Gheorghe Gheorghiu-Dej – Nicolae Ceausescu ● **F. Banu** For the French authorities, the advancement of Ceausescu was no surprise ● **C. Dia** Unpublished documents from the Comintern Archives about the young revolutionary Ceausescu ● **I. Constantin** The first confrontations with Moscow of the communist regime from Bucharest on the topic of Bessarabia ● **Pan N. Halippa, M. Stefan** My battle for Romanian identity in Bessarabia (IV) ● **C.H. Opreanu** The roman-barbarian fair from Porolissum ● **I. Feodorov** The translation from Arabian of *Paul from Alep's Journey* ● **P. Otu** The general Alexandru Iarca is annoying prime minister I.I.C. Bratianu ● **G. Filitti** In Romania 100 years ago: the society between the Central Powers and the Entente ● **O. Senciuc** How was respected the Lime by our ancestors during the Dark Age ● **R.P. Voinea** The anniversary of Professor Panaite Mazilu ● **M. Carp** The American Romanians I met (IV) ● **M. Sala** Eponymous with stunning historical stories ● **G. Damian** Edit von Coler, a German or a Romanian spy story? ● **M. Cazacu** Stories with people buried alive ● **C. Şenchea** Boyard weddings in Wallachia ● **Romanian Documents at Hoover Institution (CLVIII).** The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Болинтиняну Связь между коррупцией и распределением правды ● **И. Скурту** Переход власти от Георге Георгиу-Дежа к Николае Чаушеску: воспоминания и свидетельства ● **Ф. Бану** Для французов выбор Чаушеску не был сюрпризом ● **К. Диак** Неопубликованные документы из архива Коминтерна о революционере Чаушеску ● **И. Константин** Первые стычки коммунистического режима Бухареста с Москвой по вопросам Бессарабии ● **Пан Халиппа, М. Штефан** Моя борьба за румынскую идентичность в Бессарабии (IV) ● **К.Х. Опряну** Римско-варварский рынок в Поролиссуме ● **И. Фёдоров** *Записки Павла Алеппского*, непосредственный перевод арабской рукописи ● **П. Оту** Генерал Александру Яржа раздражает премьера Иона И.К. Брэтиану ● **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: румынское общество между Центральными Державами и Антантой ● **О. Сенчук** Как наши средневековые предки соблюдали пост ● **Р.П. Войня** Торжественный праздник профессора Панаите Мазилу ● **М. Карп** Знакомые мне румыны из Америки (IV) ● **М. Сала** Эпонимы с историческими поразительными рассказами ● **Дж. Дамиан** Эдит фон Колер, шпионская история, германская или румынская? ● **М. Казаку** Похороны живых людей ● **К. Шенкя** Боярские свадьбы в Валахии ● **Румынские документы в Гуверском Институте (CLVIII).** Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

DIALOG CU CITITORII

IMAGINI DE CETĂȚI

Domnul DAN LĂZĂRESCU, din Arad, ne scrie: În vara anului 2014, în cursul unei călătorii în Italia, am avut onoarea să fiu prezentat domnului Moreno Sagradora, fost căpitan de vas comercial, în prezent distins istoric italian, autor al unor studii despre armele vechilor veneți, despre monetele din Treviso sau despre monetele din monetăria antică localizată în Aquileia.

Alba Iulia

La întoarcerea în țară a avut amabilitatea de a ne trimite, în copii xerox, ilustrații dintr-un volum cu mai multe fortificații din România din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Autorul, Simpliciano Bizozzeri (1642-1704), a redactat mai multe lucrări. Scrierile erau destinate prezentării situației din Europa de Est, pe fundalul declinului Puterii Otomane și reluarea ofensivei alianței

Iași

creștine. Cu titlurile: *Notizia particolare dello stato passato, e presente de' Regni d' Vngheria, Croatia, e Principato di Transilvania, 1686* (Însemnări despre trecutul și prezentul Regatului Ungariei, Croației și Principatului Transilvaniei, 1686); *Ungheria restaurata, 1688*. Cea mai interesantă pentru noi este *La Sagra Lega contro la Potenza Ottomana* (Liga Sfântă împotriva puterii otomane), apărută în patru volume la Napoli, între 1692-1699, în ilustrație.

Volumul al treilea s-a tipărit pe cheltuiala tipografului napolitan Michele Luigi Muzio (1688-1722). El a îmbunătățit temeinic prima ediție și a plătit câțiva ilustratori, îmbogățind ediția cu aproximativ 122 ilustrații. Despre semnatarii gravurilor nu avem prea multe date, poate a fost Francesco de Grado, în activitate între

1690-1730 sau Ludovico Mattioli (1662-1730), care a mai avut o colaborare cunoscută cu Muzio.

Această semnalare poate fi punctul de plecare în investigarea unei arii culturale mai puțin cercetate din punct de vedere românesc. Care au fost sursele de informare ale lui Simpliciano Bizozzeri? Ce interese politice a servit și cum?

Suceava

Nu mai puține semne de întrebare ridică ilustrațiile. Poate unele au fost realizate la fața locului, deci prezintă o importanță deosebită. Altele au fost reluări ale altora, cu un coeficient de prelucrare. În practica artistico-tipografică apuseană se cunosc multe astfel de „migrații” de gravuri.

Vom încerca să răspundem rugămintii cititorului nostru în măsura în care istoricii medievaliști ne vor ajuta.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

